

การศึกษาวิเคราะห์จาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

THE ANALYTICAL STUDY OF THE CĀGA
IN THERAVĀDA BUDDHISM

พระสมุห์สายัณ จันทวนุโณ (หม้อกรอง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๔

การศึกษาวิเคราะห์เจาะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระสมุห์สายัณ จันทวนโณ (หม่อมกรอง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE ANALYTICAL STUDY OF THE CĀGA
IN THERAVĀDA BUDDHISM**

Phrasmu Sayan Jantawanno (Morkrong)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

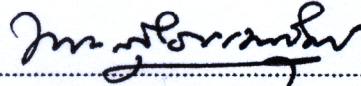
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ., ดร.)

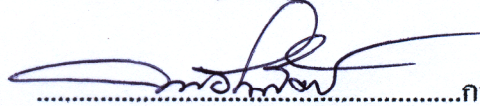
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

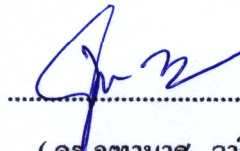
ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบูรณ วฑฒิกโร, ดร.)

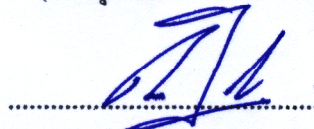
กรรมการ

(พระเมธีธรรมาลังการ, ผศ., ดร.)

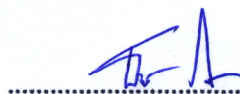
กรรมการ

(ดร.จุฑามาศ วารีแสงทิพย์)

กรรมการ

(ดร.วิกานดา ใหม่เพย)

กรรมการ

(ว่าที่ร้อยตรี ดร.ชนากร ถัทธิตีระสุวรรณ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระเมธีธรรมาลังการ, ผศ., ดร.

ประธานกรรมการ

ดร.วิกานดา ใหม่เพย

กรรมการ

ว่าที่ร้อยตรี ดร. ชนากร ถัทธิตีระสุวรรณ

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การศึกษาวิเคราะห์จาละในพระพุทธศาสนาเถรวาท
ผู้วิจัย	: พระสมุห์สายัณ จันทวนุโณ (หม้อกรอง)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุม	: พระเมธีธรรมาลังการ, ผศ.ดร., ป.ธ.๕, M.A., Ph.D. : ดร.วิกานดา ไหม่เพย, M.A., Ph.D. : ว่าที่ร้อยตรี ดร.ชนากร ลัทธิตีระสุวรรณ
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย ลักษณะ ประเภท ระดับของจาละ, หลักธรรมที่ส่งเสริมจาละ และเป็นปฏิกิริยาต่อจาละ, วิเคราะห์ประโยชน์ และการประยุกต์ใช้จาละตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า จาละ หมายถึง การสละ หรือการบริจาค แบ่งปันความสุขให้แก่กัน ลักษณะของจาละนั้นมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ สละวัตถุเป็นลักษณะรูปธรรม เป็นการสละทรัพย์ภายนอก เช่น เงิน ทอง สิ่งของ และสละอารมณ์เป็นลักษณะนามธรรม เป็นการสละทรัพย์ภายใน เช่น ความรักความปรารถนา ความหวังดี และกิเลส จาละมี ๕ ประเภท คือ การสละทรัพย์ บุตรธิดา ภรรยา อวัยวะ และชีวิต เป็นทานแก่ผู้อื่น จาละอยู่ในระดับของบารมี มี ๓ ระดับ คือ ระดับบารมี ระดับอุปบารมี และระดับปรมัตตบารมี

หลักธรรมที่ส่งเสริมจาละ คือ อโลภะ ความไม่โลภ, อโทสะ ความไม่ประทุษร้าย, อโมหะ ความไม่หลง, ศีล การสำรวมกาย วาจา, สัทธา ความเชื่อ, อุปสมะ ความรู้จักสงบใจ, เมตตา ความรัก, กรุณา ความสงสาร, มุทิตา ความพลอยยินดี ส่วนหลักธรรมที่เป็นปฏิกิริยากับจาละ คือ มัจฉริยะ ความตระหนี่, โลภะ ความโลภ, โทสะ ความประทุษร้าย โมหะ ความหลง

ประโยชน์ และการประยุกต์ใช้จาละ สามารถนำไปปฏิบัติต่อตนเอง และผู้อื่นที่อยู่รวมกันในสังคมอย่างถูกต้องเหมาะสม ทำให้เกิดประโยชน์อันสูงสุดในด้านของบุคคล ครอบครัว สังคม และสถาบันต่าง ๆ ให้มีอนุเคราะห์เกื้อกูลกันในสังคม จาละเมื่อนำมาประยุกต์ใช้ย่อมเป็นประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่น ผู้นำที่ปฏิบัติตามหลักธรรมข้อจาละจะช่วยพัฒนาสังคม ประเทศชาติ ให้มีความเจริญยิ่งขึ้นไปได้

Thesis Title : An analytical Study of the Cāga in Theravāda Buddhism

Researcher : Phrasmu Sayan Jantawanno (Morkrong)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramethithammalangarn (Prayuddiha) Pali ๕,

B.A., M.A. (Psy), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Dr. Wikarnda Maifui, M.A., Ph.D.

: Acting for second lieutenant Dr. Tanakorn Luttirasuwan

Date of Graduation : June 29, 2011

ABSTRACT

The objectives of the thesis are to study the meaning the characteristics the type and the levels of Cāga, The Doctrinal principles supporting Cāga and refusing Cāga and to study the profit and the application of Cāga in Theravāda Buddhism.

From the research, it is found that Cāga means the devotion donation, and the shares of the happiness together. The types of Cāga are the donation of materials such as money, gold and things. And another is the donation of emotion which is the abstract that donates from inside of mind such as love and pleasure, the wishing and the defilements. We can resolve the properties with five steps which are:- Property, sons and daughters, wife, body, and life, to others. Cāga is at the level of Pāramī which is of three levels:- Pāramī, Upāramī and Paramatthapāramī.

The Main Dhammas that promotet Cāga are; Alobha: Non-greed, Adosa: Non-hatred, Amoha: Non-delusion, Sīla: Moral conduct, Saddhā: confidence, Upasama: Tranquillity, Mattā: Loving-Kidness, Karuṇā: Compassion and Muditā: Altruistic joy. The refusing principles of Cāga are; Maccaharity: Meanness, Lobha: Greed, Dosa: hatred, Moha: Delusion,

The advantage and the application of Cāga. Can practiced to person or everybody in societies appropriate by for the best advantage for the people, the family, societies or every institution to help the societies. The Cāga can be applies to the advantage for the persons or everybody. The leader who practices in the way of Cāga can make a country be more developed.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากหลายท่านจึงขออนุญาตเอ่ยนามดังนี้ อาจารย์ที่ปรึกษาทั้ง ๓ ท่าน คือ พระเมธีธรรมาลังการ, ผศ.ดร., อาจารย์ ดร.วิภาณดา ไหม่เพย และว่าที่ร้อยตรี ดร.ชนากร ลัทธธีระสุวรรณ ที่ท่านมีเมตตาจิตเสียสละเวลาให้คำปรึกษาแนะนำตรวจสอบ ปรับปรุง แก้ไขวิทยานิพนธ์แก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ทั้งสามท่านเป็นอย่างยิ่งในความมีเมตตาธรรมของท่าน และขอขอบคุณพระอาจารย์ทุกๆ รูป เจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษาทุกๆ ท่าน และเพื่อนนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตทุกๆ รูป ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ที่ได้ให้ความเมตตาให้คำปรึกษา แนะนำในการสืบค้นข้อมูลเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ผู้วิจัยขออ้อางเอาอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอานิสงส์แห่งคุณความดีอันใดที่เกิดจากการวิจัยครั้งนี้ ครอบคลุมนำให้บุพพการี ครูบาอาจารย์ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ บุคคลผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่คอยให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้มาโดยตลอด และขออุทิศกุศลกรรมนี้แก่สรรพสัตว์ ขอสรรพสัตว์ จงอนุโมทนาโดยทั่วกัน

พระสมุห์สายัณ จันทวณฺโณ (หม้อกรอง)

๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ ความหมาย ลักษณะ ประเภท และระดับของจาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๕
๒.๑ ความหมาย	๕
๒.๒ ลักษณะของจาคะ	๑๔
๒.๓ ประเภทของจาคะ	๑๖
๒.๓.๑ การบริจาคตริพย์	๑๖
๒.๓.๒ การบริจาคบุตรธิดา	๑๗
๒.๓.๓ การบริจาคภรรยา	๑๘
๒.๓.๔ การบริจาคอวัยวะ	๑๙
๒.๓.๕ การบริจาคชีวิตร	๒๐

๒.๔	ระดับของจาคะ	๒๒
๒.๔.๑	บารมี	๒๒
๒.๔.๒	อุปบารมี	๒๒
๒.๔.๓	ปรมัตถบารมี	๒๔

บทที่ ๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมจาคะ และเป็นปฏิปักษ์ต่อจาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒๕

๓.๑	หลักธรรมที่ส่งเสริมจาคะ	๒๕
๓.๑.๑	อโลภะ ความไม่โลภ	๒๕
๓.๑.๒	อโทสะ ความไม่โกรธ	๒๕
๓.๑.๓	อโมหะ ความไม่หลง	๓๐
๓.๑.๔	ศีล การสำรวมกาย วาจา	๓๐
๓.๑.๕	สัทธา ความเชื่อ	๓๑
๓.๑.๖	อุปสมะ ความรู้จักสงบใจ	๓๒
๓.๑.๗	เมตตา ความรัก	๓๓
๓.๑.๘	กรุณา ความสงสาร	๓๓
๓.๑.๙	มุทิตา ความพลอยยินดี	๓๓
๓.๒	หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับจาคะ	๓๔
๓.๒.๑	กลุ่มมัจฉริยะ ความตระหนี่ หวงแหน	๓๔
๓.๒.๒	กลุ่มโลภะ ความโลภ	๓๘
๓.๒.๓	กลุ่มโทสะ ความโกรธ	๔๒
๓.๒.๔	กลุ่มโมหะ ความหลง	๔๕

บทที่ ๔ วิเคราะห์ประโยชน์ และการประยุกต์ใช้จาคะตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ๔๕

๔.๑	ประโยชน์ของจาคะตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท	๔๕
๔.๒	ประโยชน์ต่อตนเอง	๔๕
๔.๓	ประโยชน์ต่อผู้อื่น	๕๑
๔.๒	การประยุกต์ใช้จาคะเพื่อพัฒนาสังคมไทยตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท	๕๗
๔.๒.๑	การประยุกต์ใช้จาคะกับตนเอง	๕๘
๔.๒.๒	การประยุกต์ใช้จาคะกับผู้อื่น	๕๕

๔.๒.๒.๑ การประยุกต์จากจะเข้ากับการเมืองการปกครอง	๖๓
๔.๒.๒.๒ การประยุกต์จากจะเข้ากับการประกอบอาชีพ	๖๕
๔.๒.๒.๓ การประยุกต์จากจะเข้ากับการสาธารณสุข	๖๖
๔.๒.๒.๔ การประยุกต์จากจะเข้ากับการศึกษา	๖๗
๔.๒.๒.๕ การประยุกต์จากจะเข้ากับการพัฒนาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม	๖๘
บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๗๑
๕.๑ บทสรุป	๗๑
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๗๔
บรรณานุกรม	๗๖
ประวัติผู้วิจัย	๗๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๘ ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๔ ชื่อที่ ๑๔ หน้า ๒๑

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สั.สพ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค	(ภาษาไทย)
อ.จ.ป.ญจ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปิฎกนิบาต	(ภาษาไทย)
ข.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธัมมบท	(ภาษาไทย)
ข.ชา.อสีติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อสีตินิบาต ชาดก	(ภาษาไทย)
ข.ชา.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิบาต ชาดก	(ภาษาไทย)
ข.จริยา	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จริยาปิฎก	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
---------	-------	---	-------------	---------	-----------

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๒๕ ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ภาค/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ม.อ. (ไทย) ๑/๒/๖๓ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา คัมภีร์อรรถกถา เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ หน้า ๖๓

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ. (ไทย) = ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
ช.อิตฺติ.อ. (ไทย) = ชุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี อติวุตตกอรรถกถา (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สงฺ.อ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี อัญญาสาลินีอรรถกถา (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมยุคปัจจุบันนี้ บุคคลที่อยู่ในสังคมมีจิตใจที่คับแคบไม่มีความโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อต่อกันมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น แสวงหาแต่ผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวมดังที่ได้ปรากฏให้เห็นสถานการณ์ความวุ่นวายในสังคมปัจจุบันทุกวันนี้ ทำให้เกิดความขัดแย้งกันเองเกิดขึ้นในสังคมและยังทำให้คุณภาพชีวิตโดยรวมของบุคคลที่อยู่ในสังคมลดลงไปด้วย บุคคลในสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นพุทธศาสนิกชนยังไม่เข้าใจในความหมายของการเสียสละอย่างแท้จริง ทำให้มีการปฏิบัติต่อหลักธรรมข้อนี้ผิดพลาดไป ทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จผลเท่าที่ควรเพราะมีเข้าใจแต่เพียงว่าจาคะคือการเสียสละสิ่งของอย่างเดียว ทำให้คิดว่าการปฏิบัติธรรมข้อนี้จะต้องสละสิ่งของโดยไม่ได้รับสิ่งใดตอบแทน

การบำเพ็ญกิจด้วยความเสียสละประโยชน์สุขตลอดจนชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง นักปกครองนั้น หากเห็นแก่ประโยชน์ตนก็เป็นคนสกปรก ไม่สามารถทำงานให้บ้านเมืองได้อย่างกว้างขวาง เพราะคนเห็นแก่ตน เป็นคนมีจิตใจคับแคบยอมไม่ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายและอาจนำความเสียหายมาสู่สังคม และประเทศชาติได้มาก แต่หากผู้นำเป็นนักเสียสละ มีจาคะธรรมก็ย่อมสามารถที่จะเป็นผู้นำที่บันดาลประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประเทศชาติได้อย่างมากมายมหาศาล วิญญาณของผู้นำ จึงได้แก่ ความเป็นนักเสียสละประโยชน์สุขส่วนตน เพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม ดังสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ฟังสละทรัพย์ เพื่อรักษาอวัยวะ ฟังสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต ฟังสละชีวิต เพื่อรักษาธรรม นี่เป็นยอดของนักเสียสละ เป็นคุณสมบัติของผู้นำที่ปฏิบัติตามหลักธรรมข้อจาคะ การสละที่ประกอบด้วยปัญญาเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลได้ เพราะความดีนั้นทำให้เกิดผลดี การศึกษาและปฏิบัติหลักธรรมข้อจาคะถูกต้องดีแล้ว ทำให้ทัศนคติในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวลดน้อยลงและเห็นความสำคัญในประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้น เห็นความทุกข์ยากของบุคคลที่ฐานะต่ำกว่าอยากจะช่วยใ้บุคคลเหล่านั้นพ้นจากความทุกข์ยากนั้นได้ มนุษย์เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นสังคมต้องแบ่งปันวัตถุสิ่งของที่ตนมีอยู่มากให้ผู้อื่นที่ได้ตกอยู่ในความทุกข์ลำบาก เช่น ประสบกับอุทกภัย อัคคีภัย วิกฤติ

เป็นต้น ในปฏิบัติตามหลักธรรมข้อนี้จะถูกต้องดีแล้ว ทำให้ทัศนคติในการแสวงหาผลประโยชน์ ส่วนตัวพลอยลดน้อยลงไปด้วย ส่วนคนที่มีความสุขอยู่ข้างในแล้วก็มีจิตใจน้อมนำไปในทางที่จะช่วยคนอื่นให้มีความสุขด้วยการช่วยเหลือผู้อื่นที่เขาตกทุกข์ได้ยากกว่าเราให้เขาได้มีโอกาสที่จะช่วยสร้างความเจริญทางด้านจิตใจให้กับผู้อื่นต่อไปในภายภาคหน้า การที่เรามีทรัพย์สินเงินทอง เป็นของตนเองมากมาย มิใช่เป็นช่องทางที่จะทำให้เรามีความสุข มนุษย์เราควรมีการแบ่งปันวัตถุ สิ่งของที่เกิดความจำเป็นให้กับผู้อื่น ให้เขาได้มีส่วนในความสุขที่เรามีอยู่นั้นบ้าง เปลี่ยนแปลงชีวิต ที่เป็นแบบแค้นแค้นช่วงชิง เป็นการแบ่งความสุขแบบเพื่อแผ่ และช่วยเหลืออนุเคราะห์สงเคราะห์กัน ในที่สุดสันติสุขย่อมเกิดขึ้นในสังคม เพราะสังคมของเราได้ตระหนักว่าปัญหาและความขัดแย้ง ต่างๆ เกิดจากการแข่งขันทะยานหาความสุขกันอย่างไม่มีขอบเขต จึงสอนให้คนรู้จักควบคุมตนเอง โดยไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นโดยการรู้จักเสียสละ แบ่งปันความสุขเล็กๆ น้อย ๆ ให้กับคนอื่น บ้างตามกำลังของเราที่พอจำแบ่งปันให้กับผู้อื่นได้ บุคคลที่อยู่รวมกันในสังคมจึงจะมีชีวิตอยู่ใน สังคมได้อย่างสงบสุข

ในเมื่อสังคมมีปัญหาเกี่ยวกับบุคคลในสังคมมีความเห็นแก่ตัวมาก เห็นประโยชน์ส่วน ตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวมมีจิตใจที่คับแคบขาดจิตสำนึก สังคมเป็นศูนย์รวมของบุคคลหลาย ประเภทมีทั้งคนที่มีความดีชอบคิดดี พูดดี ทำดี และบุคคลที่ชอบคิดไม่ดี พูดไม่ดี ทำในสิ่งที่ไม่ดี บางคนก็ชอบช่วยเหลือผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยากขอขบบริจาค สละความสุขของตนเพื่อให้ผู้อื่น ได้มีความสุขพ้นจากความทุกข์ที่เขาได้ประสบอยู่ บุคคลเหล่านี้ได้รับความทุกข์ยากอันเกิดจากภย ธรรมชาติบ้าง เกิดจากการกระทำอยู่ตนเองด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์บ้าง เช่น การตัดไม้ทำลายป่า ทำให้เกิดผลกระทบตามมาทีหลังเป็นภัยธรรมชาติ คือ ฝนตกน้ำป่าไหลหลากท่วมบ้านเรือนเสียหาย ดินพังทลาย เป็นต้น เมื่อบุคคลเหล่านั้นประสบกับเหตุการณ์อย่างนี้ขึ้น ผู้ที่มีจิตเมตตา กรุณา ก็จะ เข้ามาบริจาค สละสิ่งของที่ตนมีอยู่เจือจุนอำนวยความสะดวกแบ่งปันให้กับบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกัน ที่ประสบกับความทุกข์นั้น ถ้าเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นกับตัวเราเองก็จะมีความรู้สึกไม่ต่างจากพวกที่ กำลังประสบกับเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยคิดว่าการจาคจะเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดความ ประองคองในหมู่คณะสังคม ประเทศชาติ ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า จาคะ เป็นสิ่งที่มนุษย์ในสังคมพึง ปฏิบัติต่อกันเมื่อมนุษย์มีการอยู่รวมกันเป็นสังคม ทำให้มนุษย์ที่อยู่ในสังคมมีความเห็นแก่ตัวขาด ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาหลักธรรมข้อนี้จะว่ามีความหมาย ลักษณะ ประเภท ระดับเป็นอย่างไร หลักธรรมอะไรที่เป็นปฏิบัติต่อกันจะมีประโยชน์ ใด ๆ และการประยุกต์ใช้หลักธรรมนี้จะตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทต่อสังคมไทย ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิเคราะห์จากระในพุทธศาสนาเถรวาทนี้ขึ้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความหมาย ลักษณะ ประเภท และระดับของจาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริม และเป็นปทัชชีกข์ต่อจาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ และการประยุกต์ใช้จาคะตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับความหมาย ลักษณะ ประเภท และระดับของจาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท หลักธรรมที่เป็นปทัชชีกข์กับจาคะ ประโยชน์ และการประยุกต์ใช้จาคะตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท มีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๓.๑ ศึกษาความหมาย ลักษณะ ประเภท และระดับของจาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาทตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และวิเคราะห์หลักธรรมที่ส่งเสริมและเป็นปทัชชีกข์กับจาคะอธิบายถึงประโยชน์และการประยุกต์ใช้จาคะเมื่อได้นำไปปฏิบัติต่อสังคม ประเทศชาติ โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ อรรถกถา และคัมภีร์สำคัญต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับจาคะ

๑.๓.๒ ศึกษาจากเอกสาร วารสารเอกสารงานเขียนทางวิชาการต่างๆ ของผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาได้อธิบายไว้ที่เกี่ยวข้องกับจาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ เพื่อต้องการทราบความหมาย ลักษณะ ประเภท และระดับของจาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๔.๒ เพื่อต้องการทราบหลักธรรมที่ส่งเสริม และเป็นปทัชชีกข์ต่อจาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๔.๓ เพื่อต้องการทราบประโยชน์ และการประยุกต์ใช้จาคะตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาหลักธรรมเรื่องจาละในพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้ เพื่อความสะดวกและง่ายต่อความเข้าใจ ผู้วิจัยได้จำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

๑.๕.๑ **จาละ** หมายถึง บริจาค สละ แบ่งปัน เป็นกิริยาที่สละให้ด้วยความตั้งใจ

๑.๕.๒ **ปฏิบัติ** หมายถึง ศัตรูหรือฝ่ายตรงข้าม

๑.๕.๓ **พระพุทธศาสนาเถรวาท** คือ กัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ซึ่งถือตามคติที่พระอรหันต์ พุทธสาวก ได้วางหลักธรรมวินัยเป็นแบบแผนไว้เมื่อครั้งปฐมสังคายนา

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ **พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)** ได้กล่าวไว้ใน “พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ”^๑ ว่า การเสียสละนั้นดีแน่หรือ บุคคลบางคนถือว่า ถ้ามีผู้ใจดีนิยมแต่การเสียสละบริจาคทาน จะเป็นการสนับสนุนให้คนเกียจคร้าน ประารณาแต่จะเป็นผู้รับหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนธรรมะไว้เป็นชุด คือ ระบบองค์รวม ซึ่งถ้าปฏิบัติไม่เต็มชุดอาจจะเกิดปัญหา เช่น การสละที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา เป็นปัจจัยการเกิดแก่อกุศลได้ เพราะความดีนั้น ไม่ใช่ทำให้เกิดผลดีเสมอไป กุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศลได้ อกุศลก็เป็นปัจจัยแก่อกุศลได้ อันนี้เป็นหลักสำคัญอย่างหนึ่ง ถ้าปฏิบัติไม่ครบจะมีปัญหาทั้งในเชิงกุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศล และในแง่ที่ว่าไม่มีตัวคุม เรื่องทานกับจาละนี้ก็เป็นเรื่องที่สำคัญที่จะต้องศึกษา และปฏิบัติให้ตรงกับความมุ่งหมายที่แท้จริงตามขอบเขตของหลักธรรมทั้งสอง

๑.๖.๒ **พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)** ได้กล่าวไว้ใน “พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด”^๒ ว่า จาละ หมายถึง การสละสิ่งของและความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น และหมายรวมถึงการสละละทิ้งกิเลส ละความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ ความใจแคบ และการเลิกละนิสัย ตลอดจนความประพฤติที่ไม่ดี ที่ทำให้เกิดความเสียหาย ก่อความบาดหมางทะเลาะเบาะแว้ง เป็นต้น จาละ เป็นคุณธรรมที่เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติมองเห็นและเอื้ออาทรต่อความทุกข์ยากและความต้องการของคนอื่น นำให้เป็นคนไม่คับแคบ ไม่เห็นแก่ตัวแล้วให้ความ

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า, ๑๖๗.

^๒ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๘ ราชบัณฑิต, **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**, วัดราชโอรสาราม พิมพ์เนื่องในกาสพิเศษ, (กรุงเทพมหานคร: ,๒๕๔๘), หน้า ๗๕.

ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อแผ่แผ่ด้วยความเห็นอกเห็นใจ เป็นคนชอบให้ ชอบแบ่งปันคิดถึงคนอื่นมากกว่าตัวเอง

๑.๖.๓ หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี ได้กล่าวไว้ใน “ธรรมลีลา”^๓ ว่า จาคะ เป็นการสละภายใน เป็นทานอันพระอริยะเจ้าท่านทานไม่ใช่ปฎุชนคนหนาอย่างเราทาน เป็นทานปรมัตถบารมีอย่างยิ่ง เมื่ออารมณ์อันใดเกิดขึ้นมาที่ใจ ก็ให้สละจาคะออกไปเสีย นี่แหละจึงจะเป็นจาคะอันแท้จริง จาคะมีมากมายเหลือเกิน เช่น โลก โกรธ หลง ล้วนแต่เป็นสิ่งที่น่าจาคะทั้งนั้น จาคะ หมายความว่า “สละ” เข้ากับศัพท์บาลีที่ท่านว่า “จาคโค ปฏินิสฺสสุโค มุตฺติ อนาลโย” “จาคโค ปฏินิสฺสสุโค สละกินของเดิมไป มุตฺติ อนาลโย ไม่มีอาลัยในสิ่งที่เราจาคะแล้ว ก็จาคะสิ่งที่มีอยู่ในใจของเรานั้นเอง ใจมันผูกพันในสิ่งใด สละให้ไป จะเป็นวัตถุสิ่งของก็ได้ จะเป็นอารมณ์ต่าง ๆ ก็ได้ เช่น ...เรามาอยู่วัด คิดถึงบ้าน มีความกังวลต่าง ๆ ก็ค่อย ๆ จาคะไป คิดถึงลูกหลานก็ค่อยจาคะไป ความรัก ความชัง ความเกลียด ความโกรธ ก็ค่อยจาคะไป จาคะไปที่ละเล็กทีละน้อย มันก็ค่อยหมดไป...”

๑.๖.๔ พระราชธรรมนิเทศ ได้กล่าวไว้ใน “นิเทศธรรม”^๔ ว่าธรรมเป็นเหตุให้สมหมายในข้อ ๓ จากสัมปทา สมบูรณ์ด้วยจาคะความเสียสละ เป็นพื้นฐานของจิตที่ปราศจากความตระหนี่ มีน้ำใจเสียสละ และเสียสละอย่างต่อเนื่องเพราะมีความพอใจยินดีในการเสียสละ อยู่ในฐานะที่ควรแก่การขอของผู้ยากไร้ยินดีในการจำแนกทาน พร้อมทั้งจะเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อประโยชน์ที่มากกว่าคือว่า มีจิตใจอ่อนไหวต่อความทุกข์ ความขาดแคลนของคนอื่น มีความเป็นคนมีอหยาศัย ใฝ่ห้อมอารีต่อคนทั้งหลายอยู่เสมอ ข้อ ๕ ในอนุสสติ จาคานุสสติ หมายถึง การระลึกนึกถึงการให้การบริจาคอยู่เป็นอารมณ์ ผู้ที่จะเจริญจาคานุสสติ พึงตั้งใจไว้ว่าตั้งแต่นี้เป็นต้น ไปเมื่อผู้รับทานยังมีอยู่ เราไม่ได้ให้ทาน โดยที่สุดแม้ข้าวสักคำเราก็จะไม่กิน หมายความว่า เป็นผู้ที่ไม่ตระหนี่ ไม่ขี้เหนียว ให้ทานตามกำลังความสามารถในผู้รับทานทั้งหลาย ให้ทานตั้งแต่พระพุทธเจ้าลงมา จนถึงคนพิการ หรือสัตว์เดรัจฉาน ระลึกนึกถึงการบริจาคของตัวเอง ว่าเมื่อเราบริจาคทานแล้ว การบริจาคของเราทำให้เราเป็นผู้ที่ปราศจากกิเลส คือ มัจฉริยะ คือ การตระหนี่ หวงของของตน ไม่อยากให้ของ ของตนแก่คนอื่น และโลภะ คือ การโลภอยากได้ของอันเป็นของคนอื่นมาเป็นของตัวเอง แล้วขี้เหนียวหวงแหนสิ่งที่ไม่ใช่ของตนเอง ไม่ยอมให้ของอันเป็นของตนแก่ผู้อื่น เรียกว่าเห็นแก่ตัวนารังเกียจ คนแบบนี้ถ้าไปอยู่ที่ไหนก็สร้างความเดือดร้อนไปทุกที่

^๓ สุวิภา กลิ่นสุวรรณ, ธรรมลีลา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.kanlayanatam.com/sara/sara25.htm> [๑ เม.ย. ๒๕๕๔].

^๔ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), นิเทศธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ธีรพงษ์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๒๔.

๑.๖.๕ **ไพลิน องค์กรสุวรรณ** ได้กล่าวไว้ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต “การศึกษาวิเคราะห์การสร้างบารมีของพระนางพิมพาที่ปรากฏในชาดก”^๕ ว่า บุคคลผู้เป็นพระโพธิสัตว์ คือ บุคคลผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์จะต้องเป็นบุคคลมีสติปัญญาเฉียบแหลม เป็นผู้ที่มีอธิษฐานจิตดำเนินชีวิตตามอริยมรรค คือหลักธรรมที่เป็นเหตุให้ตรัสรู้ เป็นบุคคลที่ควรจะตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ บุคคลที่จะตั้งความปรารถนาเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ จะต้องเกิดเป็นมนุษย์ เป็นบุรุษ มีอุปนิสัย ตั้งความปรารถนาในสำนักพระพุทธเจ้า ออกบวชเป็นบรรพชิต ได้มานอภิญญา ได้กระทำอุปการะถึงขนาดสละชีวิตเพื่อพระพุทธเจ้า มีฉันทะในการสร้างกุศล

๑.๖.๖ **พระมหาจุฬาลงกูร** ได้กล่าวไว้ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ใน ทศชาติ”^๖ ว่า เรื่องการบำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่องความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของ พระโพธิสัตว์ในทศชาติ พอสรุปได้ ดังนี้ การที่บุคคลจะบรรลุถึงความเป็นพระพุทธเจ้าได้นั้น เป็นสิ่งที่ยากเพราะต้องบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ ต้องมั่นคงในวัตรปฏิบัติ การเป็นพระโพธิสัตว์ต้องเผชิญกับสถานการณ์อันเป็นอุปสรรคต่างๆ ที่คอยขัดขวางไม่ให้บำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุพระโพธิญาณอย่างง่ายดาย การบำเพ็ญบารมีนั้น บางครั้งต้องแลกด้วยความเจ็บปวด แต่พระโพธิสัตว์ก็ทรงกระทำด้วยปัญญาที่พิจารณาเห็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ที่รออยู่ข้างหน้า

๑.๖.๗ **จุฑามาศ วารีแสงทิพย์** ได้กล่าวไว้ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อการบริจาคอวัยวะในสังคมไทย”^๗ ว่า การบริจาคอวัยวะตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ไว้ว่า การบริจาคอวัยวะเป็นการให้ทานขั้นอุปบารมีซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงใช้เป็นหนทางมุ่งไปสู่สัมมาสัมโพธิญาณ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ช่วยสนับสนุนการบริจาคอวัยวะ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เห็นถึงสภาวะของชีวิต ซึ่งประกอบด้วยขันธ ๕ ซึ่งอยู่ใต้กฎแห่งกรรม และไตรลักษณ์ เมื่อตายไปไม่สามารถนำร่างกายไปใช้ใหม่ในภพ

^๕ ไพลิน องค์กรสุวรรณ, “การศึกษาวิเคราะห์การสร้างบารมีของพระนางพิมพาที่ปรากฏในชาดก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖). (บทคัดย่อ)

^๖ พระมหาจุฬาลงกูร ชูเลื้อน, “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖). (บทคัดย่อ)

^๗ จุฑามาศ วารีแสงทิพย์, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อการบริจาคอวัยวะในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘). (บทคัดย่อ)

หน้าได้จึงควรยึดติดในร่างกายนั้น การตายเป็นการสืบทอดของจิต จากภพเก่าไปสู่ภพใหม่ ตามอำนาจกฎแห่งกรรมที่ได้ทำไว้ในอดีตชาติ การเปรียบเทียบการตายในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากับทางการแพทย์ พบว่า มีความแตกต่างกัน โดยทางการแพทย์ให้เกณฑ์การตัดสินใจมองตายเป็นเครื่องตัดสินความตายของมนุษย์ แต่การตายทางพระพุทธศาสนา คือ การที่วิญญาณออกจากร่างกาย

๑.๖.๘ นาวาเอก กานต์ ประทุมทอง ได้กล่าวไว้ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต “ศึกษาวิเคราะห์ปัญหา महाบริจาที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่าย เถรวาท”^๘ ว่า ทานเป็นก้าวแรกแห่งการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ผู้ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์จะบำเพ็ญบารมีข้อนี้เป็นพิเศษ โดยท่านแยกประเภทแห่งทานบารมีหรือปัญจ มหาบริจาที่ พระโพธิสัตว์บำเพ็ญออกเป็น ๓ ระดับ คือ (๑) การสละทรัพย์วัตถุสิ่งของภายนอก เป็นทานบารมี (๒) การสละอวัยวะ เลือด เนื้อ เป็นทานอุปบารมี (๓) การสละชีวิต เป็นทานปรมัตถบารมี พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญทานบารมีอันนับเนื่องในปัญจมหาบริจาที่ มาโดยตลอดทุกภพทุกชาติจวบจนพระชาติสุดท้ายที่เป็นพระเวสสันดร

สรุปความว่า จากการทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาเถรวาทได้กล่าวถึง “จาคะ” ว่า จาคะเป็นหลักธรรมที่ทำให้บุคคลมีความเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อกัน เป็นการสละทรัพย์ภายใน คือ ความโลภ โกรธ หลง และทรัพย์ภายนอก คือ ทรัพย์สิน เงิน ทอง ที่เป็นวัตถุจับต้องได้ต่าง ๆ รวมถึงการบำเพ็ญในระดับบารมีของบุคคลที่จะบำเพ็ญตนเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันให้หลุดพ้นจากความทุกข์ที่กำลังประสบอยู่ จาคะตามที่ได้ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ จาคะ คือ การสละหรือบริจาที่ ทั้งภายใน และภายนอก เป็นการบริจาที่ประกอบด้วย การบริจาที่ทรัพย์ การบริจาที่อวัยวะ และการบริจาที่ชีวิต เป็นการบริจาที่ที่อยู่ในระดับสูงสุดของการสละหรือบริจาที่

^๘ นาวาเอก กานต์ ประทุมทอง, “ศึกษาวิเคราะห์ปัญหา มหาบริจาที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕). (บทคัดย่อ)

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าทางเอกสารซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

๑.๗.๑ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ อรรถกถา และคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธานุศาสนานเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับจาคะ

๑.๗.๒ ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจาก ตำรา เอกสาร วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยต่าง ๆ ของนักวิชาการทางพระพุทธานุศาสนาที่ได้เขียนไว้

๑.๗.๓ รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ โดยการวิเคราะห์ความหมาย ลักษณะ และระดับของจาคะ หลักธรรมที่ส่งเสริม และเป็นปฏิปักษ์กับจาคะ ประโยชน์และการประยุกต์ใช้จาคะตามหลักพระพุทธานุศาสนาเถรวาทให้เกิดผลที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม ประเทศชาติ และเรียบเรียง นำเสนอผลงานการวิจัยเชิงเอกสาร

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบความหมาย ลักษณะ ประเภท และระดับของจาคะในพระพุทธานุศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบหลักธรรมที่ส่งเสริม และเป็นปฏิปักษ์ต่อจาคะในพระพุทธานุศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ทราบประโยชน์ของการนำไปปฏิบัติ และการประยุกต์ใช้จาคะตามหลักพระพุทธานุศาสนาเถรวาท

บทที่ ๒

ความหมาย ลักษณะ ประเภท และระดับของจาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑ ความหมายของจาคะ

ในพระพุทธศาสนา ถือว่าจาคะเป็นหลักธรรมหัวข้อหนึ่ง ที่มีความสำคัญในการศึกษา และปฏิบัติ ดังนั้น การศึกษาวิเคราะห์ถึงหลักธรรมหัวข้อจาคะในบทนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาวิเคราะห์ ถึงความหมายของจาคะ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ความหมายของจาคะตามพจนานุกรมราชบัณฑิตสถาน ความหมายจาคะตามทัศนะของท่านผู้รู้ในพระพุทธศาสนา และ ประเภทของจาคะ ลักษณะของจาคะ ระดับของจาคะ ที่ใช้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก และเอกสารวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นหัวข้อดังนี้ คือ

๒.๑.๑ ความหมายของจาคะในคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในนกุลมาตาสูต พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสต่อนางนกุลมาตาคหปตานีว่า “เธอเป็นผู้มีจาคะ คือ มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทินมีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอยินดีในการแจกทานอยู่ครองเรือน”^๑

จากพระสูตร จาคะ หมายถึง ความปราศจากความตระหนี่ ความเสียสละสิ่งของ โดยการบริจาคทานให้ผู้อื่นด้วยความยินดี เต็มใจ แบ่งปันสิ่งของที่ตนมีอยู่เพื่อความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข

๒.๑.๑ ความหมายตามทัศนะของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้แสดงทัศนะ ไว้ว่า

จาคะ เป็นกิจสำคัญประการหนึ่งของชนผู้อยู่เป็นหมู่เหล่า เป็นหลักสงเคราะห์กันด้วยการให้ข้าวของ เอาใจกันด้วยการให้ปัน ซึ่งเป็นอุบายในการผูกไมตรี การให้อย่างนี้จึงว่าเป็นการ

^๑ อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๔๘/๓๒๓.

สงครามหิ่ ยึดเหนี่ยวใจคน และนอกจากนี้ จาคะยังหมายถึงหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนที่จะต้องคิดเกื้อกูลกันและกัน การแบ่งปันทรัพย์ของคนให้แก่ผู้อื่น ก็นับอยู่ในความเกื้อกูลอย่างหนึ่ง โดยการเฉลี่ยแบ่งปันนั้นจะต้องอยู่ในขอบเขตกำลังความสามารถของตนเองด้วย ดังนั้น ท่านจึงแสดงขอบเขตของการเฉลี่ยแบ่งปัน^๒

จากทัศนะของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จาคะ หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยสิ่งของโดยการแบ่งปันสิ่งของอันมีค่าของตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และการแบ่งปันนี้ทำให้เกิดไมตรี ยึดเหนี่ยวจิตใจของฝ่ายตรงข้ามได้ มีความสามานสามัคคีปรองดองซึ่งกันและกันได้สร้างมิตรภาพให้เกิดขึ้นในสังคมได้ด้วยการสละแบ่งปันสิ่งของอันเป็นสมบัติส่วนตัวของตนให้กันบุคคลอื่น

๒.๑.๒ ความหมายตามทัศนะของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า

ความเสียสละเป็นคุณธรรมเครื่องยึดโยงน้ำใจไมตรี ระหว่างพี่น้อง ระหว่างมิตรกับมิตร ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ระหว่างสามีกับภรรยา ระหว่างชุมชนกับชุมชน ความเสียสละขยายขอบเขตออกไปมากเพียงใด ความสงบสุข ความมั่นคง ย่อมแผ่ไพศาลออกไปมากเพียงนั้น ความเสียสละเป็นคุณธรรมดำรงสังคมโดยแท้ สังคมที่สมาชิกในสังคมเป็นผู้เสียสละเป็นนักเสียสละย่อมเป็นสังคมไม่ขาดความร่วมมือ ไม่แล้งน้ำใจ^๓

จากทัศนะของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) จาคะ หมายถึง คุณธรรมของบุคคลที่พึงกระทำต่อบุคคลอื่นโดยการเสียสละทั้งสิ่งของ เวลา กำลังกาย กำลังใจ เพื่อที่จะผูกไมตรีจิตกับบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง มิตรสหาย นายจ้างลูกจ้าง สามีภรรยา และบุคคลทั่วไป การเสียสละสามารถทำได้ทุกคนเมื่อทุกคนมีความเสียสละสังคมก็จะมีความจริงใจไม่แล้งน้ำใจสังคมก็จะมีความสุข

^๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕๘-๑๕๙.

^๓ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), หลักการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕-๖๐.

๒.๑.๓ ความหมายตามทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ป.๕ ได้แสดงทัศนะไว้ว่า

จาคะ แปลว่า “การสละ หรือสละให้ หมายถึง การให้ที่แท้จริง ซึ่งเป็นการสละออกไปเป็นการสละทั้งภายในและภายนอก ภายนอกสละวัตถุ ภายในสละกิเลสความโลภ โดยไม่มีความตระหนี่หวงแหนและไม่ปรารถนาสิ่งใดตอบแทน มุ่งแต่จะสงเคราะห์ช่วยเหลือให้ผู้รับได้ประโยชน์ มีความยินดี พอใจ สุขใจในการให้ และการให้นั้นเป็นการให้ด้วยเมตตากรุณา นอกจากนี้ ยังไม่เป็นการให้ทานเพราะเห็นแก่อุปธิสุข (สุขเจือกิเลสคือโลกียสุข หรือสุขในไตรภพ) ย่อมไม่ให้ทานเพื่อภพใหม่แต่ให้ทานเพื่อกำจัดกิเลส เพื่อไม่ก่อภพต่อไป”^๔

จากทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) จาคะ หมายถึง การเสียดสละที่สามารถสละได้ทั้งทรัพย์สินภายในและทรัพย์สินภายนอก ได้แก่ ทรัพย์สินภายใน คือ กิเลส ความโลภ โกรธ หลง ความตระหนี่ เป็นต้น ส่วนทรัพย์สินภายนอก คือ วัตถุสิ่งของอันเป็นรูปธรรมที่สามารถจับต้องได้ เป็นต้น การให้ต้องประกอบด้วยความเมตตากรุณาให้ด้วยความรักความสงสารไม่หวังผลตอบแทนในทางใดทางหนึ่งแต่มีความหวังอยากให้เขามีความสุข พ้นจากความทุกข์ที่ประสบอยู่ เป็นต้น

๒.๑.๔ ความหมายตามทัศนะของหลวงปู่เทสก์ เทสรังสี ได้แสดงทัศนะไว้ว่า “จาคะ คือการสละสิ่งของ ของตนเป็นอารมณ์ เพื่อให้จิตสงบนั่นเอง หากไม่มีสติมันก็ไม่เป็นภาวนา ต้องมีสติจึงจะเป็นภาวนา คือ ระลึกรู้ได้ในทานที่เราสละไปตั้งนานแล้ว เมื่อระลึกถึงก็เกิดความปลื้มปีติขึ้นมาทำให้จิตสงบได้อันนั้นแหละเป็นจาคานุสสติ”^๕

จากทัศนะของหลวงปู่เทสก์ เทสรังสี จาคะ หมายถึง การสละสิ่งของอันเป็นของตนเป็นอารมณ์ทำให้จิตสงบสามารถระลึกได้ในสิ่งที่ตนสละทำให้เกิดความปลื้มใจ อิ่มใจ กับสิ่งที่ตนได้กระทำไปนั้น

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๒๑-๔๒๒.

^๕ สุวิภา กลิ่นสุวรรณ, ธรรมลีลา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.kanlayanatam.com/sara/sara25.htm> [๑ เม.ย. ๒๕๕๔].

๒.๑.๕ ความหมายตามทัศนะของวสิน อินทสระ ได้แสดงทัศนะ ไว้ว่า

ความอยากได้นั้นมีลักษณะ “รับ” แต่ความเสียสละมีลักษณะ “ให้” คนที่มักได้ ย่อมต้องการทุกอย่างทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็นแก่ตน ส่วนคนเสียสละ ก็ต้องการช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยการเสียสละ แม้บางครั้งผลของการเสียสละมิได้คุ้มกับความเสียสละนั้นเลย เพราะผู้รับการเสียสละใจต่ำเกินไป มิได้เห็นคุณค่าแห่งการเสียสละที่อีกฝ่ายหนึ่งทำให้ ประเทศชาติใดมีคนมักได้ เห็นแก่ตัวมาก ประเทศนั้นไม่เจริญ อยู่กันอย่างแร้นแค้น สกปรก ได้รับการดูหมิ่นจากทั่วโลก ใครคบเข้า ก็รังเกียจ เกลียดชัง แล้วถอยห่างออกไป ไม่ยอมคบอีกเลย ส่วนคนชาติใด มีนิสัยเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัวชาตินั้นย่อมเจริญรุ่งเรือง เป็นที่นับถือของชาติทั้งหลาย”^๖

จากทัศนะของวสิน อินทสระ จาคะ หมายถึง การช่วยเหลือบุคคลอื่นด้วยการเสียสละสิ่งที่เป็นของตนเพื่อความสุขของบุคคลอื่นแม้ว่าสิ่งที่เราเสียสละไปนั้นจะคุ้มค่าหรือไม่ก็ตามถือว่าเราได้ช่วยเหลือบุคคลนั้นอย่างเต็มความสามารถแล้วเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างบุคคลที่มีความตระหนี่และบุคคลที่มีความเสียสละในสังคม

๒.๑.๖ ความหมายตามทัศนะของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ ได้แสดงทัศนะ ไว้ว่า

จาคะ แปลตามตัวว่า เสียสละ และจาคะมีความหมายอยู่ ๒ อย่างคือ (๑) จาคะ หมายถึง การสละวัตถุสิ่งของก็ได้ เป็นบุรพประโยชน์ของท่าน เช่น คำว่า “จาคเจตนา” แปลว่า เจตนาเสียสละ ความสละที่เรียกว่าจาคะนั้น หมายถึงกิริยาที่ตัดความห่วงใยในสิ่งนั้นแม้ไม่มีผู้รับทานก็ทำได้ เป็นลักษณะการตัดใจ (๒) จาคะ หมายถึง ความสละทิ้ง เช่น จาคะที่แสดงไว้ใน อธิฐานธรรม หมายถึง การสละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ หรือพูดง่าย ๆ คือ ทิ้งอารมณ์ที่จะมากวนให้เราเสียความจริงใจ^๗

^๖ วสิน อินทสระ, การช่วยเหลือตนเอง, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๕๘-๕๙.

^๗ พันเอกปิ่น มุทุกันต์, เรือนชั้นใน-ชั้นนอก, (กรุงเทพมหานคร: อาหารการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

จากทัศนะของ พ.อ.ปิ่น มุกข์กันต์ จาคะ หมายถึง การสละวัตถุสิ่งของแสดงออกซึ่งความห่วงใยซึ่งกันและกันอันเป็นสิ่งที่บุคคลในสังคมพึงกระทำเพื่อสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น และการสละนั้นยังรวมถึงการสละอารมณ์ที่ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจทำให้จิตใจเศร้าหมอง เช่น ความโลภ โกรธ หลง เป็นต้น

๒.๑.๗ ความหมายตามทัศนะของสุชีพ ปุญญานุภาพ ได้แสดงทัศนะ ไว้ว่า

จาคะ คือการสละนั้น กินความรวมทั้งการให้หรือสละวัตถุสิ่งของโดยไม่คิดหาสิ่งตอบแทน รวมทั้งการสละกิเลสคือความชั่วในจิตใจเราเอง จาคะ แม้มีลักษณะใกล้เคียงกัน แต่ในส่วนที่จาคะ มีลักษณะต่างจากการให้ทาน โดยการกำหนดว่า ทานคือการให้ปรารถถึงผู้รับ ส่วนจาคะหรือการสละปรารถที่จะถ่ายเทหรือทำลายความเห็นแก่ตัว ตระหนี่ถี่เหนียวของเราเอง คือการให้ที่เป็นจาคะนั้น จิตใจของผู้ให้สูงมาก เพราะไม่มีความหวังว่าจะได้สิ่งนั้นสิ่งนี้มาเป็นการตอบแทน ไม่มีการอธิฐานขอให้ได้สิ่งนั้นสิ่งนี้ มุ่งแต่จะได้สละความเห็นแก่ตัว และการสละความเห็นแก่ตัวภายนอก ก็แสดงออกมาโดยการให้สิ่งของแก่ส่วนรวมหรือแก่เอกชน

จาคะ การสละคือถ่ายถอนออกซึ่งความชั่วชั้นใน มีความเหนียวแน่น เป็นต้น ให้แสดงออกมาเป็นความเสียสละ ความชั่วชั้นในคือความชั่วทุกชนิดที่มีอยู่ในตน ควรถ่ายถอนออกเสียด้วย กล่าวคือ การสละโลก ความโกรธเคือง พยาบาท อาฆาตมาดร้ายคนอื่น หรือความหลงในวัตถุ จาคะ มีประโยชน์ทั้งในทางทำให้โลกเป็นสุขและทั้งทำตัวผู้สละเองให้เป็นสุข จะสละภายนอกก็ตามและสละภายในคือสละกิเลสก็ตาม ย่อมให้สำเร็จประโยชน์ทั้งสิ้น และความหมายอันแท้จริงของจาคะ หมายถึงการสละกิเลส”^๘

จากทัศนะของสุชีพ ปุญญานุภาพ จาคะ หมายถึง การสละสิ่งของ การสละกิเลสความชั่วในจิตใจ ความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ จาคะจึงเป็นการสละความชั่วที่มีอยู่ในตนทุกอย่างเพื่อความสุสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

^๘ สุชีพ ปุญญานุภาพ, แนวনীกทางศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๘-๙.

๒.๑.๘ ความหมายตามทัศนะของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “จาคะ หมายถึง การละ การให้ปัน”^๕

สรุปความว่า จาคะ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การสละ แบ่งปันทรัพย์ภายนอก อันเป็นสิ่งที่จับต้องด้วยกายได้ ประกอบด้วยสิ่งของอันเป็นที่รัก และทรัพย์ภายใน อันเป็นสิ่งที่จับต้องด้วยกายไม่ได้ เป็นการสละที่ประกอบด้วยความเจตนา แสดงออกด้วยความหวังใจซึ่งกันและกัน

๒.๒ ลักษณะของจาคะ

ลักษณะของจาคะ คือ การเสียดสละหรือการบริจาคในสิ่งที่เป็นส่วนน้อยเพื่อเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมลักษณะของการสละหรือบริจาคจะต้องมี ๒ ลักษณะ ได้แก่ “สละวัตถุและสละอารมณ์ คือ การสละวัตถุมีลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทอง สิ่งของ เป็นต้น และการสละอารมณ์มีลักษณะที่เป็นนามธรรม เช่น สละความโลภ ความโกรธ ความหลง เพื่อให้ตั้งอยู่ในความดี ความเมตตา เป็นต้น”^๖ เช่น

สละวัตถุ เป็นการสละทรัพย์สินของของคนที่เป็นรูปธรรม เพื่อประโยชน์แก่คนอื่น เช่น สละเงินสมทบทำสะพาน สร้างโรงพยาบาล สร้างโรงเรียน ซ่อมรถดับเพลิง บำรุงการทหารของชาติ บำรุงศาสนา บำรุงการศึกษา ตลอดจนบริจาคสงเคราะห์ผู้ประสบภัยและผู้ตกทุกข์ได้ยากต่าง ๆ ผู้ครองเรือนย่อมเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากสังคม นับตั้งแต่การทำมาหากิน ตลอดจนการค้างานชีพนานต่าง ๆ ในการบริจาคช่วยเหลือสังคมตามกำลังความสามารถ เมื่อสังคมเป็นฝ่ายให้แล้ว เราจะให้อะไรบ้างแก่สังคม คนที่อยู่ในสังคมได้รับประโยชน์ต่อสังคม แต่ไม่อุดหนุนบำรุงสังคม ก็ย่อมเป็นคนที่ไม่สังคมรังเกียจ ในฐานะเป็นคนรู้มากและเป็นกาฝากของสังคม สังคมใดมีคนประเภทกาฝากมาก สังคมนั้นย่อมจะมีความมั่นคงน้อย ฉะนั้นหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงสอนให้มีจาคะทั่วกัน

สละอารมณ์ เป็นคนรู้จักปล่อยวางอารมณ์ที่เป็นนามธรรมเป็นข้าศึกต่อความสงบใจ อย่างเช่น ความโกรธต้องขัดใจกับคนอื่น จะเป็นกับภรรยาสามี กับเพื่อนฝูง หรือกับเพื่อนบ้านก็

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐๓.

^๖ บุญมี แทนแก้ว, พระธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕ -๕๐.

ตาม ซึ่งเป็นเรื่องที่คนชาวบ้านจะหลีกเลี่ยงเสียมิได้ แต่การเก็บอารมณ์ที่ไม่ดีทำให้จิตใจเศร้าหมอง เหล่านี้ สะสมไว้ในจิตใจย่อมนำมาซึ่งความร้าวรานไม่สิ้นสุด และทำให้ตนเองเป็นทุกข์เดือดร้อน เมื่อตั้งสมไวนาน ๆ หรือมาก ๆ ก็จะเป็นสาเหตุของโรคประสาทได้ เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึง ทรงสอนให้มีจาคะ คือให้เสียสละ ปล่อยวางอารมณ์ประเภทนี้เสีย การปล่อยวางอารมณ์อย่างนี้ ก็ เป็นจาคะอย่างหนึ่ง

ลักษณะบริจาคหรือสละ จะต้องทำให้เกิดความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ การเสียสละถือเป็น หลักธรรมสำคัญ เพราะคนในสังคมทุกคนไม่มีใครมีอะไรเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะความรู้ ความ สามารถ ฐานะความเป็นอยู่และชะตากรรมของชีวิตแต่ถ้าทุกคนรู้จักเกื้อกูลกัน คือ จาคะ สังคมนี้อาจจะเกิดความสุขความเจริญได้ไม่ยาก ถ้าทุกคนในสังคม เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ กันและกัน เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกันและกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพียงเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน^{๑๑}

จาคะการสละสิ่งของ และความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น มีลักษณะ เช่นเดียวกับทาน และบริจาค รวมไปถึงการสละกิเลส ความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ ความใจแคบ การเลิกละนิสัย และความประพฤตินี้ไม่ดีที่ทำให้เกิดความเสียหายก่อความบาดหมาง ทะเลาะวิวาทกันในสังคมได้

ผู้ที่มีจาคะจะมีลักษณะ คือ ขอมรับ และเอื้ออาทรต่อความทุกข์ยาก และความต้องการ ของคนอื่น ใจคอไม่คับแคบ ไม่เห็นแก่ตัว แล้วให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ด้วยความเห็นอก เห็นใจ เป็นคนชอบให้ ชอบแบ่งปัน คิดถึงคนอื่นมากกว่าตัวเองเสมอ

สรุปความว่า จาคะ มีลักษณะของการเสียสละหรือบริจาคทรัพย์ที่เป็นวัตถุสิ่งของที่ สามารถจับต้องได้ เช่น เงิน ทอง สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ และการสละอารมณ์ อันเป็นทรัพย์ที่อยู่ ภายในที่ตัวเราต้องขจัดออกจากจิตใจของเราด้วยตนเองเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องด้วยกายได้ เช่น ความโลภ โกรธ หลง ความตระหนี่ อันเป็นสิ่งที่ขวางกั้นความเจริญของจิต เป็นต้น

^{๑๑} คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงชีพ, นวโกวิท ฉบับมาตรฐาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรง พิมพ์เลี้ยงชีพ, ๒๕๓๕), หน้า ๔๗.

๒.๓ ประเภทของจาเคะ

จาเคะ การสละ เป็นกิริยาของการให้ประกอบด้วยกุศลเจตนาที่ดีเสียดสละประโยชน์สุขส่วนตน เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนส่วนรวม หรือเสียดสละประโยชน์สุขส่วนน้อย เพื่อประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่ อันเป็นไปเพื่อบรรเทากิเลส คือ ความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ที่เป็นไปเพื่อเพิ่มพูนบุญบารมีธรรม คือ คุณความดีอย่างยิ่งยวดสูงขึ้น ๓ ระดับ กล่าวคือ ระดับบารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมี ให้แก่กล้าเต็มส่วนตามอริยฐานบารมี เพื่อเป็นพลวปัจจัยให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพานตามฐานะแห่งสาวกบารมีญาณ ในกรณีผู้ปรารถนาบรรลुพระอรหันต์ พระปัจเจกพุทธเจ้าหรือพระโพธิญาณ เป็นต้น

ดังนั้น จึงสามารถแบ่งประเภทของจาเคะ การสละหรือบริจาคได้ ๕ ประเภท ตามนัยแห่งปัญจมหาบริจาค คือ การบริจาคทรัพย์ การบริจาคมุตรธิดา การบริจาคภรรยา การบริจาคอวัยวะ การบริจาคชีวิต ดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ การบริจาคทรัพย์ การบริจาทานหรือการบริจาคทรัพย์เป็นพุทธการธรรมข้อแรกและเป็นข้อสำคัญที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญก่อนบารมีข้ออื่น ๆ พระโพธิสัตว์จะบำเพ็ญบารมีข้อนี้เป็นพิเศษเพราะทานเสมือนบันไดขั้นแรกที่ก้าวไปสู่บารมีขั้นสูงอื่น ๆ ต่อไป และการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น มักจะบำเพ็ญขึ้นอุกฤษเสมอ ตัวอย่าง ในเวสสันดรชาดก พระโพธิสัตว์สวดยพระชาติเป็นพระเวสสันดร พระศาสดาตรัสว่า

พระนางมยุรีนั้น จุติจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้นแล้วมาบังเกิดในตระกูลกษัตริย์ได้ทรงอยู่ร่วมกับพระเจ้าสัณชัยในกรุงเชตุครพระนางมยุรีทรงครรภ์ถ้วนไตรมาสแล้ว เมื่อทรงทำประทักษิณพระนครได้ประสูติเราในท่ามกลางถนนของพวกพ่อค้าชื่อของเรามีได้เนื่องมาแต่พระมารดาและมีได้เกิดแต่พระบิดาเราเกิดที่ถนนของพวกพ่อค้าฉะนั้น เราจึงชื่อว่า เวสสันดร^{๑๒}

^{๑๒} บุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๖๗/๔๔๕.

พระองค์ทรงประสูติในวันที่พระราชบิดาทรงทำประทักษิณพระนคร และพระราชมารดา กำลังเสด็จชมร้านตลาด จึงทรงได้นามว่า เวสสันดร พระองค์ทรงพอพระทัยในการบริจาทาน โดยที่สุดแม้ร่างกายและชีวิตก็ทรงพอพระทัยที่จะบริจาคให้เป็นทานได้

เมื่อพระเวสสันดรเสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ได้บริจาคพญาช้างปึงจัญจาคให้แก่พราหมณ์ ๘ คนที่มาทูลขอ ทำให้ชาวเมืองโกรธแค้นจึงรวมตัวกันขับไล่ให้ไปอยู่ที่เขาวงกต แต่ก่อนที่จะเสด็จไปก็ทรงบริจาคสัตตศกมหาทาน แม้ในขณะที่กำลังเสด็จออกจากพระนคร ก็มีผู้มาขอราชรถพร้อมทั้งม้าทรงพระองค์ก็ทรงบริจาคให้เป็นทานอีก^{๑๓}

ดังนั้น การสละทรัพย์สิน สมบัติ เงินทอง สัตว์ปบริวารให้แก่ผู้อื่นด้วยจิตที่บริสุทธิ์ปราศจากอกุศลแล้วย่อมได้อานิสงส์ของการสละนี้ คือ สามารถสละความตระหนี่ในสิ่งของของตน ได้

๒.๓.๒ การบริจาคบุตรธิดา เนื่องด้วยพระองค์ทรงปรารถนาพระโพธิญาณจึงได้บำเพ็ญบารมีด้วยการบริจาค เมื่อพระเวสสันดรพระโพธิสัตว์พร้อมด้วยพระมเหสีพระโอรสและพระธิดาได้ออกไปบำเพ็ญตนเป็นนักพรตอยู่ในป่า มุ่งบำเพ็ญเพื่อพระโพธิญาณ อยู่มาวันหนึ่งพราหมณ์ชุกถูกภรรยาสาวให้นำทาสหรือทาสีมาให้ จึงได้ออกเดินทางเสาะถามทางจนถึงที่ประทับของพระโพธิสัตว์แล้วได้ทูลขอบุตรธิดาทั้งสองของพระเวสสันดรพระโพธิสัตว์นั้น พระโพธิสัตว์ท่านอาศัยกำลังปัญญาบารมีของท่านตรวจตราดูอย่างดีแล้วจึงได้บริจาคบุตรธิดาแก่ชุกที่มาทูลขอนั้น ว่า “ท่านพราหมณ์ เรายอมให้ เรามีได้ห้วนไหว่ท่านจงเป็นใหญ่ นำลูกทั้ง ๒ ของเราไปเถิด พระนางมัทรีราชบุตรีไปป่าแต่เช้าจักกลับมาจากการแสวงหาผลไม้ในเวลาเย็น”^{๑๔}

ฝ่ายชาติราชกุมารได้ทูลอ้อนวอนขอให้พระบิดาประทานให้พราหมณ์จนกว่าพระมารดาจะเสด็จกลับมา ขณะที่ชาติราชกุมารทรงคร่ำครวญอยู่นั้น ชุกก็เข้ามาอุคระชากลากพาทั้งสองพระองค์จากไป ทนไคนั้นเอง ความเศร้าโศกอย่างมีกำลังเพราะพระโอรสพระธิดาซึ่งไม่เคยมีมาก่อน ก็ได้เกิดขึ้นกับพระโพธิสัตว์ ทรงปริเวทนาการอย่างน่าสงสาร ทั้งรักทั้งสงสาร โอรสธิดาทั้งสองพระองค์

แม้พระองค์ทรงปริวิตกด้วยเสนาหาในพระโอรสและพระธิดากลับพราหมณ์ชุกจะเบียดเบียนลูกทั้งสอง แต่พระองค์ทรงหวนคิดได้ว่า การที่ลูกเราทั้งสองถูกเบียดเบียนเป็นความ

^{๑๓} คุรยละเอียดใน บุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๗๕-๑๘๐๖/๔๖๗-๔๖๘.

^{๑๔} บุ.ชา (ไทย) ๒๘/๒๐๕๕/๕๐๕.

ลำบากยิ่ง นั่นไม่ใช่ฐานะ การบริจาคปิณฑทานแล้วเดือดร้อนในภายหลัง หาใช้ธรรมของสัตบุรุษ ไม่ใคร่เล่าที่รู้ธรรมของสัตบุรุษบำเพ็ญทานแล้วจะเดือดร้อนในภายหลัง มีแต่บำเพ็ญทานแล้วต้องนึกด้วยความปีติยินดี เมื่อทรงนึกถึงพระโพธิญาณพระองค์จึงเป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง ไม่ยอมให้ความเส่นหา ความรัก และความสงสารเข้ามามีอิทธิพลเหนือจิตใจของพระองค์ได้

ดังนั้น การสละ บริจาคบุตรธิดาให้กับผู้อื่นนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปทำได้ยาก เพราะบุตรธิดาเปรียบเสมือนแก้วตาดวงใจของผู้เป็นบิดามารดา การสละบุตรธิดานั้นจึงเป็นการสละที่ได้อันสงส์มากกว่าการบริจาคทรัพย์

๒.๓.๓ การบริจาคภรรยา พระโพธิสัตว์บริจาคบุตรธิดาแล้วได้ปลอมให้มัทรีหาโยสกเสร้างนางอนุโมทนาว่า “ข้าแต่สมมติเทพ หม่อมฉันขออนุโมทนาปุตตทานอันสูงส่งของพระองค์ ขอพระองค์พระราชทานปุตตทานอันสูงส่งแล้วทรงทำพระทัยให้ผ่องใสเถิด ขอพระองค์จงทรงบำเพ็ญทานให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปเถิด”^{๑๕} และพร้อมที่จะสนับสนุนพระโพธิสัตว์ให้บรรลุถึงฝั่งแห่งพระโพธิญาณ ดังนั้น พระโพธิสัตว์ในพระชาติที่ทรงเป็นพระเวสสันดรจึงได้บริจาคภรรยาของตนเองแก่ท้าวสักกเทวราชทรงแปลงเพศเป็นอย่างพราหมณ์

ในการบริจาคภรรยาเป็นที่น่าสนใจว่า พอท้าวสักกเทวราชได้แปลงเพศเป็นอย่างพราหมณ์มาทูลขอกับพระโพธิสัตว์ซึ่งมีจิตเปี่ยมด้วยการบริจาค โดยมุ่งเป้าหมายสูงสุด คือพระโพธิญาณอยู่แล้วจึงได้ตรัสบอกไปว่า

“ท่านพราหมณ์ ท่านขอสิ่งใด เราจะให้สิ่งนั้น เรามีได้ห้วน ไหวเลย เราไม่ซ่อนสิ่งของที่มีอยู่ ใจของเรายินดีในทาน พระเวสสันดรผู้มั่งคั่งรัฐให้เจริญแก่ชาวกรุงสีพี ทรงกุมพระหัตถ์ของพระนางมัทรี ทรงจับเต้าน้ำ หลังน้ำพระราชทานพระนางมัทรีให้เป็นทานแก่พราหมณ์”^{๑๖} และ “พระนางมัทรีมิได้มีพระพักตร์เงี้ยว มิได้ทรงเก้อเงินและมิได้ทรงกันแสง ทรงฟังดูพระสวามีโดยคุณนิภาพ โดยคิดว่า ท้าวเธอยอมทรงทราบสิ่งที่ประเสริฐ”^{๑๗} พระนางมัทรีกราบทูลพระเวสสันดรว่า “หม่อมฉันเป็นพระชายาของพระองค์ตั้งแต่ยังเป็นสาวรุ่น พระองค์ทรงเป็นพระสวามีผู้เป็นใหญ่ของหม่อมฉัน พระองค์ทรงปรารถนาจะพระราชทานหม่อมฉันแก่ผู้ใดก็ทรงพระราชทานแก่ผู้นั้นเถิดหรือทรงปรารถนาจะขายหรือจะฆ่า ก็ทรงขายหรือทรงฆ่าเถิด”^{๑๘}

^{๑๕} พุ.ชา.(ไทย) ๒๘/๒๒๖๒/๕๓๓.

^{๑๖} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๒๖๘-๒๒๖๙/๕๓๕.

^{๑๗} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๒๖๑/๕๓๖.

^{๑๘} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๒๖๒/๕๓๖.

ดังนั้น การสละ บริจาคภรรยาของตนให้กับผู้อื่นที่เข้ามาขอนั้นนับว่าเป็นการสละที่บุคคลทั่วไปยากกว่าการสละบุตรธิดาแสดงให้เห็นว่าบุคคลผู้นั้นได้สละกิเลสที่ชื่อว่า กามคุณ ได้อีกด้วยเพราะภรณานั้นเป็นคู่ชีวิตเป็นผู้ที่อยู่เคียงข้างเราคอยช่วยเหลือเราเมื่อทุกข์ก็ทุกข์ด้วยกัน เมื่อมีความสุขก็สุขด้วยกัน ที่เรียกว่า ภรรยาเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุข

๒.๓.๔ การบริจาคอวัยวะ การบริจาคอวัยวะเป็นทานที่เหนือกว่าการบริจาคทรัพย์สินอยู่ในขั้นอุปบารมี ต้องมีพลังจิตคิดเสียดสละอย่างกล้าแข็ง จึงจะบริจาคได้ ดังความคำริชของพระเวสสันดรที่บำเพ็ญทานบารมีเป็นพระชาติสุดท้ายว่า

เมื่อเราเป็นเด็กเล็กเกิดได้ ๘ ขวบ นั่งอยู่บนปราสาท คิดที่จะบริจาคทานว่า เราพึงให้หทัยดวงตา เนื้อ เลือดและร่างกาย ถ้าว่าจะมีใครมาขอของเรา เราก็ยินดีบริจาคให้ เมื่อเราคิดจะบริจาคทานตามสอเราคิดจะบริจาคทานตามสภาพความเป็นจริงใจก็ไม่หวั่นไหวมุ่งมั่นอยู่ในกาลนั้น เหมือนแผ่นดินมีภูเขาหินแร่และหมู่มไม้เป็นเครื่องประดับ^{๑๙}

ในสិวิราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าสิวิกษัตริย์ในกรุงอริกฐะ ทรงพิจารณาว่า มีทานชนิดใดที่ยังไม่ได้บริจาคอีก ทรงเห็นว่า ดวงตาเป็นอวัยวะที่ยังไม่ได้บริจาคจึงประกาศบริจาคดวงตา ท้าวสักกะแปลงเพศเป็นพราหมณ์ดาบอดมาขอ ก็พระราชทานให้เพราะทรงปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณ ดังนี้

ท้าวสักกเทวราชตรัสว่า : เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทูลวิงวอนขอพระราชทานอวัยวะอันสำคัญอยู่ขอพระองค์ผู้ถูกขอโปรดพระราชทานดวงพระเนตรแก่ข้าพระพุทธเจ้าเถิดขอพระองค์โปรดพระราชทานดวงพระเนตรซึ่งเป็นอวัยวะที่สำคัญที่บัณฑิตกล่าวไว้ว่า คนสละได้ยากแก่ข้าพระพุทธเจ้าเถิด

แล้วพระราชตรัสว่า : เข้ามาด้วยความประสงค์อันใดปรารถนาประโยชน์อันใดอยู่ขอความดีเหล่านั้นจงสำเร็จแก่เจ้าพราหมณ์ เจ้าจึงได้ดวงตาเถิด เมื่อเจ้าขอข้างเดียว เราจะให้ทั้ง ๒ ข้าง เมื่อประชาชนเพ่งดูอยู่ เจ้าจึงเป็นผู้มีดวงตาไปเถิด เจ้าปรารถนาสิ่งใด ขอสิ่งนั้นจงสำเร็จแก่เจ้า^{๒๐}

^{๑๙} บุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๖๗/๔๔๕-๔๕๐.

^{๒๐} บุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๕๕-๕๗/๔๗๕.

ดังนั้น การสละ บริจาคอวัยวะในร่างกายของตนเองเพื่อความสุขของผู้อื่นนั้นถือว่าเป็น ประเสริฐยิ่ง ยากที่จะมีบุคคลบริจาค เป็นบุคคลที่ทำได้ยากเพราะทุกส่วนในร่างกายมนุษย์เป็นสิ่งที่ ทุกคนหวงแหนมากถ้าขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไปทำให้การดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลนั้น เปลี่ยนไปทันที การสละอวัยวะจึงเป็นการบำเพ็ญบารมีในระดับของอุปบารมี คือ บารมีชั้นกลาง

๒.๓.๕ การบริจาคชีวิต การบริจาคชีวิตจัดเป็นทานชั้นปรมัตถบารมี คือชั้นสูงสุดของการให้ เพราะชีวิตท่านถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่าที่สุดแต่วิสัยของพระโพธิสัตว์จะไม่มี ความอาลัยหรือ เสียหายในชีวิตของตนหากมีผู้มาขอหรือเพื่อปกป้องผู้อื่น โดยชอบธรรมท่านก็พร้อมบริจาคเสมอ ตามเรื่องที่ปรากฏ ดังนี้

ในนิโครธมิกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อชื่อนิโครธ สละชีวิตช่วย นางเนื้อที่มีครรภ์แก่เพื่อมิให้พระราชายัง พระราชาทรงเลื่อมใสจึงพระราชทานอภัยแก่สัตว์ทุก จำพวก ดังปรากฏในกุมารกัสสปเถรปทาน ตอนที่กุมารกัสสปะเกิดเป็นลูกของเนื้อชื่อว่า สาขะ ได้ ปฏิสนธิในครรภ์ของแม่เนื้อ ว่า

ครั้งนั้น เมื่อข้าพเจ้ายังอยู่ในครรภ์ ถึงวาระที่จะต้องถูกฆ่ามารดาของข้าพเจ้าถูกเนื้อชื่อ สาขะ ทอดทิ้ง จึงยึดเนื้อชื่อนิโครธเป็นที่พึ่ง มารดาของข้าพเจ้าได้พญาเนื้อชื่อนิโครธนั้นสละ ชีวิตของตนช่วยให้พ้นจากความตายแล้วตั้งเตือนข้าพเจ้าผู้เป็นลูกของตนในครั้งนั้นอย่างนี้ว่า ‘ควรคบแต่เนื้อชื่อนิโครธเท่านั้น ไม่ควรเข้าไปคบหาเนื้อชื่อ สาขะ การตายในสำนักของเนื้อ ชื่อนิโครธยังประเสริฐกว่าการมีชีวิตอยู่ในสำนักของเนื้อชื่อ สาขะ จะประเสริฐอย่างไร ข้าพเจ้า มารดาของข้าพเจ้าและพวกเนื้อนอกนี้ได้เนื้อชื่อนิโครธ ผู้เป็นนายฝูงนั้นพร่ำสอน อาศัยโอวาทของเนื้อชื่อนิโครธนั้น จึงได้ไปยังที่อยู่อาศัยคือสวรรค์ชั้นดุสิตที่รื่นรมย์ประหนึ่ง ว่าได้ไปยังเรือนของตนที่ทิ้งจากไป^{๒๐}

ดังนั้น การสละชีวิตเป็นการสละที่สูงสุดยากที่จะมีใครจะสละได้ตามในแห่งพระสูตรที่ ได้ยก มานี้ พญาเนื้อชื่อนิโครธได้เสียสละชีวิตเพื่อปกป้องนางเนื้อท้องแก่เพื่อไม่ให้พระราชายัง นางเนื้อจนทำให้พระราชานเลื่อมใสในการเสียดสละของพญาเนื้อชื่อนิโครธ การเสียดสละของพญาเนื้อ

^{๒๐} บุ.ชา. (ไทย) ๓๓/๑๖๓-๑๖๗/๒๕๕-๒๖๐.

นี่เป็นการเสียสละที่ปกป้องผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นการบำเพ็ญบารมีขั้นสูงสุดคือปรมัตถบารมี เป็นการเสียสละที่หาได้ยากที่สุด

ใน “สสบัณฑิตชาดก”^{๒๒} พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสสบัณฑิต(กระต่ายป่า)ได้สละชีวิตของตนโดยกระโดดเข้ากองไฟเพื่อให้เป็นอาหารของท้าวสักกะที่แปลงตัวเป็นพราหมณ์มาขออาหาร และใน “มหากปิชาดก”^{๒๓} พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาลิง ได้อูทิศตนทอดตัวเป็นสะพาน โดยเอาเถาวัลย์ผูกติดตัวแล้วกระโดดข้ามคลองไปอีกฝั่งหนึ่ง เพื่อให้ลิงบริวารเหยียบตนข้ามไป

ดังนั้น การสละตามนัยแห่งปัญจมหาบริจาคเป็นการสละทรัพย์ที่มีทั้งภายในและภายนอกอันเป็นทรัพย์ที่สำคัญของบุคคลที่สละได้ยาก มีการบริจาคตริพย์สินเงินทองทั้งที่เป็นสังฆาริมทรัพย์และอสังฆาริมทรัพย์ สละบุตรธิดา บริจาคบุตรธิดา บริจาคภรรยา บริจาคอวัยวะ บริจาคชีวิต ทั้ง ๕ ประการนี้เป็นการบำเพ็ญของบุคคลผู้ที่จะเป็นพระโพธิสัตว์ต้องมีการบำเพ็ญทานบารมีในการบริจาคตานนี้ เป็นขั้นแรกของการบำเพ็ญบารมี ปัญจมหาบริจาคนี้มีได้ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่ได้กล่าวถึงพระชาติต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมี อันนับเนื่องด้วยการบำเพ็ญปัญจมหาบริจาค และปัญจมหาบริจาคนี้ผู้วิจัยได้จัดให้เป็นประเภทของการจาคะหรือการบริจาคตทั้ง ๕ ประการดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

สรุปความว่า จาคะ สามารถแบ่งประเภทได้ ๕ ประเภท ตามปัญจมหาบริจาค คือ การบริจาคตริพย์, บริจาคบุตรธิดา, บริจาคภรรยา, บริจาคอวัยวะ, บริจาคชีวิต เป็นการสละ หรือบริจาคตสิ่งของที่เป็นที่รักของตนเพื่อความสุขของผู้อื่นเป็นการบริจาคตที่บุคคลทั่วไปบริจาคตได้ยากยิ่ง เพราะสิ่งที่บริจาคตเหล่านี้เป็นสิ่งที่อยู่ภายในและอยู่ภายนอก คือ บุคคลที่จะสละสิ่งของอันเป็นที่รักให้กับผู้อื่นได้นั้นต้องขจัดอกุศล ได้แก่ ความโลภ โกรธ หลง ความตระหนี่ ที่คอยขวางกั้นความเจริญของจิตได้เสียก่อนถึงจะสามารถสละปัญจมหาบริจาคอันเป็นทรัพย์ภายนอกได้โดยไม่เหลือความเสียดาย หวงแหนในสิ่งที่ตนสละ หรือบริจาคตนั้น

^{๒๒} คุราวละเอียดใน พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑๓๔-๑๔๓/๓๔๔-๓๔๕.

^{๒๓} คุราวละเอียดใน พุ.ชา. (ไทย) ๒๓/๘๓-๘๕/๒๓๐-๒๓๑.

๒.๔ ระดับของจาคะ

จาคะอยู่ในระดับของ “บารมี” และแบ่งได้โดยการจัดลำดับตาม “บารมี ๓ ชั้น คือ บารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมี”^{๒๔} เช่น ในเรื่องของการบริจาคทาน ทานบารมี เป็นบารมีขั้นต้น คือ การให้สรรพวัตถุสิ่งของภายนอก เช่น ทรัพย์สิน เงิน ทอง บุตรธิดา และภรรยา เป็นต้น, บารมีชั้น กลาง ทานอุปบารมี คือ การสละอวัยวะในร่างกายต่าง ๆ เป็นทาน เช่น เลือด เนื้อ เป็นต้น, และ บารมีขั้นสูงสุด ทานปรมัตถบารมี คือ การให้ชีวิตยอมสละชีวิตของตนเป็นทาน มุ่งบำเพ็ญเพื่อพระ สัมมาสัมโพธิญาณ แล้วจะต้องบำเพ็ญมหาปัญญาบริจาค และจะต้องเวียนว่ายตายเกิดหลายภพหลาย ชาติ เพื่อสั่งสมบารมี

๒.๔.๑ บารมี บุคคลที่มีบารมีในขั้นต้น ในเรื่องของการบริจาคทาน เพื่อสร้างบารมีให้ เกิดขึ้นกับตน บารมีขั้นต้นนี้เป็นเรื่องของการสละสิ่งของที่เป็นวัตถุภายนอกเป็นทานแก่บุคคลอื่นที่ เขามีความต้องการมาขอให้เราบริจาคให้กับเขา เช่น “พระเวสสันดรให้พญาชสารตัวเป็นมงคลแก่ พราหมณ์เมืองกาลิงคะราชที่เข้ามาทูลขอ เนื่องจากเมืองกาลิงคะราชเป็นชนบทฝนไม่ตกเกิด ทุพภิกขภัยมาก และบริจาคม้า รถ ทาสี ทาสา แม่โค ทรัพย์ เป็นมทานแก่บุคคลที่เข้ามาขอ ทั้งหมด”^{๒๕} การบริจาควัตถุสิ่งของนี้เป็นบันไดขั้นแรกของการบำเพ็ญบารมีเป็นการสละสิ่งของที่ ตนรักหวงแหนเป็นทานแก่ผู้อื่นที่เขามีความยินดีในวัตถุอันเป็นของเรา ในการสละสิ่งเหล่านี้เพื่อ สละกิเลสอันเป็นเครื่องผูกมัดจิตใจของเราให้ตกต่ำสำหรับบุคคลที่จะบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์

การบำเพ็ญบารมีในขั้นต้นนี้ เป็นการให้ทานรวมถึงการรักษาศีล สวรรวมกาย วาจา เท่านั้น ไม่ถึงขั้นการปฏิบัติกรรมฐาน

๒.๔.๒ อุปบารมี บุคคลที่มีมีการบริจาคทานในบารมีชั้น อุปบารมี เขาเรียกว่า ทาน บารมีขั้นกลาง การบริจาคทานที่ยิ่งกว่าบารมีขั้นต้น เป็นการบริจาคอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เป็นการสละที่บุคคลทั่วไปสละได้ยากจึงเป็นบารมีที่สูงกว่าบารมีขั้นต้น ดังที่พระพุทธบริษัทอาจารย์ ได้แสดง การบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าที่กำหนดนับไม่ได้ โดยกล่าวเป็นคาถา ว่า

^{๒๔} พระราชพรหมยาน (หลวงพ่อดุสิตคำ), “การเทียบบารมี”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.luangporruesi.com/334.html> [๑ เม.ย. ๒๕๕๔].

^{๒๕} คูรายตะเถียดใน พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๘๒-๘๒/๓๘๘-๓๘๘.

พระโพธิสัตว์นั้นได้ให้โลหิตมากกว่าน้ำ
 ในทะเล ได้ให้เนื้อของตนเป็นทานจนจน
 แผ่นดิน ได้ให้ศีรษะพร้อมทั้งโมลี มากกว่า
 ประมาณแห่งภูเขาสุเมรุ ได้ให้นัยน์ตามากกว่า
 ดวงดาวในท้องฟ้า^{๒๖}

จากพระคาถาจะเห็นความเสียสละของพระโพธิสัตว์นี้เป็นการเสียสละอวัยวะสำคัญของร่างกายอันเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปนั้นสละได้ยาก การสละครั้งนี้เป็นการสละเพื่อเป็นประโยชน์แก่มวลสรรพสัตว์ทั้งหลายที่มีความต้องการเพื่อความสุขของผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนหรือเสียดายในสิ่งที่ตนบริจาคแต่อย่างใด

ในสิริราชจริยาได้กล่าวถึงการบริจาค์นัยน์ตาแก่ท้าวมหาลิขิตผู้แปลงกายเป็นพราหมณ์เข้ามาขอนัยน์ตาทั้งสองข้างกับพระเจ้าสิริผู้มีความปรารถนาที่จะบริจาคทาน พระองค์ตรัสว่า “โอ ความปรารถนาของเราสำเร็จแล้ว ความดำริของเราบริบูรณ์แล้ว วันนี้ เราจักให้ทานอันประเสริฐ ซึ่งเรายังไม่เคยให้แก่พวกพสกนิกร หมอสิริจะเจ้าจงควักนัยน์ตาทั้ง ๒ ข้างของข้าให้แก่พสกนิกร หมอสิริจะควักนัยน์ตาทั้ง ๒ ของพระองค์ให้แก่พสกนิกรผู้เข้ามาขอ”^{๒๗}

จากเรื่องนี้จะเห็นว่าการบริจาคทานของพระเจ้าสิริราชเป็นการบริจาคที่บริสุทธิ์เพื่อช่วยให้ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ที่เขาได้ประสบอยู่นั้นด้วยความยินดีในการสละอวัยวะที่สำคัญเป็นทานแก่พสกนิกรที่ทุกข์ต่อพระองค์

ในการบำเพ็ญบารมีในขั้นนี้ นอกจากจะเป็นการสละอวัยวะที่สำคัญต่าง ๆ ของตนแล้ว ยังรวมไปถึงการทรงฌานโลกีย์ บุคคลเหล่านี้จะพอใจในการเจริญพระกรรมฐานแล้วก็พอใจในการทรงฌานในขั้นของสมณะกรรมฐาน แล้วบุคคลเหล่านี้ถึงแม้ว่าจะพอใจในการเจริญกรรมฐาน

^{๒๖} พระพุทธจริยาจารย์, คัมภีร์ชินาลังการฎีกา, หน้า ๒๒๕. อ้างใน จุฑามาศ วารีแสงทิพย์, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อการบริจาคอวัยวะในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔.

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน จุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๖๒-๖๔/๗๓๕.

๒.๔.๓ **ปรมัตถบารมี** บุคคลที่มีบริจาคนานบารมีชั้น ปรมัตถบารมี เป็นผู้ทำเพ็ญทานบารมีชั้นสูงสุดของการบริจาคนาน ในขั้นนี้เป็นการสละชีวิตเพื่อการบำเพ็ญปรมัตถบารมีให้เกิดขึ้นกับตัวเอง โดยการสละธาตุอันเป็นกิเลสที่อยู่ในจิตใจอย่างหมดสิ้น ดังปรากฏในมหาสุตโสมชาดก ว่า

สัตบุรุษทั้งหลายยอมสละชีวิต แต่ไม่สละธรรม
 สัตบุรุษมีปัญญาเป็นสัจอย่างเดียว
 พรที่พระองค์ได้ประทานแล้ว ขอได้โปรดรับประทานเสียเถิด
 พระราชาผู้ประเสริฐสุด ขอพระองค์จงสมบูรณด้วยธรรมนี้เถิด
 นรชนพึงสละทรัพย์เพราะเหตุแห่งอวัยวะที่สำคัญ
 เมื่อจะรักษาชีวิต ก็พึงสละอวัยวะ
 เมื่อระลึกถึงธรรม พึงสละทั้งอวัยวะ
 ทรัพย์ และแม้แต่ชีวิตทั้งหมด^{๒๘}

จากที่ปรากฏในสวดโสมชาดกนี้ การสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ สละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต สละชีวิตเพื่อรักษาธรรม คนดียอมสละชีวิตเพื่อรักษาธรรมอันดีไว้ การประพฤติธรรมนี้ย่อมได้รับผลอันเกิดจากการปฏิบัติ และในเรื่องของสสบัณฑิต ตอนที่เกิดเป็นกระต่ายป่ามีความประสงค์ที่จะสละชีวิตเพื่อบริจาคร่างกายเป็นทานแก่พราหมณ์ผู้มีศีลบริสุทธิ์ ดังนี้

ในกาลที่สสบัณฑิตเกิดเป็นกระต่ายป่า อาศัยอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง มีลิง สุนัขจิ้งจอก ลูกนาค เป็นสหาย และไม่เบียดเบียนผู้อื่น ในกลางคืน คืนหนึ่งพระจันทร์เต็มดวง เป็นคืนวันเพ็ญ กระต่ายป่าได้บอกกับสหายของตนให้ตระเตรียมทานเพื่อให้แก่ทักษิโนยบุคคล ต่างก็ตระเตรียมทานของตนเพื่อทักษิโนยบุคคล แต่กระต่ายป่าไม่มีอะไรเป็นทานเพราะตนเลี้ยงชีวิตด้วยหญ้า จะให้หญ้าแก่ทักษิโนยบุคคลก็ไม่สมควร กระต่ายป่าคิดในใจว่า เราจักให้ร่างกายเป็นทานแก่ทักษิโนยบุคคล ท้าวสักกะทรงทราบความดำรินั้น จึงแปลงกายเข้ามาทดสอบทานของสสบัณฑิตผู้เป็นกระต่ายป่านั้น กระต่ายป่ามีความยินดีในการบริจาคร่างกาย ชีวิต เป็นทานแก่พราหมณ์นั้น ได้บอกให้พราหมณ์นั้น ในขณะที่กระโดดเข้าสู่เปลวไฟที่ลุกโพล่งขึ้น ดุจดั่งลงในน้ำเย็นดับความกระวนกระวานกระวายทั้งปวงได้ กระต่ายป่าได้สละร่างกาย และชีวิตแก่พราหมณ์ผู้มีศีลบริสุทธิ์^{๒๙}

^{๒๘} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๔๗๐-๔๗๑/๑๗๗.

^{๒๙} คูราละเอียตโน พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑๒๕-๑๔๓/๗๔๔-๗๔๕.

เมื่อเราละวัตถุ ละคร่างกาย คือ ชั้น ๕ ได้แล้ว มีความสุข จิตไม่เกาะทั้งวัตถุ จิตไม่เกาะร่างกาย ไม่เกาะวัตถุภายนอก ไม่เกาะทั้งกาย ไม่มีอารมณ์เกาะใดๆ ไม่เกาะอยู่ในมนุษย์โลก ละมนุษย์โลก จิตไม่เกาะอยู่ในเทวโลก คือ มีอารมณ์ละเทวโลก จิตไม่เกาะในพรหมโลก มีอารมณ์ละพรหมโลก จิตปรารถนาอย่างเดียวคือ ความดับไม่มีเชื้อ ดับความโลภ ความโกรธ ความหลง การดับความโลภ ด้วยทาน การบริจาค คือ จาคะ ดับความโกรธ ด้วยมี เมตตา กรุณา มีความรักมีความสงสารปรารถนาในการเกื้อกูล ดับความหลง ด้วยการไม่ติดอยู่ในวัตถุ ไม่ติดอยู่ในร่างกาย ไม่ติดอยู่ในโลกใดใดทั้งหมด จิตใจของบุคคลทั้งหลายทำได้ดังนี้ “องค์สมเด็จพระมหามุนีกล่าวว่า ท่านตัดความโลภ ความโกรธ ความหลงได้ ใจของบุคคลนั้นเมื่อร่างกายตายใจก็ไป นิพพาน”^{๑๐}

ร่างกายทั้งร่างกายไม่มีอะไรดี ถ้าความรู้สึกร่างกายไม่ดีเกิดขึ้นในวันนั้น แล้วความจริงใจก็เกิดขึ้นว่าเราไม่ต้องการร่างกายอย่างนี้อีก จิตเข้าถึงการวางเฉย ไม่ต้องการอีก มันจะตายก็เชิญตาย เราจะเชิญมันตายหรือไม่เชิญมันตายมันก็ตาย ไข่มุข ในเมื่อมันจะตายแต่เราไม่หนักใจในความตาย เราถือว่าถ้ามันตายเมื่อไรเราไปนิพพานเมื่อนั้น แต่ว่าเวลานั้นจะนึกถึงหรือไม่ก็นิพพานก็ไม่สำคัญ ถ้านึกว่าเราไม่ต้องการร่างกายอย่างนี้อีก อารมณ์พระอรหันต์มีแค่นี้ วันนั้นท่านจะเป็นพระอรหันต์ จิตใจจะวางเฉยในร่างกาย เห็นร่างกายของเราเราก็เฉย ไม่ต้องการมันอีก เห็นร่างกายคนอื่นเราก็เฉย อย่างนี้เขาเรียก สังขารูปกขาญาณ ถ้าตายเมื่อไรก็ไปนิพพานทันที เป็นผู้ถึงปรมาตบารมี

“บารมี”^{๑๑} คือ คุณงามความดีที่ควรบำเพ็ญ คุณความดีที่ได้บำเพ็ญมาคุณสมบัติที่ทำให้ยิ่งใหญ่ เป็นธรรมส่วนหนึ่งที่สำคัญ ในอันที่จะช่วยเหลือเกื้อหนุนให้ถึงซึ่งพระโพธิญาณ และเป็น การกระทำที่ประกอบด้วยกุศลเจตนาที่ยังให้ถึงฝั่งพระนิพพาน นอกจากนี้ยังเป็นหลักที่ผู้ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ต้องบำเพ็ญให้ครบ คำว่า บารมี แปลว่า การกระทำที่ประเสริฐ เป็นลักษณะอนุเคราะห์บุคคลอื่น คือ บารมี ๑๐ ประการ ได้แก่ ทานบารมี สีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี

การบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ข้อนั้น มีลักษณะร่วมกันที่เป็นแกนกลาง คือ การเสียสละ หรือสละตนเองได้ทุกอย่าง เพื่อทำความดีนั้นให้สำเร็จ พร้อมกับที่ทำความดีนั้นๆ เพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นอย่างชนิดที่มีจิตใจกว้างขวาง มุ่งเพื่อความสุขของทั้งโลกหรือสรรพสัตว์โดยไม่หวังผลตอบแทน และการเสียสละทำความดีเพื่อความสุขของผู้อื่นที่ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไปนั้น เป็นการฝึก

^{๑๐} พระราชพรหมยาน (หลวงพ่อดุริสสังคำ), “จาคะอย่างเดียวไปนิพพานได้ไหม?”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.luangporruesi.com/340.html> [๑ เม.ย. ๒๕๕๔].

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๑.

หรือสร้างความซ้ำของชัดเจน ให้ตนเองมีคุณความดี คือ “บารมีเหล่านั้นแก่กล้า จนกว่าจะเกิด ปัญญาสูงสุดที่เรียกว่าโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งจะสามารถช่วยให้สรรพสัตว์บรรลุนิพพาน สมบัติ หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง เข้าถึงวิสุทธิ สันติ และอิสระภาพที่แท้จริง สูงกว่า เมื่อยังเป็นพระ โภทิสัตว์ที่ช่วยผู้อื่นบรรลุนิพพานเพียงแค่ว่าโลกียสุขหรือโลกียสมบัติ”^{๑๒}

การเสียดสละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม การสงเคราะห์ และการละทิ้งกิเลส ละความ โลก ความเห็นแก่ตัวและความตระหนี่ จาคะยังเป็นหนึ่งในคุณธรรมสิบอย่างที่น่าปรากฏอยู่ใน ทศพิธราชธรรมนอกจากนี้ วศิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ว่า “พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละ อวัยวะเพื่อรักษาชีวิต พึงสละทั้งทรัพย์ อวัยวะ และชีวิต เพื่อรักษาธรรม คือความถูกต้องเอาไว้”^{๑๓} เป็นที่ชัดเจนอยู่แล้วว่า ระดับการเสียดสละอยู่ตรงที่ว่า สละเพื่อสิ่งใด กล่าวคือ ทรัพย์เป็นสิ่งที่มีความ การสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ คนชั้นสามัญชนที่ไม่ใช่ภริยาสาวกถือว่าเสียดสละได้ และจัดอยู่ในการ บำเพ็ญ บารมี สละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต เป็นขั้นที่สูงขึ้นมาอีก คนที่จะเสียดสละได้ต้องมีจิตใจที่สูง อยู่ในระดับที่ปรารถนาปัจเจกโพธิญาณเลยทีเดียว จัดอยู่ในขั้น อุปปบารมี และสละทั้งทรัพย์ อวัยวะ และชีวิตเพื่อรักษาธรรม คือความถูกต้องเอาไว้ นั่น เป็นขั้นที่สูงที่สุดบุคคลที่ยอมสละได้ย่อมเป็นคน ที่ปรารถนาสัมมาสัมโพธิญาณเท่านั้นจัดเป็น ปรมัตถบารมี และจาคะมี ๓ ระดับ คือเสียดสละ ยังผลให้ไปสู่สวรรค์กามาวจรภพ สละ ยังผลให้ไปสู่พรหมโลก และละ ยังผลให้ไปสู่นิพพาน

สรุปความว่า จาคะอยู่ในระดับของบารมี มี ๓ ระดับ คือ ระดับบารมี เป็นระดับขั้นต้น ได้แก่ การบริจาคทรัพย์สิน เงิน ทอง บุตรธิดา และภรรยาเป็นทานแก่ผู้อื่น, ระดับอุปปบารมี เป็น ระดับขั้นกลาง ได้แก่ การบริจาคอวัยวะอันเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวเราเองเป็นทานแก่ผู้อื่น, ปรมัตถบารมี ได้แก่ การสละชีวิต เป็นระดับสูงสุดของการสละ

ในการที่จะสงเคราะห์บุคคลอื่นโดยการบริจาคทรัพย์สิ่งของให้นี้ก็อย่างเดียวกันว่าเราจะ เป็นผู้ให้ จะต้องทิ้งอารมณ์ที่นึกว่าเราจะเป็นผู้แย่ง คือ ว่าแย่งหรือว่าโกงทรัพย์สินของบุคคลอื่นมา เป็นของตน อันนี้ไม่มีในจิตใจของเรามีอารมณ์นี้ก็อย่างเดียวกันว่าเราต้องการให้เท่านั้น คือ ให้เขามี ความสุข ให้ด้วยการเสียดสละ เป็นปัจจัยให้เกิดบนสวรรค์ หรือว่าถ้าจะว่ากันยังไม่ตาย ก็เป็นปัจจัย

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก, ๒๕๔๒), หน้า ๗๗-๗๘.

^{๑๓} วศิน อินทสระ, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒๓.

ก็เสียดสีความสุขความพอใจของตน ขวนขวายช่วยเหลือ เอาใจใส่ดูแลเป็นที่พึ่งอาศัย เป็นกำลัง ส่งเสริมหรือช่วยให้กำลังใจได้โดยประการใดประการหนึ่ง ตามความเหมาะสมรวมความเป็นผู้ จิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียดสี ไม่คับแคบเห็นแก่ตัวชีวิตครอบครัวที่ขาดจากระยะ ก็คล้ายการลงทุนที่ปราศจากผลกำไรมาเพิ่มเติมส่วนที่มีมาแต่เดิมก็คงที่หรือค่อยร่อยหรือพร่องไปหรือเหมือน ต้นไม้ที่มีได้รับการบำรุง ก็มีแต่อับเฉา ร่วงโรยไม่มีความสดชื่นงอกงาม จาคะมิใช่เป็นเรื่องที่ใช้ เฉพาะชีวิตคู่หรือสังคมครอบครัวเท่านั้น แต่หมายถึงสังคมโลกทุกคนสามารถนำมาใช้ไป ประยุกต์ใช้ และนำไปปฏิบัติต่อกันได้เป็นอย่างดี ดูเหมือนว่าโลกปัจจุบันต้องการบุคคลที่มีความ เสียดสีทั้งกายและใจเพื่อช่วยเหลือมวลมนุษยด้วยกัน

บทที่ ๓

หลักธรรมที่ส่งเสริม และเป็นปฏิปักษ์ต่อจาคะในพุทธศาสนาเถรวาท

๓.๑ หลักธรรมที่ส่งเสริมจาคะ

การศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมจาคะ จะต้องศึกษาวิเคราะห์ถึงเหตุปัจจัยว่า เป็นเพราะอะไร หลักธรรมข้อนั้นๆ จึงเป็นเหตุปัจจัยส่งเสริมจาคะ หลักธรรมที่เป็นเหตุปัจจัยส่งเสริมจาคะได้แก่

๓.๑.๑ อโลภะ คือ ความเป็นผู้ไม่มีความทะยานอยาก เป็นผู้มีสติระลึกรู้ตัวอยู่เสมอไม่ว่าจะกระทำสิ่งใดๆ มีแต่ความยินดี และพอใจในสิ่งที่ตนมืออยู่เท่านั้น การปฏิบัติตนเป็นผู้มีอโลภะนั้น จะต้องปฏิบัติธรรมที่ตรงกันข้ามกับ โลภะ เช่น สัน โดย ความพอใจ ทาน การบริจาค จาคะการเสีย สละ อนุภิชฌา ความไม่โลภไม่อยากได้ของผู้อื่น เป็นต้น

๑) ความโลภอย่างหยาบ เช่น โลภอยากได้ของผู้อื่นโดยไม่ชอบธรรมต้อง โกงหรือแย่งชิงเขา เป็นต้น

๒) ความโลภอย่างกลาง คือ ความไม่รู้จักพอ ความไม่รู้จักประมาณในการแสวงหาในการได้ แสวงหาและอยากได้เกินความจำเป็น

๓) ความโลภอย่างละเอียด หมายถึง ความติดใจหมกมุ่นพัวพันในทรัพย์ของตน หวงแหน เฝ้าพิทักษ์รักษาเอาใจจดจ่อ จนไม่เป็นอันหลับอันนอนหรือไปไหนไม่ได้ มีความตระหนี่เหนียวแน่นอย่างยิ่ง ความโลภอย่างละเอียดนี้ แก้ได้ด้วยการพิจารณาเนืองๆ ถึงโทษของความหวงแหนติดพันว่าเป็นสนิมของใจ ทำตนให้ตกเป็นทาสของสิ่งที่มีก็จะลดความโลภชนิดนี้ลงได้บ้าง

๓.๑.๒ โทสะ คือ ความไม่คิดประทุษร้าย ไม่โกรธ ไม่ผูกพยาบาท จะทำอะไรก็มีสติรู้สึกตัวอยู่เสมอใช้ปัญญาในการประกอบการตัดสินใจต่างๆ การปฏิบัติตนเป็นผู้มีโทสะนั้น จะต้องปฏิบัติธรรมที่ตรงกันข้ามกับ โทสะ เช่น เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขกรุณา ความสงสาร อโภชะ ความไม่โกรธ อพยาบาท ความไม่ปองร้ายผู้อื่นอวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน ตีตักขานันตี ความอดทนต่อความเจ็บใจ เป็นต้น

๑) ให้พิจารณาถึงโทษของความโกรธ เช่น ความโกรธทำให้ร่างกายผิดปกติ การไหลเวียนของโลหิตไม่สม่ำเสมอ ทำให้หัวใจเต้นแรง ไม่หิวอาหารและทำให้อาหารไม่ย่อย เป็นเหตุให้ท้องจืดท้องเฟ้อ เป็นต้น นอกจากนี้ความโกรธยังทำให้แสดงอาการหยาบคายกระด้างไม่สุภาพ

อย่างที่เคยเป็นในเวลาปกติ ทำให้เสียบุคลิก ลดเสน่ห์ในตัวเอง เพราะความโกรธอาจทำให้ฆ่าคนได้ อันเป็นโทษทั้งในปัจจุบันและอนาคต

๒) ให้เห็นอกเห็นใจและให้อภัย พิจารณาเรื่อยๆ ว่าคนเราเกิดมาไม่เหมือนกัน มีวาสนาบารมีมาต่างกัน สิ่งแวดล้อมไม่เหมือนกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมเป็นการยากที่จะเป็นไปอย่างใจเรา บางทีเราอยากมากเกิดไปหรือเปล่า คือ อยากให้เขาเป็นอย่างที่เราต้องการจะให้ เป็น แต่เขาเป็นไปไม่ได้ เพราะไม่ใช่เรา แม้ตัวเราเองก็ยังไม่สามารถทำอะไรได้อย่างที่ต้องการทุกครั้งไป

๓) แผ่เมตตา ข้อนั้นหมายความว่า หัดแผ่เมตตาบ่อยๆ การแผ่เมตตาคือการสำรวมใจให้สงบแล้วบริกรรม คือนึกในใจว่าให้สัตว์ทั้งหลาย บุคคลทั้งหลายจงมีความสุข ปราศจากทุกข์ อย่าได้เบียดเบียนกัน ขอให้มีความโปร่งใจ อย่าได้คับแค้นใจ อย่าว่าแต่เพียงปาก ขอให้จิตของเราอ่อนโยน ประารถนาสุขแก่เขาจริงๆ

๓.๑.๓ อโมหะ คือ ความไม่หลงงมงาย ไม่ประมาทอันเป็นสาเหตุให้เกิดความชั่วทั้งปวง ให้เป็นผู้มีสติปัญญามั่นคงใช้ปัญญา พิจารณาไตร่ตรองโดยยึดหลักเหตุผล เมื่อมีอโมหะเกิดขึ้นกับตัวแล้ว โลภะ โทสะ และโมหะ ก็มีอาจเกิดขึ้นได้ การปฏิบัติตนเป็นผู้มีอโมหะนั้นจะต้องปฏิบัติธรรมที่ตรงกันข้ามกับโทสะ เช่น พากุศลจะ ความเป็นผู้ศรัทธา รับฟังมาก วิมังสา หมั่นตรีกตรอง พิจารณา สัทธา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ โยนิโสมนสิการ การรู้ จักตรีกตรองให้รู้จักดีชั่ว ปัญญา รอบรู้ ในสิ่งที่ประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ เป็นต้น

ความหลง คือ ความไม่รู้ตามเป็นจริง ความเขลา ความมืดของดวงจิต ที่ว่าไม่รู้ตามเป็นจริงนั้น คือ รู้ไปเสียอีกอย่างหนึ่งจากความเป็นจริง เมื่อเป็นดังนี้ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนขึ้น คือ ทำให้เห็นผิด เข้าใจผิด สำคัญมั่นหมายผิด เห็นดีเป็นชั่ว เห็นชั่วเป็นดี เห็นสิ่งที่ประสาร์จะไม่เป็นประสาร์ ส่วนสิ่งที่ไม่เป็นประสาร์กลับเห็นว่าเป็นประสาร์ เรียกว่า ความหลง หลงเพราะขาดปัญญา ขาด โยนิโสมนสิการ คือ ความรอบรู้และความรอบครอบ เมื่อสาดแสงสว่างคือปัญญาเข้าไปความมืดก็หายไป ความหลงผิดก็ย่อมหายไปด้วย

โลก โกรธ หลง ทั้ง ๓ ประการนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในฐานเป็นอกุศลมูล คือ รากเหง้าของอกุศล ต้นเค้าของความชั่ว เมื่อ โลก โกรธ หลง เกิดขึ้น อกุศลอื่นที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญมากขึ้น

๓.๑.๔ สิล แปลว่า ปกติ หรือเย็น คือ การรักษากาย วาจา ให้เป็นปกติ สิลทำให้ผู้ปฏิบัติ อยู่ในความร่มเย็น ไม่มีภัย ไม่มีเวรกับผู้ใด มุ่งไปที่การกำจัดการกระทำที่ไม่ดี เช่น สิลทางกาย ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินิคมิตทางกาม เป็นต้น สิลเป็นตัวปราบกิเลสอย่างหยาบที่ล่วง

ทางกาย และวาจา คือระเบียบความประพฤติ หรือถ้าจะพูดให้เต็มคือระเบียบความเป็นอยู่ ทั้ง ส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายวาจา ตลอดถึงการนำมาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งกำหนด แนวทางไว้เพื่อให้ความเป็นอยู่นั้น กลายเป็นสภาพเอื้ออำนวยแก่การปฏิบัติกิจต่างๆ โดยฝึกให้คน รู้จักสร้างความสัมพันธ์อันดีงามต่อสังคมส่วนรวม เพราะสีลจะเป็นตัวคอยควบคุมความประพฤติ ของบุคคล ไม่ให้ละเมิดต่อชีวิตและทรัพย์สินของกันและกัน การไม่ละเมิดดังกล่าวเป็นการสละ ความเห็นแก่ตัวนั่นเอง หากคนในสังคมต่างคนต่างไม่ละเมิดเรียกได้ว่ามี “สีลสัมปทา” คือมีศีล เสมอกัน ซึ่งสีลตามความหมายของพระพุทธศาสนามีลักษณะสำคัญ คือ

๑) ทำให้เกิดสภาพความเป็นอยู่ที่เกื้อกูลแก่การปฏิบัติกิจต่างๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายที่พึงงาม โดยลำดับ จนถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต

๒) ทำให้สมาชิกของสังคมและชุมชนนั้นอยู่ร่วมกันด้วยดี สังคมสงบเรียบร้อย สมาชิก ต่างดำรงอยู่ด้วยดี และมุ่งหน้าปฏิบัติกิจของตนๆ โดยสะดวก

๓) ฝึกหัดให้ขัดเกลาตนเอง ทำให้กิเลสเบาบาง ด้วยการควบคุมยับยั้งสังวร ปรบการ แสดงออกทางกายวาจาให้เอื้อแก่สภาพความเป็นอยู่ที่เกื้อกูล และการอยู่ร่วมกันที่ดีนั้น อัน เป็นขั้นต้นของการพัฒนาชีวิตของตนให้พร้อมที่จะเป็นที่รองรับของกุศลธรรมทั้งหลาย เฉพาะอย่างยิ่งคือเป็นพื้นฐานของสมาธิ หรือการฝึกปรือคุณธรรมทางจิตที่สูงขึ้นไป^๑

ดังนั้น ผู้ที่ประกอบด้วยสีลเป็นผู้ที่มีความประพฤติดีงามทางกาย วาจา อันเป็นสิ่งที่ แสดงออกมาทางพฤติกรรมภายนอก การเป็นผู้มีสีล คือ ผู้ที่มีการกระทำที่เป็นปกติ สีลจึงเป็นสิ่งที่ ส่งเสริมจากจะได้โดยผู้ที่มีสีลเป็นผู้ที่ช่วยเหลือ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ให้ตกอยู่ในความลำบาก เช่น ผู้ที่มีสีล ๕ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม เว้นจากการ พุดเท็จ เว้นจากการดื่มสุรา สิ่งเหล่านี้เป็นสีล เมื่อบุคคลผู้มีสีลยอมมีการจากะ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

๓.๑.๕ สัทธา คือ ความมีศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส โดยเฉพาะศรัทธาที่เรียกว่า ตถาคตโพธิศรัทธา อันเป็นความเชื่อ ความเลื่อมใส ในความตรัสรู้ของพระตถาคต ว่า พระตถาคต เจ้า เป็นผู้ตรัสรู้จริง พระธรรมที่ตรัสไว้อย่างนี้ว่า กุศลมีผลเป็นสุข อกุศลมีผลเป็นทุกข์อย่างนี้ เป็น ต้น จะต้องเป็นไปอย่างนั้นจริง ทำนองนี้แล้ว ก็ไม่ยินดีที่จะประพฤติดังคำสอนของพระตถาคต โอกาสที่จะทำกรรมดีเอาไว้ เพื่อประโยชน์แก่ความสุขในภพหน้าก็เลื่อมไป ย่อมพลาดจาก

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๒๐.

ประโยชน์ที่พึงได้รับในโลกหน้า เพราะฉะนั้น ศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส จึงจัดว่าเป็นเหตุแห่งประโยชน์ในโลกหน้า อันดับแรกทีเดียว

ดังนั้น ศรัทธา ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลจะช่วยให้ส่งเสริมจากะได้ คือ เชื่อในคุณความดี เชื่อในผลของกรรมที่ตนกระทำ ดังบาทแห่งพระคาถา ว่า“คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว”^๒ เมื่อบุคคลเชื่อในผลของกรรมแล้ว ศรัทธาก็มีส่วนในการส่งเสริมให้บุคคลมีจากะยิ่ง ๆ ขึ้นไปด้วย

๓.๑.๖ อุปสมะ คือ “ความรู้จักสงบใจ”^๓ คือ รู้จักหาความสุขสงบทางจิตใจ ฝึกตนให้สามารถระงับความมัวหมอง ดับความขัดข้องวุ่นวายอันเกิดจากกิเลสได้ ทำให้จิตใจสงบผ่องใสรู้จักรสแห่งสันติ คนที่รู้จักรสแห่งความสุขอันเกิดจากความสงบใจแล้ว ย่อมจะไม่หลงใหลมัวเมาในวัตถุ หรือลาภ ยศ สรรเสริญ เป็นต้น บุคคลใดก็ตาม หากจิตไม่สงบ เช่น มีความหวาดระแวง ความหึงหวง ความไม่ไว้ใจคนอื่น ย่อมเป็นต้นเหตุของอาชญากรรม เช่น การฆ่ากัน เป็นต้น หรือสามีภรรยาคูใด ที่มีจิตใจฟุ้งซ่านคิดไปต่างๆ นานา เมื่อดับความฟุ้งซ่านของจิตไม่ได้ก็ต้องตายดังที่เห็นกันอยู่เป็นประจำในข่าวถ้าจิตไม่สงบเกิดแก่กลุ่มบุคคล ย่อมเกิดเหตุการณ์ที่รวมตัวกันประท้วงหรือก่อความไม่สงบสร้างความเดือดร้อนต่อคนอื่น เช่น ในบางจังหวัดของไทยในปัจจุบัน อันเป็นต้นเหตุแห่งความไม่สงบแห่งจิตของกลุ่มคนนั้น ๆ

ดังนั้น การทำจิตให้สงบได้นั้น ไม่ใช่เป็นการชี้แจงออกคำสั่งให้จิตสงบแล้วจิตนั้นจะทำตาม จิตของคนส่วนใหญ่จะว่ายากสอนยาก เหมือนกับการจับปลาขึ้นมาจากน้ำ ปลาก็จะดิ้นกลับลงไปใต้น้ำที่ตนอยู่ จิตที่เคยมีอิสระทำอะไรตามใจตนเอง นอกจากนี้อัจฉริยะเปรียบเหมือนลิง คือไม่หยุดนิ่ง วุ่นวายอยู่ตลอด เพราะเหตุที่ว่าจิตไม่ได้รับการฝึกหัดนั่นเอง การจะฝึกหัดจิตให้เป็นอุปสมะได้นั้น ต้องอาศัยการเสียดละ (จาละ) ในการปล่อยวางสิ่งที่มีช่วยวนจิตต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิเลสตัณหา อุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่นต่างๆ ได้จริง

^๒ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๓๔.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมมัญญูชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๔.

๓.๑.๗ เมตตา ความรักใคร่ เมตตาซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รู้จักรักกัน รู้จักว่าตรงไหนเป็นความดี และนึกถึงว่าประเทศไทยของเราเต็มไปด้วยความดี ประเทศไทยของเราจะมีความมั่นคง และพวกเราในที่สุดก็มี ความสุข ความสบาย มีเกียรติ สามารถมีชีวิตที่รุ่งเรืองตลอดไป

ดังนั้น เมตตา ความรัก ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขเป็นความรู้สึกที่จะคอยส่งเสริมให้เรากระทำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ เช่น การบริจาค สละสิ่งของเป็นทานแก่ผู้ยากไร้ที่ตกทุกข์ได้ยาก ถ้าหาก เมตตาจะคอยส่งเสริมให้บุคคลมีจาคะได้

๓.๑.๘ กรุณา ความสงสาร ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่งเข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน คือทุกข์โดยสภาวะ หรือเกิดจากการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของร่างกาย เช่น การเกิด การเจ็บไข้ ความแก่และความตายสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลกจะต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งรวมเรียกว่า กายิกทุกข์ ทุกข์จรหรือทุกข์ทางใจ อันเป็นความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุที่อยู่นอกตัวเรา เช่น เมื่อปรารถนาแล้วไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ รวมเรียกว่า เจตสิกทุกข์

ดังนั้น กรุณา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจที่คอยหนุนนำให้จิตมุ่งสู่การทำความดีด้วยการสละทรัพย์ สิ่งของ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นที่เราเคียดรื้อนเป็นทุกข์อยู่ได้ ความกรุณาจึงเป็นหลักธรรมที่คอยสนับสนุนให้บุคคลมีจาคะ การสละทรัพย์ของตนให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์

๓.๑.๙ มุทิตา ความพลอยยินดี ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า “ดี” ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีจิตจริษยา ความริษยา คือ ความไม่สบายใจ ความโกรธ ความฟุ้งซ่านซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน เช่น เห็นเพื่อนแต่งตัวเรียบร้อยแล้วครุชมเซยก่เกิดความรู้สึกแกล้งเอาเศษชอล์ก โคลน หรือหมึกไปป้ายตามเสื้อกางเกงของเพื่อนนักเรียนคนนั้นให้สกปรกเลอะเทอะ เราต้องหมั่นฝึกหัดตนให้เป็นคนที่มีมุทิตา เพราะจะสร้างไมตรีและผูกมิตรกับผู้อื่นได้ง่ายและลึกซึ้ง

ดังนั้น มุทิตา ความพลอยยินดี สามารถแสดงออกด้วยวิธีการให้วัตถุสิ่งของ และแสดงออกด้วยวิธีการชมเชยด้วยวาจา ที่แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจช่วยเหลือความอิจฉาริษยาของคนมุทิตาจึงเป็นหลักธรรมที่คอยสนับสนุน ส่งเสริมจาจะ เพราะว่าคุณคณเมื่อมีความพลอยยินดีกับความสำเร็จของบุคคลอื่น ย่อมเป็นผู้ที่ประกอบด้วยจาจะ

สรุปความว่า หลักธรรมที่ส่งเสริมจาจะ ประกอบด้วย อโกละ ความไม่โลภ, อโทสะ ความไม่โกรธ, อโมหะ ความไม่หลง, สีล การสำรวมกาย วาจา เป็นปกติ, สัทธา ความเชื่ออันประกอบด้วยเหตุผล, อุปสมะ ความรู้จักสงบใจ, เมตตา ความรักใคร่, กรุณา ความสงสาร, มุทิตา ความพลอยยินดี, หลักธรรมทั้งหมดนี้เป็นหลักธรรมที่คอยส่งเสริมให้คุณคณให้ประกอบด้วยจาจะ ความเสียสละ ให้มีความมั่นคงในการสละ แบ่งปันทรัพย์สินส่วนตนอย่างสม่ำเสมอต่อการกระทำความดีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย เพราะ จาจะ คือ การสละอันประกอบด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ ให้ด้วยปัญญา เต็มใจสละ เต็มใจให้ ให้ด้วยความรัก ความห่วงใย ให้ด้วยความจริงใจ ให้ด้วยความยินดี เมื่อเราปฏิบัติจาจะ สละทรัพย์ทั้งภายใน และภายนอกของเราด้วยความบริสุทธิ์ใจแล้วย่อมทำให้เราได้รู้ถึงหลักธรรมดังกล่าวนี้เป็นหลักธรรมที่เกิดจากการปฏิบัติจาจะด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์

๓.๒ หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับจาจะ

จาจะเป็นหลักธรรมในฝ่ายกุศล เป็นหลักธรรมที่พัฒนาบุคคล และสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีหลักธรรมในฝ่ายอกุศล ที่เป็นเรื่องที่ตรงกันข้ามกับจาจะตรงตัว คือ มัจฉริยะ นั่นคือเป็นผู้มีความตระหนี่ และนอกจากนี้ยังมีหลักธรรมในส่วนของความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่เป็นต้นเหตุแห่งการขาดความเสียสละ โดยมีประเด็นหัวข้อ ดังนี้

๓.๒.๑ กลุ่มมัจฉริยะ คือ ความตระหนี่หวงแหนกิดกัน พระศาสดาตรัสเรื่องของมลทิน เป็นคาถาแก่กุลบุตรคนหนึ่งซึ่งมีภรรยาหมั่นอกใจ ว่า

สตรีมีความประพฤดิชั่วเป็นมลทิน
 ผู้ให้ความตระหนี่เป็นมลทิน
 บาปธรรมเป็นมลทินทั้งในโลกนี้และโลกหน้า
 มลทินที่ยิ่งกว่ามลทินนั้นคืออวิชา
 ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละมลทินนั้นให้ได้
 แล้วเป็นอยู่อย่างผู้ปราศจามลทินเถิด^๔

^๔ พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔๒-๒๔๓/๑๐๘.

จากคาถาที่พระศาสดาตรัสแก่กุลบุตรแสดงให้เห็นว่าผู้ให้มีความตระหนี่เป็นมลทินการจะสละวัตถุสิ่งของ สละเวลา สละความสุขส่วนตนนั้น ย่อมมีความตระหนี่เป็นอุปสรรคขัดขวางเจริญในการเสียดสละนั้น ถ้าบุคคลใดที่ขจัดความตระหนี่อันเป็นมลทินของจิตใจได้นั้น นับว่าบุคคลนั้นเป็นบุคคลที่ประเสริฐมีจิตใจเปี่ยมด้วยคุณธรรมข้อจากะอีกด้วย

ในอรรถกถาหาโควินทสูตร กล่าวอีกว่า “ความตระหนี่มีความกระด้างและความเหนียวแน่นเป็นลักษณะ”^๕ ซึ่งแสดงถึงความรู้สึกที่คับแคบ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๕ อย่าง ตามที่ปรากฏในมัจฉริยสูตรว่า

ความตระหนี่ ผู้มีความตระหนี่อย่างไรชื่อว่าผู้ตกต่ำ ความตระหนี่ ๕ ประการ คือ

๑. อาวาสมัจฉริยะ (ความตระหนี่ที่อยู่)
๒. กุลมัจฉริยะ (ความตระหนี่ตระกูล)
๓. ลาภมัจฉริยะ (ความตระหนี่ลาภ)
๔. วัณณมัจฉริยะ (ความตระหนี่วรรณะ)
๕. ธัมมมัจฉริยะ (ความตระหนี่ธรรม)

ความตระหนี่ กิริยาที่ตระหนี่ ภาวะที่ตระหนี่ ความเห็นแก่ได้ ความถี่เหนียว ความที่จิตใจบร้อน (ในการให้) ความมีจิตหวงแหนเห็นปานนี้ นี้ตรัสเรียกว่า ความตระหนี่

อีกนัยหนึ่ง ความตระหนี่ชั้นชัก็ดี ความตระหนี่ชาตูกี้ดี ความตระหนี่อายุตนะกี้ดี ความมุ่งแต่จะได้อีกดี เรียกว่า ความตระหนี่ ชนทั้งหลายผู้ประกอบด้วยความตระหนี่นี้ คือ ความเป็นผู้ไม่รู้จักถ้อยคำของยาก เป็นผู้ประมาท ผู้ตระหนี่อย่างนี้ ตรัสเรียกว่า ผู้ตกต่ำ^๖

“ความตระหนี่ เป็นกิเลสอย่างหนึ่งมีพฤติกรรมคือไม่ยอมจ่ายทรัพย์ในกรณีอันจำเป็นไม่ยอมเสียดสละในที่ที่ควรเสียดสละ”^๗ “ลักษณะทางจิตใจที่เป็นมัจฉริยะคือความตระหนี่นั้น ได้แก่ความตีบตันใจในเมื่อจะต้องเสียดสละประโยชน์ของตนให้แก่ผู้อื่นหรือแก่ส่วนรวม”^๘ “และได้

^๕ ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๖๓.

^๖ จุ.ม. (ไทย) ๒๘/๘/๔๖.

^๗ พันเอกปิ่น มุทุกันต์, ประมวลศัพท์ศาสนา จากศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์ ซิกข์ และลัทธิประเพณี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๔), หน้า ๑๔๕ - ๑๕๐.

^๘ พันเอกปิ่น มุทุกันต์, สนิมในใจ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสารมวลชน, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๗.

จำแนกมัจฉริยะ คือ ความตระหนี่ออกเป็น ๕ ประเภท ตามนัยแห่งคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาแต่ได้อธิบายความเพิ่มเติมไว้ ดังนี้^๕

๑) ความตระหนี่ที่อยู่ ไม่อยากเฉลี่ยที่อยู่ให้คนอื่นได้รับประโยชน์ด้วยตลอดทั้งการหาหวงที่ เช่น หวงที่พัก หวงที่จอดรถ หวงที่จอดรถเรือ หวงที่วางของเป็นต้น จัดเป็นอาวาวมัจฉริยะ

๒) การที่พระภิกษุหวงตระกูลอุปฐาก หรือการที่วัดบางวัดไม่อยากให้ตระกูลที่ทำบุญวัดนี้ไปทำบุญวัดอื่น การที่ตระกูลสูงศักดิ์ไม่ยอมให้คนในตระกูลที่ต่ำกว่าเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย การหวงแหนเจ้านายผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจของบริวารผู้ใกล้ชิดคอยกีดกันพวกเดียวกันบ้าง คอยกีดกันคนอื่นที่จะพบปะติดต่อกับผู้ใหญ่บ้าง และคอยกีดกันผู้ใหญ่ไม่ให้สนใจกับผู้อื่นคิดจะผูกขาดผู้ใหญ่เพียงคนเดียวเท่านั้น ไม่ยอมให้คนอื่นมายุ่งเกี่ยวด้วย จัดเป็นกุลมัจฉริยะ

๓) การหวงรายได้ หวงผลประโยชน์ เช่น พระภิกษุที่ตระหนี่ลาภก็จะไม่เฉลี่ยแบ่งปันหรือสงเคราะห์ภิกษุสามเณรรูปอื่นๆ เมื่อมีลาภเกิดขึ้นในวัดก็จะไม่รู้จักเสียสละให้แก่ภิกษุสามเณรรูปอื่นแต่จะผูกขาดตนเองไว้ในลาภนั้นแต่เพียงผู้เดียว และยังหมายถึงความตระหนี่ของฆราวาสหรือชาวบ้านทั่วไปที่หวงแหนผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นโดยชอบธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่สมควรจะเฉลี่ยแบ่งปันผู้อื่น แต่กลับขี้กอกเอาเสียคนเดียวหรืองานใดที่ไม่มีผลประโยชน์ก็ยกให้คนอื่นทำเสีย แต่ถ้างานใดมีผลประโยชน์ก็ทำเสียเอง จัดเป็นลาภมัจฉริยะ

๔) การไม่ปรารถนาให้ศักดิ์ศรี หรือความดีของพวกตนไปเป็นประโยชน์แก่พวกอื่นตลอดทั้งการที่ไม่อยากให้คนอื่นได้คิมีหน้ามีตาด้วย จัดเป็นวัณมัจฉริยะซึ่งมีลักษณะคล้ายกับลาภมัจฉริยะ แต่มีความแตกต่างกันตรงที่ลาภมัจฉริยะนั้นตระหนี่ประโยชน์ที่เป็นวัตถุสิ่งของ ส่วนวัณมัจฉริยะนั้นตระหนี่ผลประโยชน์ที่เป็นเกียรติยศชื่อเสียง ไม่อยากให้คนอื่นมีส่วนร่วมกับความดีความชอบของตนเรียกอีกอย่างว่าคนหวงดี

๕) การหวงวิชาความรู้ ศิลปวิทยาต่างๆ เมื่อตัวเองรู้แล้วไม่อยากบอกคนอื่นกลัวเขาจะรู้ทัน ถึงบอกก็บอกให้ไม่หมด บอกเบี่ยงบ่าย เช่นนี้ จัดเป็นธัมมมัจฉริยะ

การใช้จ่ายทรัพย์ของบุคคลมาแสดงให้เห็นว่าการใช้จ่ายทรัพย์ของบุคคลจะมากหรือน้อยไม่ได้เป็นเกณฑ์ตัดสินว่าบุคคลนั้นเป็นผู้มีมัจฉริยะ คือ ความตระหนี่หรือไม่ แต่ขึ้นอยู่กับความถูกต้องและเหมาะสมในการจ่ายทรัพย์เป็นสำคัญ คือคนที่รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ไปในทางที่จำเป็นและมีประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคมโดยส่วนรวมตามความเหมาะสม เช่นนี้ไม่จัดว่าเป็นผู้มีความตระหนี่ส่วนคนที่ใช้จ่ายทรัพย์อย่างฟุ่มเฟือยไปในทางที่ไม่เป็นประโยชน์ในทางที่ไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของตนเองทั้งไม่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่ในสิ่งที่จำเป็นและมีประโยชน์กลับไม่ยอม

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑-๑๒๕.

ใช้ไม่ยอมจ่าย ลักษณะพฤติกรรมเช่นนี้จัดว่าเป็นผู้ความตระหนี่โดยแท้ ในอภิธรรมปิฎก
มัหมมสังคณี อัฐุสาลีนอรรถกถา ได้อธิบาย มัจฉริยะ ไว้ว่า

ชื่อว่า มัจฉริ (ความตระหนี่) ด้วยสามารถการเห็นแก่ตัว อากาณแห่งความตระหนี่ ชื่อ
ว่า มัจฉรายนา (กิริยาที่ตระหนี่) ภาวะแห่งจิตที่ถูกความตระหนี่ให้เป็นไปแล้ว พรั่งพร้อม
ด้วยความตระหนี่ ชื่อว่า มัจฉรายิตตต์ (ความตระหนี่) บุคคลที่ชื่อว่า วิวิจฺโจน (ผู้หวงแหน)
เพราะอรรถว่าปรารถนาสมบัติทั้งหมดของตนไม่ให้เสื่อมสูญไป ด้วยคิดว่า ขอสมบัติทั้งปวง
จงมีแก่เราเท่านั้น จงอย่ามีแก่คนอื่น ดังนี้ ภาวะแห่งบุคคลผู้หวงแหน ชื่อว่า เววิจฺฉิ (ความ
หวงแหน) คำว่า ความหวงแหนนี้ เป็นชื่อของความตระหนี่อย่างอ่อน^{๑๐}

ความตระหนี่อันเป็นมลทินอย่างใดอย่างหนึ่ง ของบรรดาธรรมฝ่ายดำ อันเป็นอุปกิเลส
ทำลายความผ่องใสของจิต มีลักษณะไม่ยอมให้สมบัติของตนทั่วไปแก่คนอื่น อีกอย่างหนึ่ง
ความตระหนี่และมลทินมีอิสสา โลภะและโทสะเป็นต้น อันทำอันตรายแก่ทานแม้อื่นจะไม่
พึงครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้น โดยอาการที่ไม่มีเจตนาจะให้หรือมีเจตนาไม่บริสุทฺธิ ก็ใคร
เล่าเมื่อรู้ผลของท่าน โดยชอบจะพึงให้โอกาสแก่ความตระหนี่อันเป็นมลทินในจิตของตน
ได้^{๑๑}

จากเนื้อความที่ยกมานี้ เป็นที่ชัดเจนอยู่แล้วว่า ผู้ที่มีความตระหนี่นั้นย่อมไม่ต้องการ
เสียดสละ เป็นเหตุให้สังคมนี้อย่างกว้างระหว่างคนร่ำรวยกับคนยากจน สังคมเกิดขึ้นขึ้น และ
นอกจากนี้ ความตระหนี่นอกจากจะไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นแล้วยังเป็นโทษต่อตนเองด้วย ดังที่
เทวดาทูลถามพระผู้มีพระภาค ว่า

คนเหล่าใดในโลกนี้ เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น บริภาษผู้อื่น ทำอันตรายแก่คนเหล่าอื่น
ผู้ให้อยู่วิบากของคนเหล่านั้นจะเป็นเช่นไร และภพหน้าจะเป็นเช่นไร พระผู้มีพระภาคตรัส
ตอบ ว่า คนเหล่าใดในโลกนี้ เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น บริภาษผู้อื่น ทำอันตรายแก่คนเหล่า
อื่นผู้ให้อยู่คนเหล่านั้นย่อมบังเกิดในนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หรือยมโลกถ้าพวกเขาเกิด
เป็นมนุษย์ ก็เกิดในตระกูลคนยากจนซึ่งจะหาที่นอนผ้า อาหาร ความยินดี และความ
สนุกสนานได้ยาก^{๑๒}

^{๑๐} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๒/๔๓๑.

^{๑๑} พุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/๑๗๐.

^{๑๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๕/๖๒-๖๓.

เมื่อเป็นเช่นนี้ ต้องพยายามลดละมัจฉริยะ หรือผ่อนคลายมัจฉริยะไม่ใช่ไปย่ำให้มัจฉริยะเข้มข้นขึ้นหรือแรงขึ้น แต่เราจะเห็นว่าวัฒนธรรมต่างๆ ในหลายสังคมเป็นแบบที่ส่งเสริมมัจฉริยะ คือไม่ยอมที่จะประสานความกลมกลืนกับพวกอื่น ยึดถือรุนแรงที่จะต้องเอาแต่พวกของตัวเอง บางทีรุนแรงถึงขนาดสนับสนุนให้ทำลายวัฒนธรรมอื่น พวกอื่น หรือศาสนาอื่น โดยถือเป็นการความชอบธรรมและเป็นความดีไป เพราะคนต่างยึดมั่นถือมั่น ว่าของเรา พวกเรา หากไม่ยึดถือเสียแล้วความตระหนี่ยอมไม่เกิดขึ้น ดังเนื้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ ว่า “อานนท์ ข้อที่เรากล่าวไว้เช่นนี้ว่า เพราะอาศัยมัจฉริยะ อารักขะจึงมี เชอพึงทราบเหตุผลที่อาศัยมัจฉริยะ อารักขะจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้ามัจฉริยะไม่ได้มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่อมัจฉริยะไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะมัจฉริยะดับไป อารักขะจะปรากฏได้หรือ”^{๑๑}

๓.๒.๒ กลุ่มโลกะ คือ ความโลกกำหนดอินดี อยากรู้ ในคน สัตว์สิ่งของ ประกอบด้วยกิเลส ตัณหา เป็นอารมณ์ที่มีตั้งแต่หยาบถึงละเอียด ดังนี้

๑) อภิขณาวิสมโลกะ แปลว่า “ความอยากกลุ่มๆ คอนๆ ด้วยอำนาจความเพ่งเล็ง”^{๑๒} เป็นความโลภอย่างแรง แสดงออก เช่น ปล้น ใจ ลักขโมย โดยไม่เลือกวิธีการ ไม่เลือกบุคคลและวัตถุสิ่งของ ขอให้ได้เป็นพอ หรืออาจเรียกว่าโลกะหรือมหิจจตาก็ได้ แสดงออกมากลักษณะหมิ่นของๆ ตน อยากรู้ของๆ คนอื่น มีความรู้สึกของคนอื่นดีกว่าของตนเอง พระสิริมังคลาจารย์กล่าวไว้ใน มงคลัตถทีปนี ว่า “วัตถุที่ตนได้แล้ว แม้เป็นของประณีต ก็ยอมปรากฏแก่ผู้ปรารถนาเกินคุดของแล้ว วัตถุที่คนอื่นได้ แม้เป็นของแล้ว ก็ยอมปรากฏคุดของประณีต”^{๑๓} พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิรินุชโร) ยังได้กล่าวไว้อีกว่า “จิตที่ประกอบด้วยกิเลส อาศัยกิเลสเป็นเครื่องปกคลุมจิตใจของเราแล้ว เราก็เลยมองไม่เห็นว่ามีสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด”^{๑๔} ดังนั้น บุคคลที่ฉลาดนั้น แม้จะคิดหรือทำสิ่งใดยอมเป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียนคนอื่น หากทุกคนเป็นผู้ฉลาดแล้ว ย่อมยังกุศลให้ถึงพร้อม เรียกว่า กุสลัสสูปสัมปทา

^{๑๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๐๕/๖๒.

^{๑๒} พันเอกปิ่น มุทุกันต์, พุทธศาสตร์ ภาค ๒, จำนวน ๒ เล่ม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหากรรมราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๓๔.

^{๑๓} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ (ตรวจชำระ), มงคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, จำนวน ๔ เล่ม, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๗๒.

^{๑๔} พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิรินุชโร), คุณค่าของชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประชาชน จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๖.

๒) อภิชฌา คือ ความเพ่งเล็งทรัพย์สินของผู้อื่น จ้องๆ จะเอาของเขา แต่ยังไม่สงวนท่าที ไม่แสดงออก ความโลภขั้นนี้ตัดสินลงไปว่าจะทำการทุจริต ทำให้จิตใจดิ้นรนเพื่อจะถือเอาทรัพย์สินของคนอื่นมาเป็นของตน ในอภิธรรมปิฎกกล่าวว่า “อภิชฌานั้นมีองค์ประกอบ ๒ คือ ปรภณฺทํ (สิ่งของของผู้อื่น) ๑ อตุตฺทโน ปริณามนญฺจ (น้อมมาเพื่อตน)”^{๑๖} เป็นอนุสัยกิเลสที่ละเอียดซ่อนเร้นอยู่ในใจของบุคคล และเป็นกิเลสที่ทำให้เศร้าหมอง อันเป็นภัยต่อตนเอง ยังไม่เป็นที่ภัยต่อบุคคลอื่นหรือสังคม ดังเนื้อความที่ว่า

กิเลสทั้งหมดที่เรียกว่าอาสวะเครื่องหมักดองบ้าง เรียกว่ากิเลสเครื่องเศร้าหมองบ้างแต่เมื่อกิเลสเหล่านี้ยังไม่ลงมาสู่ความเป็นกรรมก็ยังไม่มีความวิบาก คือผล เมื่อใดกิเลสเหล่านี้แรงขึ้น จนเรียกว่ากรรม บัญญัติไว้ว่ากรรมต่อจากนั้นจึงมีความวิบากคือผล กิเลสทั้งหลายเหล่านี้ที่จะมีความวิบากได้ พระพุทธเจ้าทรงจัดไว้ ๓ ประการ คือ ที่เรียกว่า มโนกรรม คือ เหล่านี้ อภิชฌา ความเพ่งเล็งอยากได้ของๆ คนอื่น^{๑๗}

๓) โลภะ แปลว่า ความอยากได้โดยวิธีทุจริต คือเป็นความอยากที่เข้มข้น รุนแรงถึงขั้นคิดนอโก่ง หรือแสวงหาในทางที่ไม่ถูกต้อง เช่น การปล้น ขโมย หลอกหลวง และวิธีอื่นๆ ที่จัดเข้าอยู่ในหมวดทุจริต พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ได้กล่าวไว้ว่า “ความจริงโลภะยังมีสองชั้น คือ โลภะเฉยๆ ชั้นหนึ่งแล้ววิสมโลภะอีกชั้นหนึ่ง ชั้นวิสมโลภะนี้บาลีบางแห่งใช้คำว่า อติโลภะ”^{๑๘} ความโลภเฉยๆ เป็นความอยากในทางทุจริต แต่มีข้อแตกต่างจากวิสมโลภะคือ เลือกคน วัตถุ และวิธีการในการแสวงหา ส่วนข้อวิสมโลภะเป็นความอยากได้ในทางทุจริตเช่นกัน แต่ไม่เลือกบุคคล วัตถุและวิธีการ แม้แต่ผู้มีบุญคุณก็ไม่ยกเว้น เรื่องความโลภไม่ใช่สิ่งที่กำหนดด้วยวัตถุสิ่งของ แต่กำหนดที่เจตนาว่าทุจริตหรือไม่ ดังนั้น แม้ว่าจะอยากได้มากเท่าใดก็ไม่จัดอยู่ในหัวข้อโลภะ ถ้าหากไม่คิดจะทำการทุจริต คนที่มีโลภะนี้ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ กล่าวว่าเหมือนคนที่ถูกเผาอยู่ด้วยอารมณ์ ๓ ประการ คือ “ถูกเผาด้วยอารมณ์อันเกิดจากความโลภ, ถูกเผาด้วยกรรมอันเกิดแต่ความโลภ และถูกเผาด้วยผลกรรมอันเกิดแต่ความโลภ”^{๑๙}

^{๑๖} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๕๕.

^{๑๗} สมเด็จพระวันรัต (จิบ จิตฺตมฺโม), **ประทีปใจ**, (กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์ ๒๕๓๕), หน้า ๒๖.

^{๑๘} พันเอกปิ่น มุทุกันต์, **สนิมในใจ**, (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๐๑), หน้า ๔๗.

^{๑๙} พันเอกปิ่น มุทุกันต์, **พุทธศาสตร์ ภาค ๒**, หน้า ๒๗๐.

ดังนั้น คนที่มีความโลภเกิดขึ้นในจิตใจเมื่อใด เมื่อนั้นจิตย่อมเป็นทุกข์ กระสับกระส่าย เพราะความอยากได้ โดยการแสวงหาในทางที่ไม่ถูกต้อง หากบุคคลรู้จักสละความโลภ ความต้องการออกจากจิตใจได้มากเท่าใด เมื่อนั้นคน ๆ นั้นย่อมอยู่เป็นปกติสุข

๔) ปาปิจฉตา ความปรารถนาลามกหรือความอยากได้อย่างเลวทราม คือเป็นความอยากได้โดยวิธีที่ผิดศีลธรรม ไม่เลือกวิธีการ ไม่ว่าจะผิดกฎหมายหรือผิดศีลธรรมก็ไม่เกรงกลัว จิตใจขาดความละเอียดต่อความชั่ว ไม่เกรงกลัวต่อผลของความชั่วที่จะได้รับ ในคัมภีร์วิภังค์อธิบายคำว่า ปาปิจฉตา ไว้ว่า

คนบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ขอประชาชนจงเข้าใจเราว่าเป็นผู้มีศรัทธา เป็นผู้ทุศีลปรารถนาว่า ขอประชาชนจงเข้าใจเราว่า เป็นผู้มีศีลเป็นผู้มีสุตะน้อยปรารถนาว่า ขอประชาชนจงเข้าใจเราว่า เป็นผู้มีศีลเป็นผู้มีสุตะน้อยปรารถนาว่า ขอประชาชนจงเข้าใจเราว่า เป็นผู้มีสุตะมาก เป็นผู้ยินดีในการคลุกคลีด้วยหมู่ปรารถนาว่า ขอประชาชนจงเข้าใจเราว่า เป็นผู้ชอบสังคเป็นผู้เกียจคร้านปรารถนาว่า ขอประชาชนจงเข้าใจเราว่า เป็นผู้บำเพ็ญเพียรเป็นผู้มีสติหลงลืมปรารถนาว่า ขอประชาชนจงเข้าใจเราว่า เป็นผู้มีสติตั้งมั่น เป็นผู้มีจิตไม่เป็นสมาธิปรารถนาว่า ขอประชาชนจงเข้าใจเราว่า เป็นผู้มีจิตเป็นสมาธิ เป็นผู้มีปัญญาทรามปรารถนาว่า ขอประชาชนจงเข้าใจเราว่า เป็นผู้มีปัญญา เป็นผู้ยังไม่มีสิ้นอาสวะปรารถนาว่า ขอประชาชนจงเข้าใจเราว่า เป็นผู้สิ้นอาสวะ ความอยากได้ความปรารถนา ความปรารถนา ลามก ความกำหนด ความกำหนดนัย ความกำหนดนัยแห่งจิต มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า ปาปิจฉตา^{๒๑}

๕) มหิจฉา คือ ความอยากได้มากเกินไปเกินเหตุเกินฐานะ คนที่มีมหิจฉาได้แก่คนที่เรากล่าวกันว่า เป็นความเห็นแก่ได้ มักมาก คนที่เอาเปรียบ ความอยากได้มากจนไม่เห็นคนอื่น มักแสดงออกมาในลักษณะการประกาศตนเอง และไม่ประมาณในการรับสิ่งของเป็นบุคคลที่มีแต่ความอยากได้อยากมีในสิ่งที่ตนยังไม่มี และในสิ่งที่ตนมีแล้วอยากจะมีอีกเกินฐานะที่ตนมีอยู่ ดังปรากฏในมังคลัตถทีปนี ว่า “ก็ความยกย่องคุณที่มีอยู่ และความไม่รู้จักประมาณในการรับ ชื่อว่า มหิจฉา”^{๒๒} มหิจฉา เป็นความโลภชั้นกลาง วสิน อินทสระ กล่าวไว้ว่า “ความโลภชั้นกลาง ท่านเรียกว่า คิทธิโลภะ คือ ความติดใจพัวพันในของของตน สยบอยู่ พอใจอยู่ หมกหมุ่นลุ่มหลงอยู่ แม้ในของของตนเอง ไม่บริโภคนิสัยด้วยความรู้เท่าทัน ด้วยปัญญาอันคิดจะสลัดออก (นิสสรณปัญญา) รวม

^{๒๑} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๕๑/๕๕๑.

^{๒๒} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, มังคลัตถทีปนีแปล

ความว่า ความยึดติดนั่นเอง”^{๒๓} นอกจากนี้แล้ว มหิจจตา ดังกล่าว เป็นความรู้สึใจสิ่งใด ถือเอา การได้มาเพื่อตนเป็นใหญ่ ชอบกอบโกย เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของมหิจจตา ดังข้อความที่ปรากฏ ในคัมภีร์วิภังค์ว่า

ความอยากได้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปของภิกษุผู้ไม่สัน โดยด้วยจิรว บิณฑบาต เสนาสนะ และ คิลานปัจฉยเกสัชบริวาร หรือด้วยกามคุณ ๕ ตามมีตามได้ ความอยากได้ ความปรารถนา ความอยากได้เกินประมาณ ความกำหนด ความกำหนดนัก ความกำหนดแห่งจิต มีลักษณะ เช่นว่านี้ เรียกว่า มหิจจตา^{๒๔}

จากลักษณะของมหิจจตา จะเห็นได้ว่าเป็นความอยากอันเป็นลักษณะของตัณหา ซึ่งใน เนื้อความดังกล่าวที่ยกมานั้น พระพุทธเจ้าทรงมุ่งสอนพระภิกษุเป็นสำคัญ คือต้องมีความสัน โดย ในจิรว บิณฑบาต เสนาสนะและยารักษาโรคนั่นเอง ในที่นี้ หากภิกษุมีมหิจจตาแล้ว ย่อมทำให้เกิด ความกำหนด ความมักมาก ที่พระองค์สอนเรื่องนี้ก็เพื่อจะให้ภิกษุเสียดสละนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็ จิรว เป็นต้น ไม่ควรเก็บไว้มากจนเกินเหตุ

๖) กามราคะ ความกำหนัดยินดีในกามารมณ์ หรือความกำหนัดด้วยอำนาจแห่งกิเลส กาม มีความหมายส่อไปในกามารมณ์หรือประเวณี ยังมีอีกหลายคำที่มีความหมายอย่างเดียวกัน แต่ ไม่ได้จัดอยู่ในหมวดธรรมใด ใช้เป็นเพียงคำประกอบหรือคำอธิบาย หรือใช้เป็น ไวพจน์แทนกามราคะในบางโอกาสเท่านั้น คือ ฉันทราคะ (ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจ) สังกัปปราคะ (ความ กำหนดด้วยอำนาจคำริ) นันทิราคะ (ความกำหนัดด้วยอำนาจความยินดี)

๗) รูปราคะ ความกำหนัดในรูปหรือรูปธรรมอันประณีตงดงาม เช่น บุคคลหรือสิ่งของ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือแม้กระทั่งวัตถุอันเป็นอารมณ์แห่งรูปฌาน รวมถึงความปรารถนาในรูปภพ ด้วย “รูปราคะ ความติดใจในอารมณ์แห่งรูปฌาน”^{๒๕} รูปราคะ จัดอยู่ในเครือเดียวกันกับกามราคะ คือพอใจคิดแนบในวัตถุปัจจัยกาม ส่วนรูปราคะนี้ พอใจคิดแนบในรูปล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับกาม ไม่เกี่ยวกับความรู้สึทางกาม หากอธิบายให้ใกล้ตัวเข้าเช่น ความกำหนัดพอใจยินดีในสิ่งที่เป็รูป แต่ ไม่มีความหมายแห่งกาม ความชอบใจของบางอย่าง เช่น ชอบเครื่องมือเครื่องใช้ ชอบสะสมวัตถุ โบราณ เป็นต้น ที่ไม่เกี่ยวกับกาม ชอบเล่นต้นไม้ เล่นบอล เล่นมวย เหล่านี้เรียกว่า รูปราคะได้ เหมือนกัน

^{๒๓} วคิน อินทสระ, การช่วยเหลือตนเอง, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราช วิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๖๓-๖๔.

^{๒๔} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๕๐/๕๕๑.

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒.

สำหรับหมวดธรรมที่มีรากะ เข้าไปเกี่ยวข้องกับนั้นที่สำคัญมี ๒ หมวด คือ “สังโยชน์ ๑๐”^{๒๖} (กิเลสที่ผูกใจสัตว์ไว้) และอนุสัย ๗ ดังได้อธิบายเป็นประเด็นหัวข้อในกิเลสทั้ง ๓ ตระกูล

๘) อรูปรากะ ความกำหนัดในอรูปธรรม เช่น สุขเวทนา เป็นต้น ไปจนถึงอารมณ์แห่งอรูปฌานและความปรารถนาในอรูปภพ “อรูปราโค คือ ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในอรูปภพ”^{๒๗} ลักษณะเป็นสิ่งที่ไม่มีรูปเป็นนามธรรม กำหนดยินดี ที่จะเห็นได้ง่ายๆ คือ ยินดีในชื่อเสียงบุคคลที่บ้าชื่อเสียงเกียรติยศ ก็จัดเข้าอยู่ในหมวดนี้ทั้งนั้น

การรากะ รูปรากะ และอรูปรากะก็ดี ทั้ง ๓ อย่างนี้ มาจากสัญชาตญาณแห่งความรักคน สำหรับการจะไปรักใครหรือยึดถือยินดีในสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น ก็ด้วยอำนาจแห่งความโง่ คือ อวิชชา รากะ ความยินดีต้องมาจากอวิชชา ถ้าไม่มีอวิชชาก็เป็นเพียงความต้องการหรือความประสงค์ที่บริสุทธิ์ ไม่มีโทษไม่มีความเลวร้ายอะไร แต่ถ้ามีอวิชชาด้วยแล้วย่อมจัดเข้าอยู่ในหมวดกิเลสทั้งหมด

๓.๒.๓ **กลุ่มโทสะ** คือ ความไม่ชอบใจ ความคิดร้าย คิดทำลายผู้ที่ทำให้ตน โกรธ มีตั้งแต่หยาบจนถึงละเอียด ดังนี้

๑) พยาบาท “ความคิดปองร้ายผู้อื่น”^{๒๘} ความผูกอาฆาต จองเวร อยากแก้แค้น ไม่ยอมอภัย บางทีข้ามภพข้ามชาติ เช่น พระเวททตต์ผูกพยาบาทพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตั้งแต่ภพในอดีตมาเป็นต้น ในคัมภีร์อภิธรรมปิฎกได้อธิบายความหมายของพยาบาทไว้ ดังนี้ว่า “การคิดประทุษร้าย กิริยาที่คิดประทุษร้าย ความคิดประทุษร้าย การคิดปองร้าย กิริยาที่คิดปองร้าย ความคิดปองร้าย ความโกรธ ความแค้นความดุร้าย ความปากร้าย ความไม่แช่มชื่นแห่งจิต ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่าพยาบาทะ”^{๒๙}

สภาวะธรรมที่ยังประโยชน์เกื้อกูลและความสุขให้พินาศไป ชื่อว่า พยาบาท พยาบาทนั้นมีความมุ่งร้าย เพื่อให้ผู้อื่นพินาศเป็นลักษณะมีโทษน้อยและมีโทษมาก เหมือนพรุสวาจา พยาบาทนั้นมีองค์ ๒ คือ ปรสตุโต (สัตว์อื่น) ตสุส จ วินาส จินดา (ความคิดที่ให้สัตว์นั้นพินาศไป) ที่จริง เมื่อความโกรธมีสัตว์อื่นเป็นที่ตั้งแม้

^{๒๖} คุรายระเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕/๒๖. (เชิงอรรถ)

^{๒๗} ชุ.ม. (ไทย) ๒๕/๗/๓๓. (เชิงอรรถ)

^{๒๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๑/๖๓.

^{๒๙} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๑.

เกิดขึ้นแล้ว กรรมบถยังไม่แตกไปก่อน ตราบจนกว่าจะคิดยังสัตว์ให้พินาศว่า โฉน
หนอ สัตว์นี้พึงขาดสูญพึงพินาศดังนี้^{๓๐}

จากเนื้อความที่ยกมา เป็นที่ชัดเจนอยู่แล้วว่า ความพยายามเป็นไฟอย่างหนึ่งที่คอยเผา
จิตของผู้สั่งสมเอาไว้ ยังมีมากก็จะยิ่งทำให้เราร้อน เมื่อออกจากตนเองไปก็ไปเผาผู้อื่นให้เราร้อน
ดังนั้น ไม่ควรปล่อยใจให้เกลียดชังผู้อื่นจนถึงกับพยายามปองร้าย เพราะเท่ากับว่าเป็นการลงโทษ
ตนเอง กล่าวคือ นำไฟมาสู่มอกตัวเอง ยิ่งหากคนอื่นทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น ไม่เดือดร้อนด้วย
ผู้เดือดร้อนแทนคือตัวผู้พยายามนั่นเอง เดือดร้อนเพียงฝ่ายเดียว

๒) โทสะ แปลว่า “ความประทุษร้าย”^{๓๑} คือ คิดทำลาย คิดล้างผลาญ คิดให้คนอื่น
เสียหาย ให้ฉิบหายวอดวายไป ในพระอภิธรรมปิฎกได้อธิบายกิริยาของโทสะไว้ว่า “การคิด
ประทุษร้าย กิริยาที่คิดประทุษร้าย ความคิดประทุษร้าย การคิดปองร้าย กิริยาที่คิดปองร้าย ความคิด
ปองร้าย ความโกรธ ความแค้นความคูร้าย ความปากร้าย ความไม่แช่มชื่นแห่งจิต ในสมัยนั้น อัน
ใด นี้ชื่อว่าโทสะ”^{๓๒} เป็นสภาพธรรมที่หยาบกระด้าง โทสะมีหลายระดับ โทสะอ่อนๆ ได้แก่
ความรู้สึกหงุดหงิด ขุ่นเคืองใจ หมั่นไส้ โทสะมากก็จะต้องให้แสดงอาการจะประทุษร้าย โทสะ
รุนแรงก็จะทำร้ายตนเองหรือผู้อื่นได้ ขณะที่เกิดโทสะ ภาย วาจา จะหยาบกระด้าง จะแสดงกิริยาที่
ไม่น่าดูออกมา เช่น กระแทกกระทั้น มีสีหน้าบึ้งตึง หากมีมากอาจทุบตีผู้อื่นหรือฆ่าได้

ปัจจัยที่ทำให้โทสะเกิด คือโมหะ ความไม่รู้ความไม่เข้าใจในธรรม ถ้าไม่รู้เรื่องของ
กรรม วิบาก เหตุและผลแล้วโทสะอาจเกิดได้ง่ายๆ เมื่อกระทบกับอารมณ์ที่ไม่ดี ไม่น่าพอใจ เช่น
เห็นคนที่เราไม่ชอบการกระทำบางอย่างของเขา หรือรับประทานอาหารที่มีรสไม่อร่อย เหตุการณ์
เหล่านี้เกิดขึ้นเสมอในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดความรู้สึกหงุดหงิดรำคาญใจ บางคนอาจจะจับโทสะ
ไว้ไม่ได้ แสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่งทางกาย หรือวาจา อันจะเป็นเหตุให้เกิดเรื่องราวใหญ่โตมาก
ภายหลังได้

๓) โกรธ “ความโกรธ”^{๓๓} เป็นอาการที่เกิดขึ้นจากสิ่งภายนอกที่มากระทบจิต เกิดความ
โกรธเคือง ความไม่พอใจ อาฆาตพยาบาท ไม่ว่าจะปองร้ายหรือชกต่อยก็สามารรถเกิดอาการนี้ได้
เช่นกัน ดังเนื้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสกับสุกมานพว่า “มานพ การที่บุคคลเป็นผู้มักโกรธ มากด้วย

^{๓๐} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๕๕.

^{๓๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๕/๘๓.

^{๓๒} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๑.

^{๓๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๑/๖๓.

ความคับแค้น ถูกผู้อื่นว่ากล่าวแม่เล็กน้อยก็จิตใจ โกรธ พยาบาท ปองร้าย แสดงความโกรธความปองร้าย และโทษเล็กน้อยให้ปรากฏ นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อควมมีผิวพรรณงาม”^{๓๔}

จากเนื้อความดังกล่าว เป็นที่ชัดเจนอยู่แล้วว่า ความโกรธนั้น นอกจากจะส่งผลปัจจุบันให้ตนเองแค้นเคืองผู้อื่นอันเป็นเหตุให้เป็นทุกข์แล้ว ยังส่งผลไปถึงอนาคตภายหน้า ให้เข้าถึงทุกดินรกร ถึงแม้เป็นมนุษย์อีกในภพต่อมา ยังส่งผลให้มีผิวพรรณที่เลวทรามได้ และในทางตรงกันข้ามหากไม่โกรธ ไม่พยาบาทข่มเป็นคนที่น่าเกลียด เป็นที่เคารพนับถือแก่คนอื่น ดังเนื้อความที่ว่า

มานพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่โกรธ ไม่มากด้วยความคับแค้น ถูกผู้อื่นว่ากล่าวแม่เล็กน้อยก็ไม่จิตใจ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่ปองร้าย ไม่แสดงความโกรธ ความปองร้ายและโทษเล็กน้อยให้ปรากฏ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีผิวพรรณผ่องใส^{๓๕}

๔) ปฏิกษะ “ความกระทบกระทั่งในใจ”^{๓๖} หมายถึง ความขัดใจ ที่ขัดก็เนื่องจากไม่ชอบนั่นเอง ไม่ว่าจะอะไรก็ตาม ถ้าชอบเสียแล้วก็ไม่ขัดใจ จิตของคนเราหากว่าขัดขึ้นมาแล้วจะคิดอ่านอะไรย่อมไม่สะดวก ความคิดไม่โปร่ง ตัวอย่างเช่น เราจะเดินไปที่ไหนสักแห่งหนึ่ง แต่ปรากฏว่าเสื้อถูกตะปูเกี่ยวเอาไว้ ปฏิกษะก็เหมือนกัน จะทำอะไร ๆ คิดๆ ซัดๆ ไปหมด กล่าวคือขัดใจนั่นเอง ในคัมภีร์อภิธรรมได้กล่าวถึงสภาวะของปฏิกษะว่า “สภาวะที่ชื่อว่า ปฏิกษะ เพราะอรรถว่า ข่มกระทบในอารมณ์โดยภาวะที่ไม่พอใจ อกุศลจิตที่สัมปยุตด้วยปฏิกษะนั้น ชื่อว่า ปฏิกษสัมปยุต”^{๓๗}

ลักษณะความกระทบกระทั่งแห่งจิต คือ จิตไม่ชอบใจ จิตคืนรนด้วยสิ่งที่มากระทบกระทั่ง เรียกว่า ปฏิกษะ บางทีไม่มีเหตุผลอะไรก็เกิดปฏิกษะขึ้นมาได้ด้วยความคิดที่ผิดๆ ความจำแต่หนหลังนานแล้วยังเอามาคิดนึกให้ใจเกิดปฏิกษะ จึงเกิดมีปัญหาขึ้นอันเนื่องมาจากสัญญาในอดีต ถ้าพึงเพียงสิ่งกระทบปัจจุบันก็มากพอแล้ว ยังนำสิ่งกระทบจากอดีตเข้ามาคิดอีก จึงทำจิตอยู่ไม่เป็นสุข

พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ได้กล่าวว่า “ปฏิกษะนี้ ทำให้จิตกระวนกระวายมากกว่า อรติ (ความไม่พอใจ) ถ้าพึงอรตินั้นถ้าจะเปรียบก็เหมือนจุมูกเราได้กลิ่นเหม็นๆ อับๆ ทำให้ไม่สบายจุมูก แต่

^{๓๔} ม.อุป. (ไทย) ๑๔/๒๕๒/๓๕๒.

^{๓๕} ม.อุป. (ไทย) ๑๔/๒๕๒/๓๕๒.

^{๓๖} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๓๔.

^{๓๗} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๕.

ขั้นปฏิษณีนี เหมือนกับเราถูกอุจจวมูกเอาทีเดียว ทำให้จำเป็นต้องคืนรนเพื่อให้พ้นจากเหตุการณ์ เช่นนี้”^{๓๘} ถ้าหากว่าระงับความขัดใจได้ เหตุการณ์สงบลง ยังไม่เป็นกรรมแต่อย่างใด ถ้าระงับไม่ได้ อาการของจิตก็จะเปลี่ยนสภาพเป็นโกธะ (ความโกรธ) ต่อไป

๓.๒.๔ **กลุ่มโมหะ** คือ ความหลง เป็นอาการที่จิตมีมถมน ไม่รู้จักผิดชอบชั่วดี ไม่รู้จักบุญบาป ส่วนความไม่รู้วิทยาการต่างๆ ไม่ใช่โมหะ คนที่มีความรู้วิทยาการมากเพียงใด มีปริญญาที่ใดก็ตาม หากยังไม่รู้จักบุญบาป ไม่รู้ว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ นั่นได้ชื่อว่าตกอยู่ในโมหะทั้งนั้น ตระกูลโมหะก็เช่นเดียวกันกับตระกูลอื่น คือ มีตั้งแต่หยาบถึงละเอียด ดังนี้

๑) มิจฉาทิฏฐิ ในคัมภีร์อภิธรรมปิฎกได้ให้คำอธิบายมิจฉาทิฏฐิว่า

คำว่า มิจฉาทิฏฐิ ได้แก่ ความเห็นไม่มีตามความเป็นจริง อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า มิจฉาทิฏฐิ เพราะอรรถว่า เห็นคลาดเคลื่อนโดยถือเอาผิดชื่อว่า มิจฉาทิฏฐิ เพราะอรรถว่า เป็นทิฏฐิอันบัณฑิตเกลียด เพราะนำมาแต่ความฉิบหายบ้าง แม้ในมิจฉาสังกัปยะเป็นต้นก็เช่นนี้แหละ อีกอย่างหนึ่งชื่อว่า มิจฉาทิฏฐิ เพราะอรรถว่า เป็นเหตุให้คนเห็นผิด หรือเห็นผิดเองหรือทิฏฐินี้เพียงเห็นผิดเท่านั้น^{๓๙}

ธรรมชาติที่ชื่อว่า มิจฉาทิฏฐิ เพราะอรรถว่า เห็นผิดโดยความไม่ถือเอาตามความเป็นจริง มิจฉาทิฏฐินี้มีความเห็นวิปริตเป็นลักษณะโดย นัยเป็นอาทิว่า ทานที่บุคคลให้แล้วไม่มีผล ดังนี้ ชื่อว่า มีโทษน้อย และมีโทษมาก เหมือนสัมปปลาปะ อีกอย่างหนึ่ง อนิยตฉาทิฏฐิ มีโทษน้อยนิยตมิจฉาทิฏฐิมีโทษมาก องค์ของมิจฉาทิฏฐิมี ๒ อย่าง คือ วตฺถุโน จคฺหิตาการวิปริตตา (เรื่องทั้งหลายวิปริตจากอาการที่ถือเอา) ๑ ขถา จ ตคฺณฺหาติ ตถาภาเวน ตสฺสุปฺภูฐานํ (ความปรากฏแห่งเรื่องนั้นโดยความไม่เป็นจริงตามที่ยึดถือ) ๑ บรรดามิจฉาทิฏฐิเหล่านั้น กรรมบถย่อมแตกไปเพราะนัตถิกทิฏฐิ อเหตุกทิฏฐิ และอกรีตทิฏฐิเท่านั้น กรรมบถย่อมไม่แตกไปเพราะทิฏฐิอื่นๆ^{๔๐}

๒) โมหะ คือ ความไม่รู้ ความหลงเข้าใจผิด ไม่รู้สภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง โมหะเป็นสภาพธรรมที่เกิดร่วมกับอกุศลจิต เพราะไม่รู้ความจริงจึงติดข้องอยู่ เพราะไม่รู้ความจริงจึงเกิดโทสะ เพราะไม่รู้ความจริงจึงทำอกุศลกรรมซึ่งได้แก่การทุจริตต่างๆ เพราะไม่รู้ความจริงจึงทำให้ยึดสภาพธรรมต่างๆ ว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เมื่อมีความเป็นตัวตน เกิดความรัก

^{๓๘} พันเอกปิ่น มุกกันต์, พุทธศาสตร์ ภาค ๒, หน้า ๓๑๗.

^{๓๙} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๒/๕.

^{๔๐} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๕๖.

ตน มีความเห็นแก่ตัว ก็ย่อมเกิดความปรารถนาต่างๆ นานา เพื่อบำรุงบำเรอตนให้ได้รับความสุข
ยอมทำการทุจริตต่างๆ เพื่อหาความสุขใส่ตน ในคัมภีร์อภิธรรมได้อธิบายโมหะไว้ว่า

โมหะ มีความมืดมนแห่งจิตเป็นลักษณะ หรือมีความไม่รู้เป็นลักษณะ (จิตตสฺส อนฺธ
ภาวลกฺขโณ อณฺญาณลกฺขโณ วา) มีความไม่เที่ยงตลอดเป็นรส (อสมฺปฏฺิเวรฺโร) หรือมีความ
ปกปิดสภาวะแห่งอารมณ์เป็นรส (อารมฺมณฺสภาวจฺฉาทนฺโร) มีการไม่ปฏิบัติโดยชอบ
เป็นปัจจุปฺภูฏาน (อสมฺมาปฏฺิบัติปฺจฺจุปฺภูฏาน) หรือมีความมืดมนเป็นปัจจุปฺภูฏาน (อนฺธ
การปฺจฺจุปฺภูฏาน วา) มีการทำไว้ในใจโดยอุบายไม่แยบคายเป็นปทัฏฺฐาน (อโยนิสฺสมนฺส
การปทัฏฺฐาน) ฟังทราบว่าเป็นมูลของอกุศลธรรมทั้งปวง^{๔๐}

เป็นที่ชัดเจนอยู่แล้วว่า トラบใดที่ยังไม่รู้สภาพตามความเป็นจริง เมื่อยังมีความเป็นตัว
เป็นตนฝังแน่นอยู่ ย่อมทำกรรมทุจริตต่างๆ เพื่อไถ่ผลประโยชน์มาสู่ตนเองและหมู่คณะ อันเป็น
กรรมที่เกิดขึ้นตามอฏฏภาพนั้นๆ

การพัฒนาใด ๆ ก็ไม่สำคัญเท่าการพัฒนาคน และการพัฒนาคนต้องพัฒนาที่จิตใจ
อุปกรณ์ในการพัฒนาจิตใจที่ดีที่สุด ก็คือคำสอนของศาสนา คือสอนให้ทำความดี หลีกหนีความชั่ว
เหตุที่ทำให้คนไม่เอื้อเฟื้อหรือทำผิดคิดร้ายต่างๆ ต่อกันนั้น มีอยู่มากมายแต่ที่เป็นรากเหง้าจริงๆ
แล้วนั้นมีอยู่ ๓ ตระกูล ดังที่กล่าวมาแล้ว ที่ว่าเป็นเหตุเพราะหากสาวให้ลึกๆ ลงไปแล้ว จะเห็นว่า
เกิดจากกิเลสตระกูลใดตระกูลหนึ่งใน ๓ ตระกูลนั้นทั้งสิ้น เมื่อกิเลสเหล่านั้นเขาไปบดบังหรือ
ครอบงำจิต จะทำให้จิตอ่อนแอ หิวโหย เปรี้ยวร้อน มีคมัว อยากทำความผิดต่างๆ กิเลสเหล่านี้เรียกอีก
อย่างหนึ่งว่า “อกุศลมูล” กิเลสจำพวกนี้ หากไม่รู้เท่าทันและไม่รู้จักควบคุม หรือสละให้ออกจาก
จิตใจแล้ว ย่อมเจริญงอกงามขึ้นเรื่อยๆ เช่น คนอาจจะไม่ได้เป็นคน โลภอะไร แต่หากไม่ระวังตัว
เปลอหน้อยเดียว มีลาภยศมาล่อมากๆ เข้า อาจกลายเป็นคนโลภไปทำความชั่วเพราะความอยากได้
ก็ได้ เดิมอาจเป็นคนใจเย็นแต่ถูกขู่ถูกแหย่มากๆ เข้า เจ้าตัวกิเลสอาจงอกงาม กลายเป็นคนเจ้าโทสะ
ไปได้เหมือนกัน หรือเดิมอาจเป็นคนธรรมดาทั่วไป เข้าใจธรรมะบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง บุญบาปก็แค่
สงสัยว่ามีหรือไม่ แต่ไปคบคนพาลเข้า และเขาชักนำในทางที่ผิด ก็กลายเป็นมิชฌาภิภูฏิไม่เชื่อบุญ
ไม่เชื่อบาป ปฏิเสธนรกสวรรค์ คิดว่าพ่อแม่ไม่มีพระคุณต่อตัวเอง ก็เป็น ไปได้เหมือนกันทั้งนั้น

สรุปความว่า หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับจาคะในกลุ่มของมัจฉริยะ กลุ่มของความโลภ
กลุ่มของโทสะ กลุ่มของโมหะนั้น เป็นหลักธรรมที่เป็นศัตรูกับจาคะเพราะว่าหลักธรรมเหล่านี้เป็น
หลักธรรมที่อยู่ในฝ่ายของอกุศลเมื่อบุคคลใดมีธรรมเหล่านี้และประพฤติดูอยู่เป็นนิตย์จะทำให้บุคคล

^{๔๐} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๒/๗.

นั่นเป็นผู้ที่มีจิตใจคับแคบ เห็นแก่ตัวไม่สนใจกับความทุกข์ และความสุขของผู้อื่นสนใจแต่ผลประโยชน์ของตนเองมากกว่าประโยชน์ของส่วนรวม เพราะฉะนั้นเราต้องขจัดความตระหนี่ ความโลภ โกรธ หลง ที่ทำให้จิตใจของเราคับแคบ และเป็นที่อาศัยของกิเลสตัณหาต่าง ๆ เราจึงต้องสละกิเลส คือ มัจฉริยะ โลภะ โทสะ และโมหะ ออกจากจิตใจเพื่อการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุขช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ผูกไมตรี ประสานความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้น ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยหลักธรรมที่ส่งเสริมจาคะ และหลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อจาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในบทนี้ผู้วิจัยสรุปได้ ดังต่อไปนี้

หลักธรรมที่ส่งเสริมจาคะ คือ อโลภะ ความไม่โลภ อยากได้ทรัพย์สินของบุคคลอื่น, อโทสะ ความไม่ประทุษร้าย ไม่โกรธเคืองบุคคลอื่น, อโมหะ ความไม่หลงมกมายในสิ่งที่ไม่มียุอยู่จริง, สีล การสำรวมกาย วาจา เช่น พุจฉาไฟเพราะอ่อนหวาน ไม่พูดคำหยาบคาย ในการแสดงออกทางกาย ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เขาเดือดร้อนมีทุกข์ เป็นต้น, สัทธา ความเชื่อ เช่น เชื่อในผลของการทำความดี และผลของการทำความชั่ว ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น, อุปสมะ การทำจิตใจให้สงบจากอำนาจกิเลสต่าง ๆ ที่คอยขัดขวางความเจริญทางจิต, เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ด้วยเจตนาที่ดี, กรุณา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ ด้วยเจตนาดีคอยช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น และมุทิตา ความพลอยยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น อาจแสดงออกด้วยการให้วัตถุสิ่งของเป็นน้ำใจ หรือแสดงออกด้วยวาจาก็ได้ หลักธรรมเหล่านี้เป็นหลักธรรมที่เกิดสนับสนุนจาคะ เพราะว่า จาคะ คือ การสละอันประกอบด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ ให้ด้วยปัญญา เต็มใจสละ เต็มใจให้ ให้ด้วยความรัก ความห่วงใย ให้ด้วยความจริงใจ ให้ด้วยความยินดี เมื่อเราปฏิบัติจาคะ สละทรัพย์สินทั้งภายใน และภายนอกของเราด้วยความบริสุทธิ์ใจแล้วย่อมทำให้เราได้รู้ถึงหลักธรรมดังกล่าวนี้ว่าเป็นหลักธรรมที่เกิดจากการปฏิบัติจาคะด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ ในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ก็ต้องปฏิบัติจาคะ การสละ บริจาค ทรัพย์สินวัตถุสิ่งของตลอดจนถึงการบริจาคชีวิตเป็นทานเพื่อบำเพ็ญโพธิญาณ เพราะการสละสิ่งของที่ตนมีอยู่เป็นทานเป็นการบำเพ็ญบารมีขั้นแรกของการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์

หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับจาคะ คือ มัจฉริยะ ความตระหนี่ ความหวงแหนในสิ่งที่ตนมีอยู่ไม่ยอมบริจาคเป็นทานให้แก่ใคร ประกอบด้วยโลภะ ความโลภอยากได้ทรัพย์สินสิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตน ประกอบด้วยโทสะ ความประทุษร้าย ความโกรธเคืองผู้อื่นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตนบ้าง ผูกอาฆาต พยาบาทผู้อื่น และประกอบด้วยโมหะ ความลุ่มหลงในสิ่งต่าง ๆ มี ลาก ยศ

สรรเสริญ สุข เป็นต้น ความหลงนี้ทำให้เกิดความอยากได้อะไรมีขึ้นในจิตใจ ที่เรียกว่า ตัณหา คือกิเลส ดังนั้น สิ่งเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นกับจิตใจของตนแล้วจะทำให้บุคคลนั้นมีความเห็นแก่ตัว มีจิตใจที่คับแคบ ไม่เพื่อแผ่ผู้อื่น การปฏิบัติก็จะลดน้อยลงหรือไม่มีเลยก็ว่าได้ หลักรรรมที่เกิดขึ้นนี้เป็น หลักรรรมที่สร้างสรรค์สังคมทำให้บุคคลในสังคมมีจิตใจที่เอื้อเพื่อแผ่ต่อกันช่วยเหลือบำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้กันและกันได้

บทที่ ๔

วิเคราะห์ประโยชน์ และการประยุกต์ใช้จาละตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

ประโยชน์ และการประยุกต์ใช้ที่ได้รับจากจาละนั้น จุดมุ่งหมายสูงสุด คือ ความสุข ความหลุดพ้น และจาละเป็นการปฏิบัติพัฒนาตนเองตลอดจนเป็นการเกื้อหนุนต่อสังคม ให้สังคมมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน มีความอนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน ทำให้ลดช่องว่างระหว่างชนชั้นที่มีโอกาสทางสังคมไม่เท่ากันนั้นลดลง ประโยชน์และการประยุกต์ใช้ในด้านตนเองนั้น จาละเป็นจุดมุ่งหมายให้บรรลุธรรมขั้นสูงสุดทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ประโยชน์และการประยุกต์ใช้จาละในด้านสังคม จาละเป็นหลักธรรมเกื้อกูลกันและกัน ซึ่งการพัฒนาตนเองและสังคมตามหลักจาละ จุดมุ่งหมาย ก็คือ การปฏิบัติหรือการฝึกศึกษาพัฒนาตนอย่างยิ่งยวด ให้เจริญก้าวหน้าขึ้นไปในการทำมาค้าขาย การเสียดสละส่วนตนเองและส่วนรวมด้วย โดยประโยชน์และการประยุกต์ใช้หลักธรรมหัวข้อจาละนี้มีหัวข้อที่น่าสนใจ ดังนี้

๔.๑ ประโยชน์ของจาละตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

ประโยชน์ หมายถึง “สิ่งที่มีผลใช้ได้ดีสมกับที่คิดมุ่งหมายไว้, ผลที่ได้ตามต้องการ, สิ่งที่เป็นผลดีหรือเป็นคุณ, เช่น ประโยชน์ของการศึกษา ประโยชน์ของโรงเรียน”^๑ จาละมีประโยชน์ในด้านการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และสังคม จาละเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้บรรลุธรรมขั้นสูงทางพระพุทธศาสนาเถรวาทได้

๔.๑.๑ ประโยชน์ต่อตนเอง

หลักธรรมข้อจาละมีประโยชน์ต่อบุคคลที่เป็นผู้มีจิตใจเสียดสละ เกิดจากการมีหลักธรรมประจำใจ คือ อโลภะ ไม่โลภ, อโทสะ ไม่ประทุษร้าย โกรธเคืองผู้อื่น, อโมหะ ไม่หลงมกมายในอบายมุข, เมตตา ความรักใคร่, กรุณา ความสงสาร ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์, มุทิตา ความพลอย

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖), หน้า ๖๖๕.

ยินดี และอุเบกขา ความเป็นกลางไม่ลำเอียง แล้วจึงแสดงออกทางพฤติกรรมเป็นการให้ทาน, ปิยวาจา มีวาจาเป็นที่รัก, อตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม และสมานัตตตา วางคนเหมาะสมแก่ฐานะของคน คู่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยการชวนชววยรับใช้ผู้อื่น เพื่อให้ท่านได้รับประโยชน์ และตนก็ได้รับประโยชน์ เป็นอานิสงส์ คือ ความสุขใจ ทั้งหมดนี้นำไปสู่สังคมที่สงบเย็น และเป็นประโยชน์ ร่วมกัน และหากมีการปฏิบัติต่อไป จะถึงความเป็นที่สุด คือ ประโยชน์อันยิ่งใหญ่

ประโยชน์ของการบริจาคหรืออานิสงส์ เป็นผลที่ได้จากการบริจาคหรือสละนั่นเองซึ่งจะมีผลเกิดขึ้น แก่ผู้บริจาคและผู้รับบริจาค แต่ถ้าพูดถึงอานิสงส์ของการบริจาค คือ ผลทานที่จะเกิดขึ้น มีขึ้นแก่ผู้ให้ที่สำคัญ เฉพาะผู้ที่บริจาค ไม่ว่าจะให้ด้วยเหตุผลประการใด ผู้ให้ย่อมได้รับอานิสงส์นั้น การบริจาคหรือสละ ถือเป็นหลักปฏิบัติอย่างหนึ่งของพุทธศาสนิกชนและจากประโยชน์ของการให้บริจาค ที่กล่าวมา พอสรุปได้ ดังนี้

ประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นประโยชน์ขั้นต้นที่ผู้บริจาคหรือสละจะพึงได้รับ เป็นประโยชน์ที่เห็นได้โดยง่าย เช่น การได้รับความรักความพอใจ คนดีเข้ามาคบหาสมาคมด้วย ชื่อเสียงอันดีงามย่อมจรไปทั่ว มีทรัพย์สมบัติ มีฐานะ มีชีวิตที่เป็นสุขโดยสรุป คือ มีลาภ ยศ สรรเสริญ สุข

ประโยชน์ในเบื้องหน้า เป็นประโยชน์ระดับกลาง มีความลึกซึ้งกว่าระดับแรก เป็นคุณค่าของชีวิตภายในที่สามารถจะพัฒนาให้ก้าวเข้าไปสู่ระดับสูง ระดับนี้จะไม่ยึดติดในวัตถุ แต่จะให้ความสำคัญแก่คุณธรรม ยึดมั่นในการทำสมาธิ ดำเนินชีวิตอยู่เหนือแรงจูงใจทางวัตถุ เป็นอยู่อย่างมีความหวังในชีวิต มีการสมาคมกับคนอื่นด้วยความจริงใจ กระทำกิจที่ชอบธรรมด้วยความรัก รู้จักฝึกฝนตนเอง ควบคุมอารมณ์ฝ่ายต่ำ ไม่ล่วงล้ำกระทำความผิด มีความอดทน และมีชีวิตเพื่อผู้อื่นโดยการเสียสละ แบ่งปัน เอื้ออาทรต่อคนอื่น เป็นต้น

ประโยชน์สูงสุด เป็นประโยชน์ระดับสูงที่สืบเนื่องมาจากประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในเบื้องหน้า เป็นอานิสงส์ขั้นสุดท้ายแห่งการบริจาคหรือสละ เป็นขั้นที่จะบรรลุสาระแห่งชีวิต คือ รู้แจ้งแห่งสภาพของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง เป็นผู้หมดเครื่องผูกมัดทั้งปวงถึงความหลุดพ้น และได้ปฏิสัมภทา

พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงประโยชน์ของการบริจาค เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ ไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์ หรือหากมาเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นผู้มีโภคะมาก ดังนี้

บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์เขาให้สิ่งใด ก็หวังสิ่งนั้นตอบแทน เขาได้สดับมาว่า พวกเทพชั้นจาตุมหาราช, พวกเทพชั้นดาวดึงส์, พวกเทพชั้นยามา, พวกเทพชั้นดุสิต, พวกเทพชั้นนิมมานรดี, พวกเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี, พวกเทพชั้นพรหมกายิกา มีอายุ

ยื่น มีผิวพรรณงาม มีความสุขมาก จึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ หลังจากตายแล้ว เรา พึงเกิดร่วมกับพวกเทพชั้นจาตุมราช เขาตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้นอยู่จิตของเขา นั้นน้อมไปในทางต่ำ เจริญให้ยิ่งขึ้นไปไม่ได้ ย่อมเป็นไปเพื่อเกิดในที่นั้น ชื่อนั้นแล เรากล่าว ไว้สำหรับผู้มีศีล ไม่ใช่สำหรับผู้ทุศีล สำหรับผู้ปราศจากราคะ ไม่ใช่สำหรับผู้มีราคะ ท่านผู้มี อายุทั้งหลาย มโนปณิธานของท่านผู้มีศีล ย่อมสำเร็จได้เพราะเป็นผู้บริสุทธ์ เพราะเป็นผู้ ปราศจากราคะ^๒

จากพระสูตรที่ยกมานี้ การสละสิ่งของเป็นทานให้กับสมณะหรือพรหมณ์ด้วยอาการที่ ปราศจากอกุศลเป็นผู้มีจิตใจที่บริสุทธ์ เป็นผู้มีศีลสำรวมกาย วาจาของตน เมื่อบริจาคทาน ได้อธิษฐาน จิตที่เป็นกุศล ทำให้มีอายุยืน มีผิวพรรณดี มีความสุข ย่อมบังเกิดบนสวรรค์

สรุปความว่า ประโยชน์ของจาคะต่อตนเอง เป็นผลของการปฏิบัติจาคะ คือ ทำให้บุคคล นั้นเป็นผู้ที่มีความไม่โลภอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่นที่ไม่ใช่ของตน มีจิตใจที่บริสุทธ์ไม่พยายาม ประทุษร้ายผู้อื่น มีเมตตา กรุณา ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน พลอยยินดีกับบุคคลผู้ที่ประสบผลสำเร็จใน การดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ เช่น แสดงความดีใจกับเพื่อนเมื่อเขาได้เลื่อนขั้นในตำแหน่งงานที่ สูงขึ้นด้วยการให้ของขวัญแก่เพื่อน เป็นการสละทั้งวัตถุสิ่งของและสละอารมณ์ที่เป็นการสละทั้ง ภายในและภายนอก เป็นต้น มีความคิดที่รู้ในสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ ไม่หลงมกมายในสิ่งที่ไม่ เป็นประโยชน์

๔.๑.๒ ประโยชน์ต่อผู้อื่น

จาคะนอกจากจะมีประโยชน์ต่อตนเองแล้ว ยังมีประโยชน์ต่อบุคคลอื่นที่มีความสัมพันธ์กันในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันด้วย ซึ่งคนทุกคนต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุโดย หลีกเลียงไม่ได้ เพราะวัตถุเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายให้กับมนุษย์ อย่างน้อยที่สุดมนุษย์ต้อง อาศัยปัจจัยสี่ คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค นอกจากนี้แล้วมนุษย์ยังต้องการ ปัจจัยอื่นๆ ที่มีคุณค่าอันได้แก่ทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ เพื่อจุนเจือความสุขอีกด้วย คนส่วนใหญ่มัก มุ่งเน้นในด้านการแสวงหาทรัพย์สินภายนอกกันเสียส่วนมาก ดังนั้น การศึกษาประโยชน์ของจาคะใน วิถีชีวิตนั้น เป็นการศึกษาประโยชน์ของทรัพย์สินภายนอกและเป็นประโยชน์ที่ได้รับในปัจจุบัน หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทัศนคติที่มีต่อประโยชน์ ซึ่งเป็นประโยชน์ที่เห็นได้ในชีวิตประจำวัน คือ

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๗/๓๔๕-๓๔๖.

“มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค งามสง่า อายุยืนยาว มีเงินมีงาน มีทรัพย์จากอาชีพสุจริต พึ่งตน ได้ทางเศรษฐกิจ มีสถานภาพดี ทรงยศ เกียรติ ไมตรี เป็นที่ยอมรับในสังคม มีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าถือน้ำ”^๓

จากประโยชน์ของการปฏิบัติตามหลักธรรมข้อนี้จะเห็นได้ว่า ในการดำเนินชีวิตนั้น บุคคลส่วนมากต้องการเพียงให้ตนมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ มีทรัพย์ ลาภ ยศ สรรเสริญ มีเกียรติ เป็นที่นับหน้าถือตาแก่คนอื่น ผลที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักนี้จะทำให้บุคคลนั้น มีความปลอดภัยแก่ตนเอง ให้ความสงบสุขแก่ครอบครัว ทำความมั่นคงแก่สังคม ประเทศชาติ ดังต่อไปนี้

จะสร้างความมั่นคงในตัวบุคคลและครอบครัว เป็นหลักปฏิบัติในการเสียดุลอัน เกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลและสถาบันครอบครัว ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันหลักของสังคมเพราะเป็น องค์ประกอบที่สำคัญของประเทศชาติบ้านเมือง ในครอบครัวประกอบด้วยบิดามารดาและบุตร ที่มีความเสียดุลต่อกัน คือ ความอนุเคราะห์เกื้อกูลกันในด้านต่างๆ อันควรแก่กำลังและฐานะของตน จะทำให้ครอบครัวนั้นรู้จักทำหน้าที่ของตน และปฏิบัติตามหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ หลักปฏิบัติ จากจะดังกล่าวเรียกว่า “อัมปปฏิวัตตโกคิตา หรือ อัมปปฏิวัตตโกสิ”^๔

ครอบครัวจะดำรงอยู่ได้ คนในครอบครัวนั้นจะต้องร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน จึงจะอยู่กันได้ หรือในครอบครัวจะเกิดสันติสุขแท้จริงได้ ก็เพราะคนในครอบครัวนั้นๆ อาศัยความ เสียดุลเป็นพื้นฐานสำคัญ หากบุคคลในครอบครัวไม่มีความเสียดุลต่อกัน จะก่อให้เกิดความไม่ รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน เช่น บิดามารดาทอดทิ้งบุตร บุตรธิดาไม่รู้จักบุญคุณของบิดามารดา ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมอื่นๆ ตามมา การปฏิบัติตนตามหลักจากจะในครอบครัว ย่อมทำให้ครอบครัว มีความมั่นคง เพราะจากจะเป็นคุณธรรมเครื่องโยงน้ำใจไมตรี ระหว่างบิดามารดากับบุตรระหว่าง พี่น้อง ระหว่างสามีภรรยา ยิ่งความเสียดุลขยายขอบเขตออกไปมากเพียงใด ความสงบสุข ความ มั่นคง ย่อมแผ่ไพศาลขยายขอบเขตออกไปมากเพียงนั้น ถ้าคนในครอบครัวปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่าง ถูกต้อง โดยการทำให้ครอบครัวของตนมีความสุขสังคมก็แทบจะหมดปัญหา จะมีแต่ความผาสุก สามีคิและความมั่นคงที่เรียกว่า “ความสวัสดิ” หากขาดจากจะเสียแล้ว สันติสุขภายในครอบครัว ย่อมถูกทำลายลงไปโดยลำดับ บิดามารดาทิ้งบุตร หรือบุตรทอดทิ้งบิดามารดา สามีภรรยาไม่ ซื่อสัตย์ต่อกัน เป็นต้น ความทุกข์ลำเค็ญจะเกิดขึ้นมาแทนที่ ความเสียดุลถือว่าเป็นหลักคุณธรรม ดำรงความมั่นคงทางครอบครัว ในครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวเป็นผู้เสียดุล เป็นนักเสียดุล

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

^๔ พระธรรมวโรดม (อุตตมเถระ), **อุปกณ์กรรมฐานและสาราณียธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๘), หน้า ๓๖.

ยอมเป็นครอบครัวที่ไม่ขาดความร่วมมือไม่เล็งน้ำใจ และเป็นครอบครัวที่ไว้วางใจกันพึ่งพาอาศัยกันได้

สังคมไทยเป็นสังคมที่ใหญ่ขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง เมื่อเทียบกับสถาบันครอบครัวสังคมจะดำรงความเป็นสังคมอยู่ได้นั้น

คนในสังคมนั้นจะต้องร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันจึงอยู่ได้ หรือสังคมจะเกิดสันติสุขแท้จริงขึ้นได้ ก็เพราะอาศัยความเสียสละเป็นพื้นฐานสำคัญ ไม่ว่าสังคมนั้นจะเป็นสังคมใหญ่หรือสังคมย่อยขนาดชุมชน ย่อมต้องอาศัยความเสียสละทั้งสิ้น ความเสียสละระดับสังคม เป็นคุณธรรมเครื่องยึดโยงน้ำใจไมตรี ระหว่างมิตรกับมิตร ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ระหว่างชุมชนกับชุมชน ความเสียสละจึงเป็นหลักคุณธรรมดำรงสังคม โดยแท้ สังคมที่มีสมาชิกในสังคมนั้นเป็นผู้เสียสละ เป็นนักเสียสละอยู่ยอมเป็นสังคมที่ไม่เล็งน้ำใจ และเป็นสังคมที่ไว้วางใจกันได้โดยไม่ต้องมีวัตถุหรือทรัพย์สินมาเป็นเครื่องต่อรองเป็นหลักสำคัญ แต่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยน้ำใจ^๕

ดังนั้น ในสังคมปัจจุบัน หากจะแก้ปัญหาต่างๆ ทางสังคม ซึ่งมีท่าทีว่าจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นตามลำดับ สภาพเช่นนี้ ต้องการความเสียสละ ความไม่เห็นแก่ตัว การช่วยเหลือแบ่งปันกันด้วยใจบริสุทธิ์ ด้วยเหตุนี้ การปฏิบัติเพื่อให้มีความเสียสละนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่ง โดยมีแนวทางอันเป็นหลักปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่องทิส ๖ เป็นหน้าที่ปฏิบัติอันบุคคลในสถาบันหรือสังคมนั้นๆ พึงปฏิบัติต่อกันอนุเคราะห์เกื้อกูลกันตามสมควรแก่ฐานะ เป็นการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น การเสียสละความสุขส่วนตนในที่นี้หมายความว่า การเสียสละโลกียสุข นับตั้งแต่การเสียสละเวลา กำลังกาย กำลังสติปัญญา ความรู้ความสามารถ รวมทั้งทานหรือการให้ บุคคลจะปฏิบัติตามหน้าที่ได้สมบูรณ์นั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีหลักธรรมหัวข้อจาตะภายในใจก่อน จึงจะทำให้เสียสละได้อย่างเต็มใจ และอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นๆ อย่างมีความสุขได้ ความเสียสละดังที่ปรากฏอยู่ในหลักของทิส ๖ ระหว่างบุคคลกับบุคคลในครอบครัว บุคคลกับบุคคลในสังคม ดังต่อไปนี้

บุตรพึงมีหน้าที่ในการอุปฐากบิดามารดาผู้มีอุปการคุณเป็นปุชนิยบุคคลที่เราบูชาต้องปฏิบัติต่อท่านตามหน้าที่ทางสังคมที่ได้กำหนดไว้ เป็นการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อปุชนิยบุคคลที่เราบูชา

^๕ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), หลักการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕-๖๐.

บิดามารดา เป็นผู้ที่มีความเสียสละรับผิดชอบสมาชิกในครอบครัวที่เกี่ยวข้อง คือ ต้องมีความสัมพันธ์อันดีงามอบอุ่นเป็นสุขภายในครอบครัว ญาติมิตร ผู้ร่วมงาน และคนที่พึ่งพาอาศัยอยู่ในปกครองทั้งหมด โดยทำหน้าที่มิใช่เพียงนำประโยชน์ทางวัตถุมาให้เขาอย่างเดียว ต้องประโยชน์สุขทางใจมาให้ด้วย โดยประพฤตินั้นเป็นตัวอย่างช่วยชักจูงให้คนในครอบครัว และผู้ที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดทั้งหลายเป็นผู้เจริญในธรรม

ศิษย์ต้องเป็นผู้ที่รู้จักเรียนรู้พึ่งพาให้ได้ประโยชน์จากครูและสิ่งแวดล้อม ต้องรู้จักทำตัวให้เป็นที่พึ่งของตัวเองและทำตัวให้เป็นที่พึ่งของผู้อื่น ประพฤตินั้นให้เป็นผู้ทรงความรู้ เป็นพหุศุติด้วย และพึงแสดงความเคารพนับถือครูอาจารย์

ครู อาจารย์ มีหน้าที่ในการสั่งสอน อบรม ต่อศิษย์ เป็นผู้ที่มีประกอบความเมตตากรุณา เป็นผู้หนักแน่นถือหลักการเป็นสำคัญ มีความรู้จริง มีภูมิรู้ภูมิธรรม เป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอด้านวิชาการสอน ครูเป็นผู้เสียสละเพื่อให้ศิษย์มีความรู้

สามีภรรยา เป็นคู่ครองที่ดี ก็มีหลักธรรมของชีวิตคู่ที่จะทำให้คู่สมรมีชีวิตสอดคล้องกลมกลืนกัน เป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้อยู่ครองกันได้ยืนยาว เช่น มีความจริงใจ มีความข่มใจ รู้จักควบคุมจิตใจ รู้จักปรับตัวปรับใจเข้าหากัน มีความอดทนอดกลั้น มีความเสียสละศรัทธาเสมอกัน มีความประพฤติ มีศีลธรรม เป็นต้น

มิตรสหาย คือ ผู้ที่เราไว้วางใจในระดับหนึ่งเป็นมิตรที่คอยให้กำลังใจช่วยเหลือในยามที่ตกทุกข์ได้ยากเมื่อเราปฏิบัติต่อมิตรสหายด้วยการเสียสละความสุขเล็กๆ เพื่อสร้างมิตรภาพที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันด้วยการเสียสละ เช่น ทรัพย์ สิ่งของ เพื่อถนอมน้ำใจของกันและกัน

นายจ้างควรมีหลักปฏิบัติต่อกันให้ถูกต้องตามหน้าที่ เพื่อความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และเพื่อให้งานได้ผลดี ในฐานะที่เป็นนายจ้างพึงบำรุงทาสและกรรมกร ไม่โกงค่าจ้างไม่มีความตระหนี่ สละทรัพย์เล็กน้อยอันสมควรแก่ค่าจ้าง เพื่อแสดงน้ำใจต่อบุคคลผู้เป็นลูกจ้าง

กฤตศัลย์มีหลักปฏิบัติที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตนกับพระพุทธศาสนา โดยการทำความดีด้วยวิธีการต่างๆ ปฏิบัติเป็นผู้ใกล้ชิดพระศาสนาตั้งอยู่ในหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญ เป็นเครื่องวัดความเจริญ และต้องประพฤติก่อกุศลต่อ พระภิกษุสงฆ์ พึงแสดงความเคารพนับถือพระภิกษุสงฆ์ด้วยการสละทรัพย์เพื่อทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้อยู่คงคู่กัน ชาวพุทธตลอดไป

พระภิกษุสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อศึกษา ปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน สืบต่อพระพุทธศาสนา^๖

^๖ คุรยลละเอียคใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๒-๒๑๖.

แสดงให้เห็นได้ว่า หลักธรรมจาคะ เป็นหลักธรรมหนึ่งที่มีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อบุคคลผู้อยู่ในสังคมที่มีความสัมพันธ์กันในครอบครัว สังคม และยังสามารถแก้ปัญหาสังคมได้เป็นอย่างดีหากมองปัญหาแนวพุทธแล้วมีอยู่ ๒ ประเด็นสำคัญ คือ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก ปัญหาอันเกิดจากภายในตัวบุคคล เช่น ความเห็นแก่ตัว ทิฐิमानะสูง ความตระหนี่ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่เกิดจากภายในใจของคนทั้งสิ้น ส่วนปัจจัยภายนอกนั้น เป็นการแสดงออกในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางกายเรียกว่า กายกรรม ทางวาจา เรียกวาจกรรม ทางใจ เรียกมโนกรรม ลักษณะการแสดงออกของบุคคลต่อกันในสังคมนั้น สืบเนื่องมาจากคนในสังคมไม่มีความเสียสละเอื้อเฟื้อต่อกันนั่นเอง

จาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อศึกษาให้เข้าใจถ่องแท้ดีแล้ว จะช่วยส่งเสริมให้มนุษย์แก้ปัญหาของตัวเองและปัญหาสังคมได้เป็นอย่างดี โดยเริ่มแก้ที่แต่ละบุคคลก่อนเพราะแต่ละคนนั้นมีความสำคัญและเป็นพื้นฐานขั้นปฐมภูมิในการแก้ปัญหา หลังจากนั้นค่อยขยายขึ้นไปในระดับครอบครัว สังคมและประเทศชาติบ้านเมืองต่อไป พระพุทธศาสนาเน้นสอนเกี่ยวกับเรื่องการแก้ปัญหภายใน มากกว่าการแก้ปัญหภายนอก หากเปรียบเทียบกับหลักไตรสิกขา คือ หลักศีล สมาธิ และปัญญาขึ้นมากล่าว สามารถวิเคราะห์ได้ว่า การแก้ปัญหภายนอกคือหลักศีล ส่วนการแก้ปัญหภายในคือ หลักสมาธิและปัญญา ซึ่งทั้ง ๒ หลักดังกล่าวนี้เป็นการพัฒนาตนเองโดยตรงด้วยเหตุนี้จึงทำให้คนมองข้ามปัญหาสังคมไป แต่ในความเป็นจริงแล้วหลักจาคะ เป็นการแก้ปัญหาทั้ง ๒ ด้าน หากบุคคลแก้ปัญหภายในของตนได้แล้ว เป็นอันหวังได้ว่าปัญหภายนอกย่อมไม่เกิดขึ้น

การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลักธรรมหัวข้อจาคะ ที่เกี่ยวเนื่องกับสมาคมโลก ได้สร้างสรรค์คุณค่าไว้มากมาย นอกจากนี้การศึกษาในปัจจุบัน ยังนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตนเองและสังคมโลกโดยส่วนรวม เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า สังคมโลกในปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้อย่างเต็มปากกว่า เป็นสังคมที่เกิดมาจากความขัดแย้ง และความเห็นแก่ตัว แย่งชิงแข่งขันกันในด้านต่างๆ หรือพูดอีกอย่างหนึ่งได้ว่า เกิดจากคนเราไม่มีความเสียสละให้แก่กัน เช่น การเกิดสงครามตามที่ต่างๆ ทั่วโลกในอดีตที่ผ่านมา อันเนื่องมาจากคนในโลกขาดคุณธรรมข้อจาคะ มีความตระหนี่หรือมัจฉริยะ ๕ ประการ จะเห็นได้จากการเกิดสงครามโลกครั้งใหญ่ถึง ๒ ครั้ง

ตัวอย่าง “การเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑”^๑ มีสาเหตุเกิดจากประเด็นสำคัญ คือ อังกฤษผลิตถ่านหิน เหล็ก และเหล็กกล้าซึ่งเป็นวัสดุที่แสดงถึงความเป็นผู้นำทางอุตสาหกรรมได้น้อยกว่าเยอรมัน ตลาดรับซื้อผลผลิตทางอุตสาหกรรมของอังกฤษในยุโรปก็ถูกเยอรมันชิงไปจนหมด ยิ่งไปกว่านั้น แม้กระทั่งความเป็นเจ้าทะเลอันดามันอันดับหนึ่งของโลก ที่อังกฤษเคยครองมานับศตวรรษ โดยไม่มีประเทศใดในโลกจะเทียบได้ ก็ถูกคุกคามจากการเร่งรีบสร้างแสนยานุภาพทางทะเลของเยอรมันอีก ในขณะที่อังกฤษครอบครองอาณานิคมไว้มากมาย ชงยูเนียนแจ็กของอังกฤษปักและปลิวไสวอยู่บนพื้นที่ ๑/๔ ของพื้นที่ทั้งหมดของโลกนอกจาก นี้แล้ว พระเจ้าไกเซอร์ วิลเฮล์ม ทรงพยายามขยายอิทธิพลของเยอรมันเข้าไปในบริเวณที่อยู่ในเขตอิทธิพลของอังกฤษ เช่น อาฟริกาใต้ หรือเข้าไปในบริเวณที่ฝรั่งเศสมีผลประโยชน์อยู่อย่างในโมร็อกโก อังกฤษจึงเริ่มหวั่นวิตกและเริ่มแสวงหาพรรคพวก โดยเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับฝรั่งเศส รัสเซียและญี่ปุ่น เพื่อสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของเยอรมัน การคุกคามกัน การแก่งแย่งชิงดีกันดังกล่าว ในที่สุดสงครามโลกครั้งแรกจึงเกิดขึ้นส่วน “สงครามโลกครั้งที่ ๒”^๒ นั้น นอกจากปัญหาเกิดจากความวิวาทกันเองของฝ่ายพันธมิตรแล้ว ยังมีปัญหาการแก่งแย่งดินแดนกันอีก ประการแรก โปแลนด์และเชโกสโลวาเกียต่างก็อยากได้แคว้นทีสเซน (Teschen) ซึ่งเป็นดินแดนในไซลีเซีย ของออสเตรียเดิม ประการที่สอง เกิดปัญหาขัดแย้งระหว่าง อิตาลีกับราชอาณาจักรเซอร์บ โครทและสโลเวนส์ (ต่อมาคือประเทศยูโกสลาเวีย) ซึ่งทั้งสองประเทศนี้มีปัญหาขัดแย้งกันในเรื่องดินแดนดาลมาเตีย (Dalmatia) นี่เป็นปัญหาอย่างคร่าว ๆ อันเป็นต้นกำเนิดของสงคราม ซึ่งทำให้คนสูญเสียชีวิตเป็นจำนวนมากในที่สุด

จากตัวอย่างดังกล่าว เห็น ได้อย่างชัดเจนว่า สงครามนั้นเกิดจากความตระหนี่หรือความมีมัจฉริยะ ความเห็นแก่ตัวประกอบด้วยความ โลภของกลุ่มบุคคลเป็นหลัก การจะขจัดปัญหาดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงประโยชน์ของจาละ และการปฏิบัติตามหลักจาละให้เกิดผลได้จริง สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้น คือจะต้องพัฒนาทางด้านจิตใจของผู้นำหรือผู้บริหาร ในด้านการเสียสละให้มาก หากคนในสมาคมโลกทั้งโลกเสียสละ ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่นและในทำนองเดียวกันของตนเองก็รู้จักให้ผู้อื่น เป็นเหตุให้ความมั่นคงของโลกเกิดขึ้น ประเทศทุกประเทศไม่ต้องหวาดระแวงว่าจะถูกคุกคามจากต่างประเทศ ความสงบสุข ความสันติสุขย่อมเกิดขึ้น

^๑ ธนู แก้วโอภาส, สงครามแห่งศตวรรษที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บางกอกบลิ๊อค, ๒๕๒๕), หน้า ๑๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๕.

สรุปความว่า ประโยชน์ของจาคะนอกจากจะมีประโยชน์ต่อตนเองในด้านของการสะกิละ คือ มัจฉริยะ ความตระหนี่ ความหวงแหนในทรัพย์สิ่งของที่ตนมีอยู่แล้วยังมีประโยชน์ต่อผู้อื่น คือ บุคคลในครอบครัว และบุคคลที่อยู่รวมกันในสังคมอีกด้วย จาคะเป็นหลักธรรมที่ทำให้มนุษย์มีการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แบ่งความสุขของตนให้กับผู้อื่นด้วยการสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อให้เกิดความสุขที่ยิ่งใหญ่ เช่น บิณฑบาต สละเวลาความสุขของตนเพื่อความสุขของบุตรธิดาของตน บุคคลพึงสละทรัพย์สิ่งของเพื่อการดำรงอยู่ของสมณะ และพราหมณ์ เป็นต้น การกระทำเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้มีศีล มีจิตใจที่บริสุทธิ์พึงกระทำอย่างเป็นนิตยเพื่อการเกื้อกูลช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันที่ตกทุกข์ได้ยากให้เขาได้มีโอกาสได้สัมผัสกับความสุขที่เขาไม่เคยสัมผัสมาก่อนในชีวิต ผู้ที่ปฏิบัติจาคะย่อมเป็นที่รักของบุคคลอื่น เพราะจาคะเป็นส่วนหนึ่งหมวดธรรมฆราวาสธรรม ๔ คือ “สัจจะ ทมะ ชันติ จาคะ”^๕ เป็นธรรมที่ผู้ครองเรือนต้องปฏิบัติต่อกันเพื่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิต

๔.๒ การประยุกต์ใช้จาคะเพื่อพัฒนาสังคมไทยตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

ประยุกต์ หมายถึง “การนำความรู้ในวิทยาการต่าง ๆ มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์”^๖ มีวัตถุประสงค์สูงสุด คือ ความสุข ความหลุดพ้น และจาคะเป็นการปฏิบัติพัฒนาตนเองตลอดจนเป็นการเกื้อหนุนต่อสังคม ให้สังคมมีความเอื้อเฟื้อต่อกันมีความอนุเคราะห์ซึ่งกันและกันทำให้ลดช่องว่างระหว่างชนชั้นที่มีโอกาสทางสังคมไม่เท่ากันนั้นลดลง การประยุกต์ใช้จาคะในด้านการเมืองการปกครอง ด้านการประกอบอาชีพ ด้านสาธารณสุข ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม จาคะเป็นหลักธรรมเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และสังคมตามหลักจาคะ มีวัตถุประสงค์ คือ ต้องการศึกษ ฝึกฝน อบรม และพัฒนาตนอย่างยิ่งยวด ให้เจริญก้าวหน้าขึ้นไปในการทำความดีรู้จักการเสียสละ ประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมให้คนในสังคมมีความเจริญทางด้านจิตใจมากขึ้น

ในสังคมปัจจุบันเราสามารถนำหลักธรรมข้อจาคะใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ กล่าวคือ ในอดีตที่ผ่านมาพระสาวกของพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่ฝึกจิตให้เป็นผู้รู้สิ่งที่ควรละ รู้สิ่งที่เป็นโทษเป็นประโยชน์ รู้จักปล่อยวาง ไม่เสรำโศกเมื่อสูญเสีย ไม่มมงาย เป็นต้น และสามารถนำหลักธรรมข้อจาคะมาประยุกต์ใช้กับตนเอง และประยุกต์ใช้กับผู้อื่นได้ ดังนี้

^๕ คูรายละเอียดใน ศ.ศ. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖๔.

๔.๒.๑ การประยุกต์ใช้จากกับตนเอง

การประยุกต์ใช้กับตนเอง ย่อมทำประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ต่อผู้อื่นได้เช่นกัน ดังพระดำตรัสที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสแก่ยักษ์ที่มปรชน ว่า “กุลบุตร ๓ นี้ ปฏิบัติก็เพียงเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๑๑} การนำหลักธรรมจากมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่รู้จักกันในสังคมมนุษย์ โดยการนำมาประยุกต์ใช้กับตนเอง “ในทางพระพุทธศาสนาความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลงเป็นพื้นฐานหรือรากเหง้าของความดี”^{๑๒} บุคคลใดต้องการความดี จึงต้องสร้างความดีด้วยการบำเพ็ญตนตามหลัก กุศลมูล คำสอนของพระพุทธศาสนาเรื่องตนหรืออัตตานิ เป็นคำสอนในด้านอภิปรัชญา เป็นอสังขตธรรม คือ ธรรมอันยิ่ง ธรรมที่ไม่มีการปรุงแต่ง ธรรมที่ว่าตามความเป็นจริงที่แท้แล้วไม่มีจริงโดยปรมาตม์ อัตตานิเพียงตามภาษาสมมติเท่านั้น ซึ่งเป็นการสอนให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในโลกสมมติหรือ โลกียธรรม ให้มนุษย์รู้จักพึ่งตนเองในทุก ๆ ด้าน อันเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตให้อยู่อย่างปกติสุข เอื้อเพื่อต่อตนเองให้มากหรือเรียกอีกอย่างว่าพึ่งตนเองนั่นเอง ไม่ว่าจะทำความดีตนก็เป็นคนทำ การเว้นจากกิเลส ตัณหา อวิชชา อุปาทานต่างๆ ได้นั้น เราต้องรู้จักละละเว้นเอง ด้วยเหตุนี้ ในทางพระพุทธศาสนาแล้วให้พิจารณาตนเองเป็นเบื้องต้นก่อน แล้วนำมาสอนผู้อื่นหรือเอื้อเพื่อผู้อื่น จึงจะเกิดประโยชน์และความสุขโดยส่วนรวมได้

ดังเช่น พระสาวกที่เป็นพระอริยบุคคล จึงต้องฝึกจิตของตนให้มีความเสียสละเสียก่อน ซึ่งลักษณะจิตของพระอริยบุคคลผู้ได้รับการฝึกหัดมาอย่างดีแล้ว ย่อมไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ป็นรูปธรรมและนามธรรม มีพุทธพจน์ที่แสดงถึงลักษณะจิตของพระอริยสาวกไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ฝ่ายอริยสาวกผู้ได้สดับ อันทุกขเวทนาถูกต้องแล้วย่อมไม่เศร้าโศก ไม่รำไร ไม่รำพัน ไม่ทูปอกคร่ำครวญ ไม่ถึงความมงาย เธอ่อมเสวยเวทนาทางกายอย่างเดียว ไม่ได้เสวยเวทนาทางใจ”^{๑๓}

^{๑๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๓๑/๓๖๕.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, (กรุงเทพมหานคร: กองทุนวชิรธรรมเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑.

^{๑๓} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๕๔/๒๗๕.

สรุปความว่า การประยุกต์ใช้จากจะต่อตนเอง เป็นการนำเอาหลักธรรมข้อจาจะการสละหรือบริจาค ในรูปแบบของการสละอารมณ์ที่เป็นการสละภายใน คือ ในการประยุกต์ในเรื่องของกุศลมูล ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นการสละอารมณ์ความอยาก ความพยายาม ความหลงผิดให้ออกจากจิตใจของตน เพื่อการบำเพ็ญในสิ่งที่ดีกว่ายิ่ง ๆ ขึ้นไป ในการนำหลักธรรมจาจะมาประยุกต์ใช้เพื่อประโยชน์อันบุคคลพึงกระทำนั้นเป็นประโยชน์ที่ตนจะได้รับก่อน หรือพัฒนาตนเองให้บรรลุถึงธรรมนั้นๆ ก่อน ประการต่อมาค่อนำไปประยุกต์ใช้กับผู้อื่น เป็นประโยชน์ที่เน้นในการอนุเคราะห์แก่ผู้อื่น หลังจากได้ทำการพัฒนาตนเองจนบรรลุถึงประโยชน์ตนแล้ว และประการสุดท้าย คือ ประโยชน์สูงสุด คือ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย หรือเรียกอีกอย่างว่า ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย เป็นประโยชน์ที่เกิดจากการฝึกพัฒนาตนเองจนได้บรรลุถึงธรรมขั้นใดขั้นหนึ่ง หลังจากนั้นค่อนเอื้อเพื่อแก่ผู้อื่น เมื่อปฏิบัติตามหลักดังกล่าวแล้ว ย่อมเกิดผลทั้งสองฝ่าย ฝ่ายตนเองทำให้จักกเลสภายในใจ ฝ่ายผู้อื่น ทำให้ได้รับผลจากการช่วยเหลือทางด้านวัตถุ และธรรมะ อันเป็นผลที่จะนำหลักธรรมข้อจาจะนี้มาประยุกต์ใช้กับผู้อื่น ที่อยู่รวมกันในสังคมได้ต่อไป

๔.๒.๒ ประยุกต์ใช้จากจะกับผู้อื่น

การประยุกต์จาจะกับผู้อื่น อันเป็นผลที่ได้รับจากการเสียดสละที่สืบเนื่องมาจากการนำหลักธรรมจาจะมาใช้กับตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการถือกุศลโดยวัตถุสิ่งของหรือถือกุศลด้านความรู้อันมีธรรมะ เป็นต้น ซึ่งนำมาใช้กับตนและผู้อื่นได้ สำหรับการถือกุศลในข้อนี้

พระราชนิโรธรังสี (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี) ได้กล่าวถึงวิธีการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่นว่า “การทำประโยชน์แก่คนอื่น อันจะเป็นประโยชน์ได้ที่แท้จริงนั้น จะต้องทำประโยชน์ตนให้ได้เสียก่อน แล้วนำประโยชน์นั้นๆ ออกแจกให้คนอื่น หากเขาไม่รับของเราก็กไม่เสียหาย นับว่าเป็นกรณียกจของเรา”^{๑๔} จากคำกล่าวนี้ เป็นที่เข้าใจชัดเจนว่า การจะมุ่งหวังประโยชน์ต่อผู้อื่นนั้น ต้องคำนึงถึงประโยชน์ตนก่อน กล่าวคือ จะสอนให้คนอื่นสละกิเลสตัณหา ตนเองต้องมีความรู้ในการสละให้ได้เสียก่อน ในทำนองเดียวกันสอนให้คนอื่นให้สละสิ่งของเป็นทาน แต่ว่าตนเองไม่เคยให้ทานเลย เป็นต้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวอาจมองประโยชน์ตนว่า “เห็นแก่ตัว” แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่เป็นเช่นนั้น เพราะว่าบุคคลที่ปฏิบัติในประโยชน์ตนให้สมบูรณ์แล้ว ย่อมจะยังประโยชน์ผู้อื่นให้สมบูรณ์ได้เช่นกัน

^{๑๔} พระราชนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี), อันตโนประวัติ, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป. สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๓๐.

เมื่อนำมาประยุกต์ใช้อันเกิดขึ้นในปัจจุบันสมบูรณ์ดีแล้ว และตนเป็นผู้รู้ในการสละดีแล้วประโยชน์ที่จะได้รับในอนาคตเป็นผลอันเกิดจากความรู้ เป็นประโยชน์ที่จะได้รับในภพหรือชาติหน้า ในหลักกรรมหัวข้อจะเป็นหลักกรรมหนึ่งที่ถูกปฏิบัติได้นำมาประยุกต์ใช้แล้วจะได้รับผลที่เป็นไปในชาติหน้า อันเป็นผลที่เกื้อกูลในอนาคต เช่น บุคคลเป็นผู้ไม่มีความโลภมาก ไม่เพ่งเล็งทรัพย์ของผู้อื่นมาเป็นของเรา บุคคลเป็นผู้มีจิตไม่พยายาบาท มีความดำริที่บริสุทธิ์ไว้ในใจว่า ขอสัตว์ทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่มีเวรต่อกัน ไม่มีความเบียดเบียนกัน ไม่มีความทุกข์ มีแต่ความสุขกาย สุขใจ และบุคคลที่เป็นผู้มีความเห็นชอบ มีความเห็นว่า ผลแห่งทานที่ให้แล้วมีอยู่ ผลแห่งการบูชามีอยู่ ผลแห่งกรรมนั้นมีอยู่ ทำดีและชั่วมีอยู่ โลกนี้มีอยู่ โลกหน้ามีอยู่ มารดา บิดามีอยู่ เป็นต้น โดยวิธีคิดแบบนี้เป็นการคิดให้แจ่มด้วยปัญญา

ในการศึกษาและประพฤติปฏิบัติจากะดีแล้ว ย่อมเป็นทางนำไปสู่กุศลทั้งหลาย และยังประโยชน์สุขในภายหน้าให้เกิด เมื่อกายแตกดับไป ย่อมเป็นที่หวังได้ว่าไปสู่อุคติ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพญาคอมุทาสก ว่า “พญาคอมุทาสก ธรรม ๔ ประการนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข ในภายหน้าแก่กุลบุตร คือ สัทธาสัมปทา สิลสัมปทา จาคสัมปทา ปัญญาสัมปทา”^{๕๕}

จากพระพุทธดำรัสที่ยกมานี้ เป็นการชี้ให้เห็นถึงหลักประพฤติปฏิบัติที่ดำรงไว้ ซึ่งประโยชน์และความสุขในอนาคต และนอกจากนี้พระพุทธองค์ทรงสรุปท้ายพระสูตรถึง การนำหลักกรรมจากะมาประยุกต์ใช้ทำให้เกิดประโยชน์ในปัจจุบัน และอนาคต อันมีจากะเป็นบุญ โดยมีเนื้อความว่า

คนขยันหมั่นเพียรในการทำงานไม่ประมาท รู้วิธีการเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะรักษาทรัพย์ที่หามาได้ เป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวย ถึงพร้อมด้วยศีล รู้ความประสงค์ของผู้ขอ ปราศจากความตระหนี่ ชำระทางแห่งประโยชน์ที่มีในภพหน้าอยู่เป็นนิตย์ ที่พระพุทธเจ้าผู้มีพระนามว่าตัสจะตรัสธรรม ๘ ประการดังกล่าวมานี้ เพื่อผู้ครองเรือน ผู้มีศรัทธา อันเป็นเหตุนำสุขมาให้ในโลกทั้ง ๒ คือ ประโยชน์เกื้อกูลในภพนี้ และสุขในภพหน้า จากะ บุญนี้ย่อมเจริญยิ่งขึ้น แก่ทุกห้วงทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้^{๕๖}

^{๕๕} อ.อ.อ.จก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๓.

^{๕๖} อ.อ.อ.จก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๔.

ประเทศไทยนั้นเป็นสังคมหนึ่งซึ่งยอมรับพระพุทธศาสนา และได้รับการหล่อหลอมจากหลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนามายาวนาน วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่กำเนิดจนถึงตาย จึงเกี่ยวโยงสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพระพุทธศาสนา แต่เมื่อสังคมโลกเปิดกว้างขึ้นทั้งในด้านสื่อสารมวลชน เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่นำพาให้สังคมไทยก้าวเข้าไปสู่กระแสแห่งยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้สังคมไทยต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติในหลาย ๆ ด้าน คือ วิกฤติการเมืองการปกครอง วิกฤติด้านเศรษฐกิจ และวิกฤติด้านสังคม

สภาพของสังคมไทยปัจจุบัน นับวันยิ่งเลวร้ายลงทุกที ตลอดทั้งปัญหาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และจริยธรรมในด้านการสรรค์สร้างคุณงามความดีที่เป็นประโยชน์ต่อตัวเอง และสังคมก็หาได้ยากมาก การปฏิบัติตนของคนในสังคมปัจจุบันมีแต่สภาพของความเห็นแก่ตัวเอาแต่ได้ ไม่มีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อกัน

สังคมไทยเป็นสังคมของพระพุทธศาสนาแต่การอบรมสั่งสอนเยาวชนของชาติในด้านจริยธรรมลดน้อยลงหรืออาจจะหายไปบ้างที่ เช่น ในรั้วมหาวิทยาลัยของเมืองไทยในอดีตเคยได้ชื่อว่าเมืองแห่งพระพุทธศาสนา เป็นสยามเมืองยิ้ม ประชาชนหน้าตาเบิกบานไม่เคร่งเครียดเหมือนในปัจจุบันที่รัฐบาลประกาศว่า ประชาชนยากจนขึ้นแค้น นายทุนข่มเหงคนจนข่มผู้ใช้แรงงาน มองคุณภาพสังคมที่เดือนร้อนอยู่ทุกวันนี้ เป็นอย่างไร ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น มีคนเข้าใจหรือยึดมั่นในพระพุทธศาสนามากน้อยแค่ไหน สภาพจริยธรรมศีลธรรมในสังคมไทยปัจจุบันมีอยู่หรือไม่ ไม่ว่าจะสังคมจะมีสภาพเป็นอย่างไร ย่อมมีปัญหาเกิดขึ้นด้วยกันแทบทั้งสิ้น ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนี้ เช่น ปัญหาการเมืองการปกครอง ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ก็เกิดจากฝีมือของคนเห็นแก่ตัว หวังเพื่อประโยชน์ส่วนตนทั้งสิ้น โดยไม่มองถึงความเดือดร้อนของคนอื่น เห็นความเดือดร้อนของคนอื่นเป็นเรื่องไกลตัว แต่ถ้าคนเราแก้ปัญหาตรงจุดนี้ได้ มองว่ามนุษย์เท่าเทียมกัน และคนเหล่านี้ไม่เอาเปรียบกันมีจิตสำนึกดี เชื่อว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมคงจะหายไปคนที่เอาเปรียบคนอื่นหรือเห็นแก่ตัวควรจะมีปัญหาคงจะมองปัญหาสังคม และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเสียใหม่ แล้วปัญหาต่าง ๆ ก็จะลดลงเพียงแค่นี้คนมีจิตสำนึกรู้จักคำว่า หน้าที่ และมีวินัยของตนเอง ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนี้คงไม่ฝังรากจนเติบโตจนยากแก่การแก้ไข แต่ถ้าคิดจะแก้ไขก็คงไม่สาย ถ้าคิดจะทำ กระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและบุคคลในสังคม ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และค่านิยม ควรที่ทุกฝ่ายทั้งอาณาจักรและศาสนจักรต้องประสานร่วมมือกันป้องกันแก้ไขปัญหาในระบบสังคม ค่านิยม อุดมการณ์ รวมทั้งคุณธรรม จริยธรรม และร่วมกันปลูกจิตสำนึกบุคคลในสังคมให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมมากขึ้น

การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์เข้ากับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ควบคู่กับการสร้างคุณภาพชีวิตเยาวชน ผู้เป็นประชากรใหม่ของสังคมในยุคต่อ ๆ ไป โดยสถาบันครอบครัวมีอิทธิพลต่อเยาวชนเป็นอย่างมาก ยิ่ง เพราะเป็นสถาบันแรกที่ทำให้การอบรมทางด้านจิตใจ ให้ความรัก ความอบอุ่น เอาใจใส่ดูแล ทะนุถนอม ปกครองดูแลอย่างถูกต้องแล้วก็จะสามารถให้เยาวชนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและ คุณธรรมได้อย่างแน่นอน อีกทั้งยังช่วยลดปัญหาให้กับสังคม ส่งผลให้สังคมมีความสุข เพราะ เยาวชนในวันนี้ก็คือผู้นำและพัฒนาสังคมประเทศชาติในวันข้างหน้า หลักธรรมข้อจาคะ เป็น หลักธรรมที่มีความสำคัญข้อหนึ่งที่จะช่วยให้คนในสังคมรู้จักคำว่า แบ่งปัน และเสียสละ สิ่งที่ดีมี อยู่หรือครอบครองอยู่ให้กับผู้อื่นตามสมควรแก่ประโยชน์และความเหมาะสมแก่บุคคลนั้นที่มีความ ต้องการในสิ่งที่เขาต้องการแล้วเราเป็นผู้ที่ครอบครองในสิ่งนั้นอยู่ เมื่อคนในสังคมได้แบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อผู้อื่นคนละเล็กละน้อยแล้วปัญหาความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในสังคม เกี่ยวกับความตระหนี่ (มัจฉริยะ) อันเป็นปฏิปักษ์กับจาคะอันเป็นสาเหตุของความเห็นแก่ตัวของ บุคคลในสังคมก็จะลดลงได้

พระพุทธศาสนา จึงเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่จะสามารถนำหลักการสำคัญที่มีอยู่ใน พระไตรปิฎกมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาในแบบองค์รวม เพื่อจะทำให้การแก้ปัญหาเป็นไป อย่างครบวงจร อันจะส่งผลดีกับการแก้ไขปัญหาวิกฤติต่าง ๆ ของสังคมไทยต่อไปได้ ในวิกฤติต่างๆ ที่เกิดขึ้นล้วนโยงใยถึงกันเป็นลูกโซ่ เป็นปัจจัยเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน เมื่อเกิดวิกฤติขึ้นในด้านใด ด้านหนึ่งของสังคมนั้นหมายถึงว่า ผลพวงจากวิกฤตินั้นย่อมกระทบต่อระบบในสังคมนั้นด้วย เช่น บ้านเมืองปัจจุบันเกิดภาวะวิกฤติ เพราะเป็นผลกระทบจากภาวะทางเศรษฐกิจทรุดตัว นักการเมือง บุคคลในสังคมหวังเพื่อจะกอบโกยผลประโยชน์เป็นส่วนตัวมากขึ้น ประชาชนอดอยากมากขึ้น จึง เป็นภาวะวิกฤติทางสังคมเมื่อบุคคลในสังคมมีมากขึ้นความเห็นแก่ตัวมากขึ้น สภาพสิ่งแวดล้อม รอบตัวจึงไม่มีคนเอาใจใส่ดูแลจนเกิดเป็นภาวะวิกฤติทางสิ่งแวดล้อม ถึงเวลาแล้วที่สังคมไทย จะต้องนำกระบวนทัศน์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมาปรับใช้ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ ต่าง ๆ ในปัจจุบัน โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมจาคะให้เกิดประโยชน์ขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เพราะการประยุกต์ใช้หลักคุณธรรมหัวข้อจาคะ ไม่ จำเป็นต้องมีวัตถุเป็นองค์ประกอบเพียงอย่างเดียวเสมอไป แต่ยังรวมไปถึงจิตด้วย กล่าวคือ บุคคล อดละวัตถุออกจากตัวได้ก็ย่อมอดกิเลสออกจากใจได้เช่นกัน เมื่อสละทั้งวัตถุและอารมณ์ได้มาก เพียงใด ความสงบอันเป็นสันติสุขที่ตนเองได้ประยุกต์ใช้หลักธรรมจาคะประโยชน์ที่สูงสุดอันหา ประมาณไม่ได้ ก็จะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใดนั้น มีประเด็นที่น่าสนใจ ในการประยุกต์ใช้จาคะต่อ

บุคคลอื่นที่อยู่ในสังคมไทยในรูปแบบต่าง ๆ คือ การประยุกต์ใช้จากเข้ากับการเมืองการปกครอง, การประกอบอาชีพ (เศรษฐกิจ), สาธารณสุข, การศึกษา และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้ ดังนี้

๔.๒.๒.๑ การประยุกต์ใช้จากเข้ากับการเมืองการปกครอง

ปัญหาทางการเมือง นักการเมืองมักมองเป็นเกมส์ทางการเมือง เล่นพรรคเล่นพวก มีใครขาวสาวได้สาวเอา แต่มักเป็นไปแบบเช้าชามเย็นชาม นักการเมืองส่วนมากมักทุจริตและกอบโกยผลประโยชน์ ความไม่สามัคคีของนักการเมือง แม้จะหน่วยงานคอยตรวจสอบก็ตาม ก็เป็นไปอย่างไม่เต็มทีนักด้วยเกรงกลัวอำนาจและอิทธิพล ปัญหาอีกอย่างของการเมืองคือด้านการดำเนินนโยบายผิดพลาด อันเกิดผลเสียกับสังคมและประเทศชาติ ผู้บริหารประเทศยังไม่ได้มีการบริหารอย่างเต็มความรับผิดชอบ ยังมีการเล่นการเมืองมากเกินไปจนความจำเป็นซึ่งมีผลทำให้การดำเนินนโยบายต่าง ๆ ยังไม่ได้แก้ปัญหาที่แท้จริงของประเทศ บางครั้งนโยบายหลาย ๆ นโยบายก็ดูน่าจะดี แต่กลับไม่ได้ผลเต็มที่ซึ่งก็มีสาเหตุมาจากการไม่สามารถนำ นโยบายไปปฏิบัติกันอย่างมีประสิทธิภาพ และ ประสิทธิภาพ บ่อย ครั้งเป็น การดำเนินนโยบายเพื่อสร้างภาพให้แก่ ส่วนตน แต่ให้ความสำคัญของประสิทธิผลน้อยมาก หรือ แทบจะไม่ให้ความสำคัญเลย

ระบบราชการเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่มีผลกระทบต่อการส่งออก และ อีก หลาย ๆ ธุรกิจหน่วยงานต่าง ๆ มีการทำงานซ้ำซ้อนกัน ซึ่งอันที่จริงแล้ว โครงสร้างของระบบราชการก็ได้มีการกำหนดไว้ดีแล้ว แต่ก็ไปผิดพลาดที่การปฏิบัติอีก เพราะต่างคนต่างพยายามสร้างผลงานให้โดดเด่นในสายตาของผู้บังคับบัญชา หรือแม้กระทั่งนักการเมือง จนลืมนึกถึงประชาชน แต่ ก็มีข้าราชการระดับกลาง และ ระดับล่างที่มีแนวความคิดที่ดี ๆ แต่ก็ไม่มีโอกาสที่จะได้แสดงผลเนื่องมาจากคิดที่ระบบราชการที่ยังเป็นระบบศักดินา ผสมกับระบบอุปถัมภ์อยู่ตราบใดที่ผู้ใหญ่ในภาครัฐยังไม่ยอมรับความจริงเหล่านี้ ปัญหาของชาติไทยคงมีแต่การสูญเสียไปอย่างต่อเนื่อง

การเมืองการปกครอง เป็นการรวมกลุ่มหรือการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมา เพื่อจะได้บริหารบ้านเมือง มักตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าหลักการ สืบเนื่องมาจากปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม ที่นำไปสู่การจัดตั้งองค์กรและบริหารงานของกลุ่มผลประโยชน์ เมื่อมีการจัดตั้งกลุ่มพรรคการเมืองขึ้น ย่อมมีการกำหนดนโยบายของกลุ่มพรรคการเมืองเกิดขึ้นตามมาด้วย และนโยบายมักขาดความชัดเจนและมีได้อิงหลักการด้านอุดมการณ์หรือผลประโยชน์ร่วมเป็นหลัก จึงเป็นเหตุให้เกิดปัญหาการคอร์รัปชันต่างๆ ตามมา เช่น ผู้นำทางการเมืองร่ำรวยขึ้นในขณะที่เดียวกันประชาชนกลับจนลง เป็นต้น การจะแก้ปัญหาดังกล่าวได้ ผู้นำจะต้องเป็นบุคคลที่มีความเสียสละและมีสำนึกถึงประชาชน ถึงจะเป็นผู้นำที่ดีได้ ดังคำกล่าวของ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ว่า

“ผมถือสัจวาจาที่ให้ไว้ต่อกัน ถ้าใครผิดสัญญาก็เป็นเรื่องที่เราจะต้องติดตามดูกันไป ถ้าใครทำเพื่อกลุ่ม เพื่อพรรค ผมก็จะถือว่าผิดสัจวาจา ก็ต้องจัดการกัน ชาติบ้านเมืองของเราต้องการความชัดเจน เพื่อปลดทุกข์ของคนยากจนและเป็นที่น่าภูมิใจหากว่าเราทำได้”^{๑๓} สำหรับหลักการเสียดระดับของนักบริหารบ้านเมืองหรือการจัดการสังคม มีคำเฉพาะคำหนึ่ง เรียกว่า “ชนานุประทาน”^{๑๔} ซึ่งเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของผู้ปกครองแผ่นดิน เรียกว่า เป็นจักรวรรดิวัตร

ผู้ปกครองที่มีความเสียดระดับนั้นจำเป็นต้องทราบว่าลักษณะของบุคคลที่อยู่รวมกันเป็นสังคมนั้นมีความแตกต่างกัน เช่น เป็นปुरुชนคนทั่วไปส่วนใหญ่มีกิเลส ตัณหา และมีโลก โกรธ หลงอยู่มาก คือ อยากได้ อยากเอา แต่ไม่ยอมทำ ซึ่งมีทางที่จะก่อให้เกิดผลร้ายเสียหายมากมาย ตั้งแต่โกงกิน ไปจนถึงข่มเหงเบียดเบียนแย่งชิง เป็นต้น และยังมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่มีการศึกษาดี จะหนักไปทางฉันทะ ลักษณะของคนประเภทนี้ คือ อยากค้นคว้าหาความรู้ อยากทำสิ่งโน้นสิ่งนี้ให้ดี และหาทางแก้ไขปรับปรุงทำสิ่งต่างๆ ให้ดีงามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สรุปความว่า การนำหลักธรรมข้อจาจะมาประยุกต์ใช้ในการปกครองบ้านเมืองดังที่กล่าวมานั้น ผู้ที่จะเข้ามาบริหารการเมืองการปกครองประเทศ จะต้องเป็นบุคคลที่มีความเสียดระดับ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความเสียดระดับประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม นักปกครองจะต้องเป็นนักเสียดระดับจะซื่อสัตย์อย่างเดียวไม่พอ แต่ต้องเป็นนักเสียดระดับที่ยิ่งใหญ่ด้วยตามคำกล่าวที่ว่า “ของเขาไม่เอา ของเราต้องให้” จึงจะทำให้การเมืองการปกครองมีความมั่นคงทั้งผู้ปกครองเองและผู้อยู่ใต้ปกครอง และลดความขัดแย้งที่รุนแรงของกลุ่มคนที่ขัดแย้งกันในเรื่องของการเมืองของไทย ในยุคปัจจุบันที่ก่อให้เกิดความวุ่นวายในสังคมเพราะคนในสังคมขาดความเสียดระดับในเรื่องของอารมณ์อันเป็นสาเหตุของการขัดแย้งที่รุนแรง เพราะความโกรธเคืองซึ่งกันและกันไม่ให้ภัยกันจิตใจของพวกเขาถูกไฟกิเลส อันมี โลก โกรธ หลง ครอบงำอยู่ยังไม่พบกับแสงสว่างที่จะคอยส่องทางให้เขาก้าวเดินไปได้ จาคะเป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้บุคคลในสังคมมีการยอมรับซึ่งกันและกันได้ ด้วยการสละทรัพย์ที่เป็นวัตถุอันเป็นทรัพย์ภายนอก ไม่โกงกินประเทศชาติ และสละทรัพย์ที่เป็นทรัพย์ภายใน คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ในอำนาจหน้าที่ของตน เป็นต้น

^{๑๓} นพ พินสายนแก้ว (พลโท), **รัฐบุรุษชื่อเปรม**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เจ พลัส อิมเมจ แอนด์ พับลิชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๘.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **จัดระเบียบสังคมตามคตินิยมแห่งสังฆะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: กองทุนอริยมรรค, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

๔.๒.๒.๒ การประยุกต์ใช้จาเคเข้ากับการประกอบอาชีพ (เศรษฐกิจ)

จากปัญหาผลกระทบทางเศรษฐกิจในปัจจุบันนี้ เกิดขึ้นมาจากหลายสาเหตุด้วยกัน และสาเหตุหนึ่งที่สร้างผลกระทบอย่างมากและไม่สามารถปฏิเสธได้ คือ ความเห็นแก่ตัว ไม่ว่าจะเป็น ความเห็นแก่ตัวของพ่อค้าประชาชนทั่วไป หรือความเห็นแก่ตัวของคณะรัฐบาล ในฐานะผู้มีอำนาจในการตัดสินใจแทนของประชาชน หรือกลุ่มบุคคลผู้หวังผลประโยชน์

ในบรรดากลุ่มคนเหล่านั้น ไม่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ ทุกคนล้วนสร้างผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจทั้งสิ้น ทำให้สาเหตุของปัญหาเกี่ยวพันอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นเหมือนคนตาบอดจูงคนตาบอด คือ ทางรัฐเองก็ยังมีโมหะอยู่ ประชาชนก็มีโมหะอยู่ ต่างฝ่ายต่างเห็นแก่ตัวเข้าหากันจึงทำให้เป็นความเห็นแก่กลุ่ม แก่หมู่คณะของตนไป กฎแห่งความเป็นจริงของธรรมชาติมนุษย์ คือ พยายามแสดงว่าตนเองเป็นเจ้าของสิ่งต่างๆ ที่ตนได้มา และจัดการให้เป็นไปตามแนวความคิดของตน เกิดความโลภความเห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้ง ทั้งยังมองเห็นแต่ประโยชน์ในปัจจุบัน โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ภายหน้า และประโยชน์สูงสุด ลักษณะการเห็นแก่ตัวนั้น แม้ไม่สามารถนำมากล่าวได้หมด แต่มีส่วนสำคัญในการเสนอพรรณาสงเคราะห์สร้างจิตสำนึก และเป็นทางออกให้กับสังคมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติต่อไป

พระพุทธศาสนานั้น มีลักษณะที่น่าสังเกตอย่างหนึ่ง คือ จะมองเรื่องการประกอบอาชีพหรือเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะมองว่า ความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจนั้นไปสัมพันธ์กับชีวิตด้านอื่น รวมทั้งด้านจิตใจอย่างไร ส่งเสริมเกื้อกูลกันอย่างไร จะต้องพูดรวมกันทั้งหมด จุดที่น่าสนใจในเบื้องต้นมีอยู่ว่า ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อควมมีชีวิตทางการประกอบอาชีพหรือเศรษฐกิจที่ดีนั้น ถ้าขาดปัจจัยขั้นพื้นฐานก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก ตัวอย่างคนถึงแม้ว่าจะมีปัจจัย ๔ น้อยที่สุด ก็มีชีวิตทางการประกอบอาชีพที่ดีและเป็นสุขได้ หากรู้จักสละวัตถุสิ่งของที่ไม่จำเป็น เพื่อไม่ให้เกิดการแสวงหาจนเป็นเหตุให้ตนเองเกิดทุกข์

สำหรับผู้ปกครองประเทศ หรือผู้มีหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม มีภารกิจทางเศรษฐกิจต่อไปอีกว่า ทำอย่างไรจึงจะจัดสรรทั่วถึง ให้คนมีปัจจัยสี่พอที่จะเป็นอยู่ได้มีสัมมาอาชีพที่จะเลี้ยงตัวเอง โดยราบรื่นไม่เกิดปัญหาแย่งชิงเบียดเบียนซึ่งกันและกัน และไม่ให้เกิดปัญหาของการประกอบอาชีพนั้น อันจะนำมาซึ่งความไม่สงบสุข ระวังความเดือดร้อนในสังคม ให้ทุกคนมีโอกาสพัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญาเพื่อความมีชีวิตที่ทำให้สามารถพัฒนาความดียิ่งขึ้นไป อันนี้เป็นภาระของการปกครอง ในการที่จะสละสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการประกอบอาชีพทางพระพุทธศาสนาที่สอนเกี่ยวกับเรื่องจาเคนี้ สอนถึงวิธีประพฤติปฏิบัติจาเคที่ถูกต้องในทางการประกอบอาชีพและเศรษฐกิจ เป็นการสอนเกี่ยวกับพฤติกรรมและกิจกรรมส่วนหนึ่งของการดำเนิน

ชีวิต หลักจากะในพระพุทธรศาสนาสอนทั้งด้านการประกอบอาชีพและเศรษฐกิจ ควบคู่กับการพัฒนาด้านจิตใจไปพร้อมๆ กัน เพราะเป็นเรื่องที่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน คำสอนเป็นทั้งประชาธิปไตยและสังคมนิยมไปพร้อมๆ กัน กล่าวคือ เป็นประชาธิปไตย คือ การประกอบอาชีพด้วยความสมัครใจเองเป็นอิสระและไม่เบียดเบียนกัน ทรัพย์สินที่หามาได้ก็แบ่งปันเป็นส่วนด้วยความสมัครใจ ด้วยความพอใจยินดีไม่มีใครบีบบังคับ เป็นการเฉลี่ยความสุขให้แก่กันด้วยความเต็มใจ ด้วยความเมตตา ก็เป็นสังคมนิยมที่สมบูรณ์ไปในตัว และกล่าวโดยสรุปว่า คนเราเกิดมาต้องกินต้องหา แต่ต้องแสวงหาด้วยความขยันหมั่นเพียรไม่งอมืองอเท้า และพร้อมกันนั้นก็ไม่ได้เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ให้ลักลอบโกงกัน ต่างคนต่างทำมาหากินโดยอาชีพที่ซื่อสัตย์สุจริตเหล่านี้จะเป็นเหตุให้ระบบเศรษฐกิจการประกอบอาชีพของคนดีขึ้น

สรุปความว่า คนเราเมื่อเกิดมาแล้ว จะสามารถดำเนินชีวิตประจำวันไปได้อย่างมีความสุขความเจริญ ตลอดทั้งประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ของชีวิต จำเป็นต้องอาศัยเครื่องอุปโภคบริโภคคนานาชนิดอย่างน้อยก็ต้องอาศัยปัจจัยสี่ คือ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคและก็ต้องมีอย่างเพียงพอที่เรียกว่า อยู่ดีกินดีถ้าแต่ละคนมีการอยู่ดีกินดี ก็ย่อมจะทำให้สังคมมีความมั่นคง แต่ถ้าแต่ละคนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมส่วนใหญ่มีความเดือนร้อนในเรื่องการกินดีอยู่ดี ก็ย่อมจะเป็นสาเหตุนำความอ่อนแอมาสู่สังคม สังคมย่อมมีแต่ความเดือนร้อน เป็นหนี้เป็นสินกันมาก มีการทำผิดกฎหมายบ้านเมืองมีโจรผู้ร้ายมากขึ้นปรากฏการณ์ทางสังคมเช่นนี้ สาเหตุที่แท้จริงก็เนื่องมาจากปัญหาเศรษฐกิจ อันเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งในชีวิตประจำวันของมวลมนุษย์ซึ่งมนุษย์ต้องดิ้นรนในแต่ละวันก็ไม่ใช่อื่นไกลก็เพื่อปากเพื่อท้องที่เรียกว่า ทำมาหากินนั่นเอง

๔.๒.๒.๓ การประยุกต์ใช้จากะเข้ากับสาธารณสุข (การแพทย์)

การรักษาผู้ป่วยของการแพทย์แผนปัจจุบันในมีความทันสมัยในการรักษาชีวิต ร่างกายของมนุษย์ และสัตว์ให้มีการกลับมาเป็นปกติได้เหมือนเดิมได้นั้น ในปัจจุบันเป็นสมัยโลกาภิวัตน์ เครื่องมือแพทย์เป็นสิ่งที่จำเป็นในการรักษาผู้ป่วยทุกระดับ ทุกโรค จำเป็นต้องพึ่งเครื่องมือการแพทย์ที่ทันสมัยทันสมัยในการรักษาโรคต่าง ๆ และสามารถเปลี่ยนอวัยวะของบุคคลหนึ่งให้กับอีกบุคคลหนึ่งได้ เช่น การเปลี่ยนหัวใจ การเปลี่ยนไต เป็นต้น ที่ทางแพทย์สามารถเปลี่ยนให้กับผู้ป่วยที่ประสบกับปัญหาในร่างกายนี้ โดยการรับบริจาคอวัยวะจากผู้ที่ใจบุญยอมบริจาคให้กับการแพทย์เพื่อนำอวัยวะที่ได้บริจาคขึ้นไปใช้ประโยชน์กับบุคคลที่มีความต้องการเปลี่ยนอวัยวะบางส่วนของร่างกายที่เสียหายไม่สามารถใช้งานได้ตามปกติให้เขาได้มีชีวิตใหม่อีกครั้ง

ในทางพระพุทธศาสนา การบริจาค สละอวัยวะเป็นทานนั้น อยู่ในชั้นของอุบารมีเป็น การบริจาคทานในระดับกลางเป็นไปเพื่อการสร้างความสุขให้กับผู้อื่น เป็นการสร้างบารมีให้เกิดขึ้น ความการทำความบุญด้วยการบริจาคสิ่งที่เรารักเราหวงเหวนั้นเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลอย่างมาก เพราะการสละสิ่งที่เรารักมากนั้นเป็นการกำจัดความตระหนี่ ความโลภ ที่เกาะติดอยู่ในจิตใจของเรา “จากการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบริจาคอวัยวะ พบว่า การบริจาค เป็นการ สละสิ่งของที่ควรให้แก่ผู้อื่น โดยมุ่งที่จะสละความเห็นแก่ตัว เพื่อเกื้อกูลผู้อื่น โดยไม่เลือกบุคคล เป็นการกำจัดกิเลสภายในตัวเอง คือ โลภะ นั้นเอง”^๕

สรุปความว่า จาคะจำเป็นมากในการแพทย์แผนปัจจุบัน เพราะความทันสมัยของเครื่องมือ แพทย์ในการรักษาผู้ป่วยที่อยากเปลี่ยนอวัยวะในร่างกายของตนที่เสื่อมแล้วให้กลับมาใช้งานได้ เหมือนเดิมทำให้ผู้ป่วยได้มีชีวิตใหม่อีกครั้ง นอกจากการบริจาคเครื่องมือทางการแพทย์แล้ว การ บริจาคอวัยวะก็เป็นสิ่งสำคัญมาก และเป็นสิ่งที่ทุกคนสละได้ยากต้องอาศัยหลักธรรมเข้ามาช่วยใน การที่จะให้คนในสังคมรู้ว่าการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั้นเป็นกุศลมาก เป็นการมอบความสุข ให้กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันที่เขาหมดหวังที่จะใช้ชีวิตอยู่ในสังคมด้วยโรคภัยต่าง ๆ ที่ประสบอยู่ ได้มี โอกาสกลับมาเข้ม และดำรงชีวิตอยู่กลับครอบครัว สังคมได้อีกครั้งหนึ่ง การบริจาคอวัยวะส่วนใด ส่วนหนึ่งของร่างกายเราให้กับผู้อื่นนั้นนับว่าเป็นการสละที่ได้านิสงส์มากกว่าการให้ด้วย ทรัพย์สิน เงิน ทอง เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งของนอกกายสามารถหามาทดแทนได้ทั่วไป แต่อวัยวะ ในร่างกายที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดไม่สามารถที่จะหามาทดแทนได้ทั่วไป การสละทรัพย์สินหรืออวัยวะเพื่อ การแพทย์นับว่าเป็นการสละที่ถูกต้องและสมควรอย่างยิ่ง ทำให้ลดความโลภ ความตระหนี่ อันเป็น สิ่งขวางกั้นความเจริญของจิตใจของเราได้

๔.๒.๒.๔ การประยุกต์ใช้จาจะเข้ากับการศึกษา

การศึกษาในยุคปัจจุบันมีการศึกษาที่ทันสมัยโดยการใช้สื่อเทคโนโลยีเข้ามาช่วยใน การค้นคว้าหาความรู้นอกห้องเรียนเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่นอกเหนือจากการเรียนในห้องเรียนทำ ให้นักศึกษาได้มีการใช้สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอนที่มีไม่เพียงพอ ขาดสื่อการสอนที่ทันสมัย เช่น สไลด์ วิดีทัศน์ สื่อที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นรูปภาพ จากหนังสือ นิตยสาร

^๕ จุฑามาศ วารีแสงทิพย์, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อการบริจาคอวัยวะ ในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๒.

ภาพข่าว เหตุการณ์ ซึ่งนักเรียนต้องการให้ครูใช้สื่อหลายๆ ประเภท ประกอบการเรียนการสอน นอกจากนี้ครูผู้สอนต้องการให้มีการอบรมให้ความรู้ในการจัดทำสื่อการสอน และต้องการสื่อที่ทันสมัย สะดวกต่อการใช้และให้มีความเพียงพอ ต่อนิสิต นักศึกษาคด้วย

การเรียนการสอนต้องมีการใช้สื่อทางเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนช่วยในการเรียนการสอน จึงจำเป็นต้องมีความต้องการให้บุคคลผู้ที่มีความยินดีเห็นความสำคัญของการศึกษาของเด็กรุ่นใหม่ให้เขาได้มีการเรียนรู้ที่ทันยุคทันสมัยตามโลกาภิวัตน์นี้เป็นไปด้วยดี การบริจาคทรัพย์สินเพื่อเป็นค่าอาหารแก่เด็กนักเรียน และจัดซื้อสื่อการเรียนการสอนให้กับนักเรียน เช่น บริจาคเงินซื้อคอมพิวเตอร์ วีดีโอ โทรทัศน์ จานดาวเทียม เป็นต้น จาจะเป็นกิจกรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ให้เข้ากับการศึกษาได้ด้วยการบริจาคทรัพย์สินเพื่อการศึกษาเป็นประโยชน์บุตร หลาน และคนรุ่นใหม่ที่ต้องการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพื่อนำความรู้ที่เกิดจากการศึกษานั้น มาพัฒนาตนเอง ครอบครัวยังสังคม และประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านบุคลากร และความเจริญทางด้านวัตถุ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ

สรุปความว่า ปัญหาด้านสื่อการเรียนการสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาหนักที่สุดในด้านเครื่องมือ อุปกรณ์ การทำสื่อการสอนมีไม่เพียงพอสื่อการสอน ขาดสื่อที่ทันสมัย เช่น สไลด์ วีดีทัศน์ คอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ สื่อการสอนไม่เหมาะสมกับวัยและความสนใจของผู้เรียน สถาบันการศึกษากำลังขาดแคลนสื่อการเรียนการสอน ถ้าบุคคลในสังคมเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ของนิสิต นักศึกษาแล้ว จาจะเป็นสิ่งที่นักศึกษาต้องการจากผู้เห็นความสำคัญของการศึกษา ยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือด้วยการบริจาคเครื่องมือสื่อต่าง ๆ ให้กับสถาบันการศึกษาได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

๔.๒.๒.๕ การประยุกต์ใช้จาจะเข้ากับการพัฒนาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

จาจะ ความเสียหายนอกจากจะเป็นกิจกรรมที่ช่วยขจัดความตระหนี่ กิเลสที่อยู่ในจิตใจมนุษย์แล้ว ยังช่วยพัฒนาสิ่งแวดล้อมได้อีกด้วย เช่น เสียสละเวลาช่วยเก็บขยะตามคู คลอง ที่มีขยะมูลฝอยเป็นจำนวนมากเพื่อลดการเน่าเสียของน้ำอันเป็นมลภาวะเป็นพิษ ช่วยกันรณรงค์ปลูกป่าทดแทนป่าที่เสียไปด้วยการสละกำลังกาย กำลังใจช่วยกันคนละนิด เพื่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม และสามารถลดโลกร้อนได้อีกด้วย

ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เช่น คน สัตว์ ดิน น้ำ ป่าไม้ อากาศ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มิวิวัฒนาการร่วมกัน คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีวิต เป็นสิ่งเกื้อกูลในการ

พัฒนาจากะ และเป็นสิ่งที่อุปการคุณที่ต้องกตัญญูรู้คุณของธรรมชาติ การอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยมุ่งพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงธรรมชาติ ใช้ชีวิตกลมกลืนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ให้การปกป้องคุ้มครองทุกชีวิต ทั้งคน พืช และสัตว์ นอกจากนี้จะไม่เบียดเบียนไม่ทำลายธรรมชาติแล้วยังปลูกฝังให้มีเมตตาต่อสรรพสิ่ง พร้อมกับมีหลักในการใช้สอยทรัพยากรอย่างรู้จักประมาณ ประหยัด นำกลับมาใช้ใหม่ และสอนให้รู้จักลดความต้องการในการบริโภค และยังพบอีกว่า การแสดงความสุขของมนุษย์ไม่จำเป็นต้องบริโภคปัจจัยภายนอกมาก ๆ เสมอไป ตรงกันข้าม การใช้ทรัพยากรน้อย สันโดษ ประหยัด เรียบง่ายกลับแสวงหาความสุขได้มากและยั่งยืนกว่า

สรุปความว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติมากที่สุดนับตั้งแต่การก่อตั้งพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า การเผยแผ่หลักธรรม การสร้างองค์กรรมสงฆ์ การสร้าง ศาสนสถาน การกำหนดรูปแบบพิธีกรรมทางศาสนา และวิธีการดำเนินชีวิตของชาวพุทธที่มีความใกล้ชิดและเกื้อกูลกับธรรมชาติ ทั้งที่เป็นมนุษย์ สัตว์ ดิน น้ำ ป่า และอากาศ หรือแม้แต่เรื่องของกฎธรรมชาติ การที่พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิดตั้งแต่สมัยพุทธกาลมาแล้วนี้มีเหตุผล และวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ การเข้าไปอาศัยอยู่ในป่าก็เพื่อประโยชน์แก่การบำเพ็ญเพียรภาวนา ปฏิบัติตนเพื่อละกิเลส อกุศล ต่าง ๆ ที่เกาะกุมจิตใจให้บริสุทธิ์หมดจดเพื่อมรรคผล และนิพพาน

จากการวิเคราะห์ประโยชน์ และการประยุกต์ใช้จากะเพื่อพัฒนาสังคมไทยตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ในบทนี้ผู้วิจัยขอสรุปได้ ดังต่อไปนี้

ประโยชน์และการประยุกต์ใช้จากะของการบำเพ็ญคุณธรรมเรื่องความเสียสละ เป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง มนุษย์จะอยู่ไม่ได้ถ้าขาดปัจจัยสี่เป็นจุดเริ่มต้น ฉะนั้นจึงต้องมีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น แต่มนุษย์ในสังคมนี้มีกำลัง มีความสามารถ มีโอกาสไม่เท่ากัน เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงต้องช่วยเหลือเอื้อเพื่อแบ่งปันกัน ถ้าแต่ละคนต่างคิดจะเอา จะได้อย่างเดียว คนที่ไม่มีกำลัง ไม่มีความสามารถ คือโอกาส ก็อยู่ได้ด้วยความยากแค้นลำบาก ทำให้มีการแย่งชิงเบียดเบียนกันมาก สังคมก็ไม่มีมีความสุข ดังนั้น จุดประสงค์สูงสุดของหลักธรรมข้อจากะนั้น คือ ความสุข และเพื่อบำบัดหรือสนองความต้องการของมนุษย์ ในด้านปัจจัยภายในคือสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับจิตใจ และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวเนื่องกับวัตถุ หลักการเสียสละ คือ อย่าคิดแต่จะเอาต้องมีการให้ควบคู่ไปด้วย จะได้มีชีวิตและสังคมที่มีความสมดุล ซึ่งหลักเกื้อกูลอนุเคราะห์สงเคราะห์ตนเองและผู้อื่น ให้แก่คนหรือสัตว์ เพื่อประโยชน์แก่เขาในชีวิตที่เป็นอยู่ ให้ด้วยจิตใจเสียสละแท้จริง โดยไม่หวังอะไรตอบแทน

การให้มันเป็นส่วนหนึ่งของการก้าวไปในกระบวนการฝึกฝนพัฒนาตน ให้ปัญญาเจริญสมบูรณ์ เพื่อจะได้บำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์ได้บริบูรณ์ ผู้สละหรือผู้ให้จะเป็นใครก็ได้ ไม่ว่าจะจนมี ใหญ่โตหรือต่ำต้อย ข้อสำคัญอยู่ที่ความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวมุ่งแน่วแน่วไปในกระบวนการศึกษาพัฒนา ตนเอง

ประโยชน์ของจาคะต่อตนเอง เป็นผู้ไม่มีความโลภอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่นที่ไม่ใช่ของตน มีจิตใจที่บริสุทธิ์ไม่ประทุษร้ายผู้อื่น มีเมตตา กรุณา ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน พลอยยินดีกับบุคคล ผู้ที่ประสบผลสำเร็จ รู้ในสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ ไม่หลงงมงายในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

ประโยชน์ของจาคะต่อผู้อื่น คือ บุคคล ในครอบครัว และบุคคลที่อยู่รวมกันในสังคม จาคะเป็นหลักธรรมที่ให้นุชนิยมการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แบ่งความสุขของตนให้กับผู้อื่นด้วยการ สละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อให้เกิดความสุขที่ยิ่งใหญ่ มีความอนุเคราะห์เกื้อกูลกันในด้าน ต่างๆ แล้วย่อมส่งผลถึงสังคมไทยหรือสังคมโลกได้อยู่กันอย่างร่มเย็นสงบสุข ถ้าสังคม ครอบครัวมี การปลูกฝังความเสียสละทั้งทางวัตถุ และทางอารมณ์แล้วความสงบสุขย่อมเกิดขึ้นในสังคมไทย

การประยุกต์ใช้จาคะต่อตนเอง ในรูปแบบของการสละอารมณ์ที่เป็นการสละภายใน คือ ในการประยุกต์ในเรื่องของ กุศลมูล ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นการสละอารมณ์ความอยาก ความพยาบาท ความหลงผิด ให้ออกจากจิตใจของตน เพื่อการบำเพ็ญในสิ่งที่ดีกว่ายิ่ง ๆ ขึ้นไป ใน การนำหลักธรรมจาคะมาประยุกต์ใช้เพื่อประโยชน์อันบุคคลพึงกระทำนั้นเป็นประโยชน์ที่ตนจะ ได้รับก่อน เพื่อขจัดกิเลสภายในใจของตนเองให้หมดไป

การประยุกต์ใช้จาคะต่อผู้อื่น โดยการประยุกต์เข้ากับการเมืองการปกครอง การประกอบอาชีพ (เศรษฐกิจ), สาธารณสุข (การแพทย์), การศึกษา และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นการประยุกต์ใช้จาคะในสังคมยุคปัจจุบัน และในอนาคต เพราะการประยุกต์ใช้หลักธรรมจาคะ นั้นไม่ใช่ว่าใช้แต่วัตถุสิ่งของแต่เป็นการประยุกต์ในทางจิตใจให้รู้จักเสียสละอารมณ์ โลภ โกรธ หลง ที่อยู่ในจิตใจของตนเอง ถ้าสังคมรู้จักการประยุกต์ใช้จาคะให้มากแล้ว สิ่งที่น่าวิตกที่เกิดขึ้นใน สังคมปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่าคนในสังคมไม่รู้จักใช้จาคะเป็นหลักธรรมที่ควบคุมจิตใจให้มีความเป็น บุคคลที่ยอมเสียสละผลประโยชน์ของตนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะจาคะเป็นส่วน หนึ่งของหมวดธรรมที่ชื่อว่า ฆราวาสธรรม เป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้ประสบผลสำเร็จในการ ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกัน ด้วยความสัจย์ ข่มใจ อดทน และเสียสละ ปฏิบัติต่อกันอย่างสม่ำเสมอ สละ ประโยชน์ส่วนน้อยยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ จะเห็นว่า หลักคำสอนเรื่องความเสียสละหรือ จาคะในพระพุทธศาสนา มีประโยชน์และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตได้มากมาย จาคะถือ ได้ว่าเป็นหนึ่งในหลักธรรมทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยทำให้ บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติมีความสุขทั้งทางกายและใจในพระพุทธศาสนาเถรวาท ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์จาละในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ทำให้ทราบว่าจาละในพระพุทธศาสนาเถรวาท ตามหลักธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเน้นในเรื่องสังขาร ความจริงอันประเสริฐ คุณธรรม ศีลธรรมและจริยธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีปรองดองกัน แสดงน้ำใจต่อกัน และทำให้เกิดปัญญาสามารถนำมาพัฒนาตัวเองให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สังคม ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาได้

จาละในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่กล่าวถึงนี้เป็นหลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้บำเพ็ญตอนที่พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีเป็นพระ โภธิสัตว์ช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้ดำรงอยู่อย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ใช้ชีวิตอย่างถูกต้องตามคลองธรรมไม่ทำให้ตนและผู้อื่นต้องทุกข์กายและทุกข์ใจตลอดจนถึงความหลุดพ้นจากความทุกข์ที่ทุกคนต้องพบเจอไม่ว่าจะเป็นปุถุชนคนธรรมดาหรือพระอรหันต์ก็ตามแต่ความทุกข์นั้นไม่ได้เป็นอุปสรรคในการศึกษาพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

หลักธรรมข้อจาละนี้ มีความสำคัญในวิถีชีวิตประจำวัน เพราะในสังคมปัจจุบันนี้ คนในสังคมเพิ่มมากขึ้น วัตถุสิ่งของต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ก็เพิ่มขึ้นจนทำให้สังคมมีแต่ความเห็นประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม โดยการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกันจนสังคมในปัจจุบันนี้วุ่นวายไม่มีที่สิ้นสุด ด้วยเหตุนี้ การกระทบกระทั่งต่าง ๆ ย่อมเกิดตามมาด้วย การใช้ชีวิตอยู่ในสังคมของมนุษย์ในปัจจุบัน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำหลักธรรมหัวข้อจาละไปประยุกต์ใช้ ให้อยู่ในหลักของการเสียสละส่วนตน ตัดอารมณ์ไม่ดีและตัดการแสวงหาในสิ่งที่เกิดโทษ เรื่องการรู้จักเสียสละนี้ เป็นแนวทางหนึ่งที่น่าให้ผู้ประพฤติปฏิบัติไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตตามหลักของพระพุทธศาสนาได้ หากรู้จักการเสียสละโดยมีปัญญาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญแล้วสังคมไม่ว่าสังคมไทยหรือสังคมโลกย่อมอยู่อย่างสงบสุข

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับจาละในพระพุทธศาสนาเถรวาท และสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

จาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การสละ แบ่งปันทรัพย์ภายนอก อันเป็นสิ่งที่จับต้องด้วยกายได้ ประกอบด้วยสิ่งของอันเป็นที่รัก และทรัพย์ภายใน อันเป็นสิ่งที่จับต้องด้วยกายไม่ได้ เป็นการสละที่ประกอบด้วยความเจตนา แสดงออกด้วยความห่วงใยซึ่งกันและกัน

จาคะ มีลักษณะ คือ การสละ การแบ่งปัน การให้สิ่งของอันเป็นของตนกับผู้อื่น สิ่งที่ให้หรือสละนั้น มีอยู่ ๒ ลักษณะ ได้แก่ การสละวัตถุ และสละอารมณ์ ในการสละวัตถุสิ่งของที่จับต้องได้ เช่น ทรัพย์สิน เงินทอง บุตรธิดา ภรรยา ทาสบริวาร เป็นต้น การสละอารมณ์ เช่น การสละความโลภ โกรธ หลง สละความพยาบาทเบียดเบียนผู้อื่น อันเป็นกิเลสที่ทำให้เกิดมัจฉริยะ ความตระหนี่เกิดขึ้นอันเป็นสิ่งที่เกาะกุมจิตใจให้บุคคลนั้นมีจิตใจที่คับแคบ เห็นแก่ตัวไม่เผื่อแผ่ผู้อื่น

จาคะสามารถแบ่งออกเป็นประเภทได้ ๕ ประเภท ตามปัญจมหาบริจาค คือ บริจาคทรัพย์, บริจาคบุตรธิดา, บริจาคภรรยา, บริจาคอวัยวะ และบริจาคชีวิตเป็นทาน เพื่อบำเพ็ญบารมีให้สูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป

จาคะอยู่ในระดับของบารมี คุณงามความดีที่ควรบำเพ็ญ มีอยู่ ๓ ชั้น คือ บารมี อุปบารมี ปรมัตถบารมี จาคะที่อยู่ในชั้นของบารมี เป็นการบำเพ็ญบารมีชั้นต้น ได้แก่ การบริจาคทานที่เป็นทรัพย์สมบัติ เช่น เงิน ทอง บุตรธิดา ภรรยา ทาส บริวาร เป็นต้น จาคะที่อยู่ในชั้นอุปบารมี เป็นการบำเพ็ญบารมีชั้นกลางที่สูงขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง ได้แก่ การบริจาคอวัยวะ เช่น ตา หู จมูก ร่างกาย เป็นทานแก่ผู้อื่น เป็นต้น จาคะที่อยู่ในชั้นปรมัตถบารมี เป็นการบำเพ็ญบารมีชั้นสูงสุด ได้แก่ การบริจาคทานด้วยการบริจาคชีวิตเป็นทานเพื่อรักษาธรรม เป็นต้น ผู้ที่บำเพ็ญบารมีด้วยการบริจาคทานบารมี ทานอุปบารมี ทานปรมัตถบารมี เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์และมุ่งสู่ความหลุดพ้นแห่งความทุกข์

จาคะเป็นการแบ่งปันความสุขของตนเพื่อผู้อื่นและยังยึดเหนี่ยวจิตใจของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ได้อีกด้วยแล้วยังเป็นการบำเพ็ญตนเพื่อขจัดกิเลสที่อยู่ในจิตใจของตนอันมี ตัณหา อุปาทาน ที่เกาะกุมจิตใจของเราไว้ไม่ให้บรรลุธรรมชั้นสูงขึ้นไปได้ ในเมื่อเราได้บริจาคหรือสละสิ่งของอันเป็นที่รักที่พอใจของเราได้เพื่อความสุขของผู้ที่มีความทุกข์กว่าได้นับว่าเราเป็นผู้ที่มีความเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อประโยชน์ส่วนมาก เป็นผู้มีจิตใจที่ปราศจากมัจฉริยะอันเป็นตัวคอยกีดกันความเจริญของตนและผู้อื่นไม่ให้บรรลุความดีได้ แต่สำหรับบางคนเป็นผู้ที่มีจิตใจสูงไม่ยึดติดในทรัพย์สิน เป็นผู้รักสันโดษชอบบริจาคทานให้กับผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากเป็นนิตย์

จาคะการแบ่งปันความสุขเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ และสัตว์พึงปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมก่อให้เกิดความสามัคคี ประองดองกันเกิดขึ้นในหมู่คณะของบุคคลที่อยู่ในสังคมนั้น จาคะจึงเป็นหลักธรรมที่มีมนุษย์ และสัตว์พึงปฏิบัติต่อกัน การปฏิบัติจาคะให้สมบูรณ์มากขึ้นจำเป็นต้องมี

หลักธรรมอื่น ๆ เช่น ไมโลภ ไมโกรธ ไม่หลง ไม่ตระหนี่ หวงแหน เป็นต้น จะเป็นปัจจัยคอยสนับสนุนให้การปฏิบัติจะนั้นเป็นไปได้ด้วยดี

จาคะมีประโยชน์ต่อตนเอง คือ ทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีความไม่โลภอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่นที่ไม่ใช่ของตน มีจิตใจที่บริสุทธิ์ไม่พยายาบาท ประทุษร้ายผู้อื่น มีเมตตา กรุณา ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน พลอยยินดีกับบุคคลผู้ที่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ เช่น แสดงความดีใจกับเพื่อนเมื่อเขาได้เลื่อนขั้นในตำแหน่งงานที่สูงขึ้นด้วยการให้ของขวัญแก่เพื่อน เป็นการสละทั้งวัตถุสิ่งของและสละอารมณ์ที่เป็นการสละทั้งภายในและภายนอก เป็นต้น มีความคิดที่ดีรู้ในสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ ไม่หลงงมงายในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

จาคะมีประโยชน์ต่อผู้อื่น คือ บุคคลในครอบครัว และบุคคลที่อยู่รวมกันในสังคม จาคะเป็นหลักธรรมที่ให้นุญช์มีการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แบ่งความสุขของตนให้กับผู้อื่นด้วยการสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อให้เกิดความสุขที่ยิ่งใหญ่ การกระทำนี้เป็นสิ่งที่ผู้มีศีล มีจิตใจที่บริสุทธิ์พึงกระทำอย่างเป็นนิตย์เพื่อการเกื้อกูลช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันที่ตกทุกข์ได้ยากให้เขาได้มีโอกาสได้สัมผัสกับความสุขที่เขาไม่เคยสัมผัสมาก่อนในชีวิต ผู้ที่ปฏิบัติจาคะย่อมเป็นที่รักของบุคคลอื่น เพราะจาคะเป็นส่วนหนึ่งของหมวดธรรมฆราวาสธรรม ๔ คือ เป็นธรรมที่ผู้ครองเรือนต้องปฏิบัติต่อกันเพื่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิต

การประยุกต์จาคะกับตนเองและผู้อื่น เพื่อให้เกิดความสมดุลทางสังคมคนในสังคม ต้องมีการช่วยเหลือ แบ่งปันความสุขต่อกันรู้จักเสียสละอารมณ์ โลภ โกรธ หลง และความตระหนี่ที่อยู่ใต้อารมณ์ของตนเอง ไม่ว่าจะการเมืองการปกครอง การประกอบอาชีพ (เศรษฐกิจ), สาธารณสุข (การแพทย์), การศึกษา และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การประยุกต์ใช้จาคะในสังคมยุคปัจจุบันจะทำให้สิ่งที่วุ่นวายที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันลดลงได้ เพราะจาคะเป็นหลักธรรมที่ควบคุมจิตใจให้มีความเป็นบุคคลที่ยอมเสียสละผลประโยชน์ของตนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะจาคะเป็นส่วนหนึ่งของหมวดธรรมที่ชื่อว่า ฆราวาสธรรม ๔ ประการ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ เป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้ประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกัน ด้วยความสัตย์ ข่มใจ อุดหนุน และเสียสละ ปฏิบัติต่อกันอย่างสม่ำเสมอ สละประโยชน์ส่วนน้อยยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

ดังนั้น จาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลักธรรมที่มีประโยชน์และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตได้จริง ไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับชีวิตทางครอบครัว สังคม เศรษฐกิจและการเมือง ฯลฯ จาคะถือได้ว่าเป็นหนึ่งในหลักธรรมทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยทำให้บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติมีความสุขทั้งทางกาย และใจที่ได้ปฏิบัติจาคะตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

สังคมในยุคปัจจุบันบุคคลในสังคมมีจิตใจที่คับแคบ เห็นแก่ตัวมากขึ้นเพราะสถานการณ์ทางสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้บุคคลในสังคมต้องดิ้นรนหาผลประโยชน์เพื่อเลี้ยงชีพของตนเองมากขึ้น เพราะจิตใจของคนเหล่านั้นขาดความเสียสละจึงทำให้สังคมนั้นมีบุคคลที่มีจิตใจที่คับแคบ ตระหนี่ หลักรักรรรมข้อจาคะ มีความจำเป็นในการแก้ปัญหาหากคนรู้จักสละแล้วยอมทำให้ความต้องการวัตถุมาบริโภคคนน้อยลงไป ทำให้ทัศนคติในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวพลอยลดน้อยลงไปด้วย คนที่มีความสุขอยู่ภายในใจแล้วก็มีจิตใจนุ่มไปในทางที่จะช่วยคนอื่นให้มีความสุข ในเมื่อวัตถุบำเรอบำรุงต่างๆ มิใช่เป็นช่องทางเดียวที่จะทำให้มีความสุข มนุษย์เราก็สามารถแบ่งปันวัตถุเหล่านั้นให้ผู้อื่นได้ การนำหลักธรรมข้อจาคะไปใช้ประโยชน์ในสังคมไทยปัจจุบันได้โดย

๑) สถาบันหรือองค์กรต่างๆ ควรสอดแทรกแนวคิดหลักธรรมข้อจาคะตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทให้กับบุคคลทุกระดับ เพื่อให้บุคคลากรในองค์กรนั้นมีจิตใจที่กว้างขวาง ชอบบริจาค เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เพื่อนร่วมงาน และเห็นความทุกข์ของผู้อื่นเหมือนความทุกข์ของตน การกระทำนี้อาจจะขัดกับนิสัยของบุคคลบางคนแต่เมื่อเราช่วยกันปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นนิสัยแล้ว บุคคลที่มีความคิดที่แตกต่างจากเราก็จะเห็นผลของการเสียสละนี้ขึ้น เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักสำคัญ และจะเป็นการสร้างค่านิยมของคุณธรรมแก่องค์กรนั้น ๆ ด้วย จะสังเกตในสถาบันการเมืองการปกครอง ผู้นำคนไหนที่ชอบช่วยเหลือชาวบ้านที่ได้รับความลำบากให้เขาได้พ้นจากความลำบากนั้น ผู้นำคนนั้นจะอยู่ในจิตใจของผู้ที่เข้าได้ช่วยเหลือนั้นตลอดไป เป็นต้น

๒) ภาครัฐ และเอกชน ควรให้ความสำคัญในการสร้างคุณธรรม ศีลธรรม แก่ผู้บริหารองค์กรภาครัฐ และเอกชน เพื่อให้ผู้บริหารองค์กรเป็นบุคคลตัวอย่างในด้านความเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเพื่อลดความขัดแย้ง ความรุนแรงทางการเมือง การประท้วงเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมในสังคมได้

วิธีการนำหลักธรรมข้อจาคะไปใช้ คือ ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจาคะในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับบุคคลากรในสถาบันหรือองค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชน ควรยกย่องบุคคลที่อุทิศตนเพื่อช่วยเหลือสังคม เช่น บริจาคทรัพย์ส่วนตนต่อผู้ประสบภัยธรรมชาติ เป็นต้น และบุคคลที่เป็นผู้นำของสถาบันหรือองค์กรนั้นต้องทำเป็นตัวอย่างให้กับบุคคลในองค์กรให้ได้เห็นถึงผลของการปฏิบัติอย่างแท้จริง

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับ ความหมาย ลักษณะ ประเภท และระดับ ประโยชน์การนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต ตามหลักธรรมข้อจาคะ โดยได้อธิบายครอบคลุมใน ประเด็นที่เป็นหลักการอนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน การนำไปประยุกต์ใช้ในด้านต่างๆ เช่น ด้าน ครอบครัว และสังคมส่วนรวม เป็นต้น โดยเฉพาะในส่วนที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ และเกิดผล ดีในการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันนั้น และเนื้อหาที่สำคัญอื่นๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าศึกษาอีกมาก สมควรที่นิสิตนักศึกษาจะนำไปศึกษาวิจัยให้ละเอียดยิ่งขึ้นถึงแนวทางในการปลูกฝังหลักธรรมข้อ จาคะ โดยเริ่มต้นตั้งแต่เยาวชนของชาติ ให้รู้จักความเสียสละตั้งแต่ยังเด็ก เพราะอนาคตต่อไปจะ เป็นผู้นำครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ ที่มีความเสียสละต่อผู้อื่น และการศึกษาหลักธรรมเรื่อง จาคะ ว่ามีส่วนที่ช่วยเหลือสังคมได้อย่างไรบ้าง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะเรื่องที่ควรทำการศึกษา วิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

- ๑) การศึกษาวิเคราะห์การบริจาคของพระเวสสันดร
- ๒) การศึกษาวิเคราะห์จาคะของพระสงฆ์กับคฤหัสถ์
- ๓) ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบจาคะในอดีต และปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ชุด ๕๑ เล่ม.

พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ

ก. หนังสือทั่วไป

คณะกรรมการแผนกตำรา มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ (ตรวจชำระ). มังคลัตถ

ที่ปนีแปล เล่ม ๔. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๓๔.

คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เชียงใหม่. นวโกวาท ฉบับมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เชียงใหม่,

๒๕๓๕.

ธนูแก้วโอภาส. สงครามแห่งศตวรรษที่ ๒๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บางกอกบล๊อค,

๒๕๒๕.

นพ พินสายแก้ว (พลโท). รัฐบุรุษชื่อเปรม. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เจ พลัส อิมเมจ แอนด์

พับบลิชิง จำกัด, ๒๕๓๘.

พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิรินุชโร). คุณค่าของชีวิต. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาชน จำกัด,

๒๕๔๓.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต. พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์

ชุด คำวัด. วัดราชโอรสาราม พิมพ์เนื่องในโอกาสพิเศษ. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๘.

_____ . หลักการพัฒนาคณ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เชียงใหม่,

๒๕๔๒.

_____ . ราชบัณฑิต พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด. กรุงเทพมหานคร:

วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘.

_____ . หลักการพัฒนาคณ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

_____. **บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก, ๒๕๔๒.

_____. **ธรรมบุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

_____. **จัดระเบียบสังคมตามคตินิยมแห่งสังฆะ**. กรุงเทพมหานคร: กองทุนอริยมรรค, ๒๕๔๕.

_____. **กรณีธรรมกาย**. กรุงเทพมหานคร: กองทุนวชิรธรรมเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม, ๒๕๔๒.

พระธรรมวโรดม (อุตตมเถระ). **อุปกรณ์กรรมฐานและสาราณียธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๘.

พระราชนิเวศรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี). **อันตโนประวัติ**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป. สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๑๖.

พันเอกปิ่น มุกด์นงค์. **เรือนชั้นใน-ชั้นนอก**. กรุงเทพมหานคร: อาหารการพิมพ์, ๒๕๔๐.

_____. **เรือนชั้นใน-ชั้นนอก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๑.

_____. **พุทธศาสตร์ ภาค ๓**. จำนวน ๔ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **ประมวลศัพท์ศาสนา จากศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์ ซิกข์ และลัทธิประเพณี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๔.

_____. **สนิมในใจ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสารมวลชน, ๒๕๑๓.

_____. **สนิมในใจ**. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๐๑.

_____. **พุทธศาสตร์ ภาค ๒**. จำนวน ๒ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร. **วาทะคานธี มหาบุรุษนักอหิงสา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้อยทอง, ๒๕๔๑.

บุญมี แทนแก้ว. **พระธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

วศิน อินทสระ. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๔.

_____. **การช่วยเหลือตนเอง**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สมเด็จพระวันรัต (จิบ ฐิตธมฺโม). **ประทับใจ**. กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์ ๒๕๓๕.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **แนวনীกทางศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ข. วิทยานิพนธ์

จุฑามาศ วารีแสงทิพย์. “การศึกษาวิเคราะห์หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อการบริจาคอวัยวะในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

นาวาเอก กานต์ ประทุมทอง. “ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการบริหารที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาจู้ล้อม ชูเลื่อน. “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติ”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖.

ไพลิน องค์กรธรรม. “การศึกษาวิเคราะห์การสร้างบารมีของพระนางพิมพาที่ปรากฏในชาดก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ค. เว็บไซต์

พระราชพรหมยาน (หลวงพ่อดุ้ยสิงดำ). “การเทียบบารมี”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.luangporruesi.com/334.html> [๑ เม.ย. ๒๕๓๔].

พระราชพรหมยาน (หลวงพ่อดุ้ยสิงดำ). “จะอย่างไรไปนิพพานได้ไหม?”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.luangporruesi.com/340.html> [๑ เม.ย. ๒๕๕๔].

สุวิภา กลิ่นสุวรรณ. **ธรรมลีลา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.kanlayanatam.com/sara/sara25.htm> [๑ เม.ย. ๒๕๕๔].

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระสมุห์สายัณ จันทวนุ โณ (หม้อกรอง)
- เกิด** : วันอังคาร ที่ ๑๔ เดือนเมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๓
- ภูมิลำเนา** : บ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
- ประสบการณ์การทำงาน**
- : พ.ศ.๒๕๔๑ – ปัจจุบัน รองเจ้าอาวาสวัดเหมืองหม้อ
อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
 - : พ.ศ.๒๕๔๒ - ปัจจุบัน ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ชั้นสูง
สำนักศาสนศึกษาวัดเหมืองหม้อ
ต.เหมืองหม้อ อ.เมืองแพร่ จ.แพร่
- ผลงานทางด้านวิชาการ:**
- อุปสมบท** : วันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๓๔
- สังกัด** ; วัดเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
- หน้าที่** : เป็นรองเจ้าอาวาสวัดเหมืองหม้อ
: เป็นครูสอนศีลธรรมประจำโรงเรียนชุมชนบ้านเหมืองหม้อ
: เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดเหมืองหม้อ
- ปีที่เข้าศึกษา** : พ.ศ.๒๕๕๒
- ปีที่สำเร็จการศึกษา** : วันที่ ๒๕ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๔
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
- วุฒิการศึกษา** : พ.ศ. ๒๕๓๖ น.ธ.เอก สำนักเรียนวัดเหมืองหม้อ
: พ.ศ. ๒๕๔๕ จบหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขา ครุศาสตร์
สาขาวิชา การบริหารการศึกษา
จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่